

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/107285>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

MECHTELDIS VAN LOM

1600 - 1653

Dichteres en Annuntiate van Venlo

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING
VAN DE GRAAD VAN DOCTOR IN DE LETTEREN
EN WIJSBEGEERTE AAN DE R.K. UNIVERSITEIT
TE NIJMEGEN, OP GEZAG VAN DE RECTOR
MAGNIFICUS Mr. D. VAN ECK, HOOGLERAAR IN
DE FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID, VOL-
GENS BESLUIT VAN DE SENAAT IN HET OPEN-
BAAR TE VERDEDIGEN OP VRIJDAG 12 JULI 1957
DES NAMIDDAGS OM 4 UUR

DOOR

NICOLAAS CAREL HEINRICH WIJNGAARDS

geboren te Leiden

N.V. UITG. MIJ. W. E. J. TJEENK WILLINK - ZWOLLE

MECHTELDIS VAN LOM
1600 – 1653

PROMOTOR: PROF. DR. W. J. M. A. ASSELBERGS

MECHTELDIS VAN LOM

1600-1653

Dichteres en Annuntiate van Venlo

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING
VAN DE GRAAD VAN DOCTOR IN DE LETTEREN
EN WIJSBEGEERTE AAN DE R.K. UNIVERSITEIT
TE NIJMEGEN, OP GEZAG VAN DE RECTOR
MAGNIFICUS Mr. D. VAN ECK, HOOGLERAAR IN
DE FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID, VOL-
GENS BESLUIT VAN DE SENAAT IN HET OPEN-
BAAR TE VERDEDIGEN OP VRIJDAG 12 JULI 1957
DES NAMIDDAGS OM 4 UUR

DOOR

NICOLAAS CAREL HEINRICH WIJNGAARDS
geboren te Leiden

N.V. UITG. MIJ. W. E. J. TJEENK WILLINK - ZWOLLE

Je compose des poèmes, dira-t-on?
leurs mots ne sont pas les miens,
mais ceux d'un autre.

...

Mon unique fonction, mesurer le chant:
son auteur, ce n'est pas moi, mais le Maître.
Je suis un simple secrétaire,
j'appose sur mes cahiers le sceau de son Nom.

Tukârâm (± 1600 – 1650)

Aan mijn vrouw

INLEIDING

In de uiterste verborgenheid die enkel het slotklooster garanderen kan, leefde in de eerste helft van de zeventiende eeuw Mechteldis van Lom, burgerdochter uit een voornaam Venloos geslacht, Annuntiate in het „gereformeerde” Transcedron en mystiek dichteres bij de gratie Gods. Zó vergeten leefde ze als kloosterzuster, dat de genealogie haar naam niet kende temidden van de velen die het geslacht der Van Loms groot hebben gemaakt;¹ zó onbekend was zij ook als kunstenares, dat men tevergeefs haar naam zou zoeken in een van de letterkundige handboeken van vóór de laatste oorlog.

Door een van die toevalligheden, die gelukkig nog bij tijd en wijle de arbeid van wetenschappelijke onderzoekers begunstigen, kwam een liederenbundel in manuscript uit de nalatenschap van prof. Willem de Vreese bij een auktie in handen van wijlen broeder Edgar Heynen.² Dit werd voor hem aanleiding tot het publiceren van een artikel in de Maasbode van 10 maart 1940 en later tot het uitgeven van de 42 gedichten uit dit handschrift, die door Sr. Mechteldis van Lom vervaardigd zijn.³ Hij

¹ Zie Beurden, A. F. van, Het geslacht van Lom, in Limburgs Jaarboek, Roermond, 1896, p. 33 e.v.

² Nu in het bezit van de kloosterbibliotheek 'BEYART': Hs. Aa 10 nr. 32, in perkament band, latere leren rug met goudlijn-opdruk en de betiteling: Keersliedekens van de XVe eeuw (I); octavo, 120 × 200, 2 schutbladen voor, 425 gepag. bladzijden, 2 schutbladen achter.

³ Heynen, Br. Edg., Zuster Mechtildis van Lom, Annonciatie 1600-1653, haar leven en dichten, Maastricht, 1946.

De naam van de dichteres was 'Mechteldis' hetgeen onder meer duidelijk blijkt uit een acrostichon van haar hand (Hs. Aa 10 nr. 32 p. 100); verder komt zij voor onder de namen Methgen, Meghelt (GETUGHEN-BOECK, Bissch. Archief Roermond, ongenummerd).

Br. Edgar Heynen was in 1940 bibliothecaris van de kloosterbibliotheek der Broeders van O. L. Vr. Onbevlekt Ontvangen te Maastricht.

liet de gedichten voorafgaan door een hoofdstuk uit het 'Ryck-Deughdigh Leven van de Hoogh-Edele Gheboren Maghet Suster Agnes Maria Huyn van Amstenraedt etc.'¹, welk hoofdstuk aan Sr. Mechteldis was gewijd.

Hiermee was de belangstelling voor haar werk gewekt en ook de mogelijkheid opengesteld om het de waardering te doen vinden, waarop het recht heeft.² Maar haar poëzie—naief-opklinkend soms en dan weer intrigerend door verborgen klacht of stil leed – is enerzijds door haar dienend karakter zo onafscheidelijk verbonden aan het proces van geestelijke heroriëntering dat zich in Transcedron in haar dagen afspeelde, anderzijds zo'n waarachtig getuigenis van een zeer persoonlijke verhouding tot God, dat ze haar geheimen en ook haar schoonheid eerst prijsgeeft aan degene die zich de moeite getroost zich in te leven in de problematiek van haar geestelijke ontwikkeling en die van Transcedrons 'salighe veranderinghe'. Wat de eerste generatie van Annuntiaten ondanks taaie tegenstand van ouderen en van overheden, ondanks interne moeilijkheden van allerlei aard, ondanks geldgebrek, moeilijke tijdsomstandigheden, zelfs acuut levensgevaar wist te verwerven, te behouden en te bekronen, dat bloeit heerlijk uit in Sr. Mechteldis' werk. Het is de tot volle rijpheid gedijde vrucht, die getuigt van het edele karakter van de boom waaruit ze voortkwam.

Om te kunnen doordringen tot de betekenis van wat de Annuntiaten verstonden onder 'salighe veranderinghe' moet men

¹ Croonenborch, p Mathias, Het Ryck-Deughdigh Leven van de Hoogh-Edele Gheboren Maghet Suster Agnes Maria Huyn van Amstenraedt, ende van eenighe andere, de welcke in eene uyt-nemende Religieuse Volmaecktheit hebben uyt-gheschenen in de Kloosters van Venlo ende Loven der Orden van Ons-Lieve-Vrouwe, ghenoeemt Annuntiaten, Met vele devote Leeringhen, ende een korte aen-wysinghe van een Jarelycksche Exerctie, dienende tot besonderen troost van alle Zielen, die met oprechten iever, ende oodtmoedigheydt Godt soecken te dienen, seer nut ende profytigh voor alle Staten. Tot Brussel By Jacob van de Velde, achter het Stadt-huys, in S. Augustinus, 1674.

² Bespreking vond o.a plaats door Anton van Duinkerken in De Tijd, 14 dec. 1946; door prof. dr. L. C. Michels in De Gids, CXI (1948) nr. 10, p. 64 e.v. en in Roeping XXX (1954), p. 473 e.v.; door dr. L. M. Fr. Daniels o.p. in Ons Geestelyk Erf XXI, p. 105 e.v.

de andere litteraire bron uit Transcedron ter hand nemen, het LEGES-BOECK,¹ naar de titel en op het eerste oog een nuchter historisch document, maar bij bestudering een gesloten kompositie van de hand van niemand minder dan de leider van het groepje geestdriftige jongeren dat de koene sprong naar de volmaaktheid waagde, Sr. Barbara de Put, een verwante van de bekende geleerde Erycius Puteanus. Daarbij verstrekken andere dokumenten in binnen- en buitenland onontbeerlijke gegevens.

De volgende hoofdstukken zijn een poging om Sr. Mechteldis' werk te plaatsen tegen de achtergrond die het behoeft, het te doen zien in zijn verband met die waarlijk heldhaftige 'hervorming' die plaatsgreep binnen Transcedrons muren en die bijzonder voor Venlo en geheel Noord-Limburg van verstrekkende betekenis moet zijn geweest.

Tegelijk met deze studie verschijnt bij dezelfde uitgever in de Zwolse Drukken en Herdrukken de eerste volledige uitgave van de kroniek van Transcedron, gevolgd door de gedichten van Sr. Mechteldis van Lom.

¹ LEGES-BOECK, thans in het bezit der paters Dominicanen te Venlo, ongenummerd; perkamenten band met opschrift LEGES-BOECK, 200 bij 310, fol., 1 schutblad voor, 1 schutblad achter met inhoudsopgave; 215 gefolieerde bladen, voorts 27 bladen, waarvan slechts een enkel genummerd.

TRANSCEDRON EN DE ORDE VAN DE ANNUNTIATEN

Transcedron is een naam met een bekende klank in Venlo; 'over de beek', naast het klooster der Regularissen, Mariaweide, lagen tot in deze laatste oorlog de gebouwen die deze symbolische betiteling droegen. Eerst – tegen het einde van de vijftiende eeuw – een klooster van Cellebroers, werd het in het onrustjaar 1566 het broeinest van de volgelingen van de nieuwe leer en daardoor kreeg zelfs de gehele Transcedronbuurt een beslist ongunstige faam. Maar naar ditzelfde Transcedron trokken in de zeventiende en achttiende eeuw vrouwen uit de Venlose burgerstand en ook Limburgse edelvrouwen uit de wijde omtrek en dochters van mindergegoeden van het platteland, om met hun geliefde Bruidegom 'aan de overzijde van de Cedronbeek' zich voor te bereiden op de triomftocht naar het hemels vaderland. Als bruiden van Christus gaven ze zich, evenals Hijzelf in de Olijfhof, volledig over aan de Wil van de Vader, wilden ze zich van alle vrienden verlaten weten om zich voorgoed in Zijn dienst te stellen.

De symbolische naam paste ten volle voor de nieuwe kloostergemeenschap die zich in 1599 daar ging vestigen: het armzalig restant van het nonnenkonvent 'In Genooi', vandaar verjaagd, uiteengeslagen, tijdelijk ondergebracht in Roermond en nu weer terug op eigen bodem. Door de moeilijke tijdsomstandigheden volkomen uit hun evenwicht, van het oorspronkelijke ideaal afgedreven, dreigt de kommunititeit – met zovele andere – te gaan uitsterven. Maar dan zien we, hoe zich in een kleine groep jeugdige, enthousiaste Venlose meisjes dat herbeziningsproces voltrekt, dat we in groter verband de katholieke reformatie noemen.

Het begin van een stoutmoedig avontuur, in 1614 definitief aanvangend in Transcedron onder het vaandel van de H. Jeanne de Valois met een devies dat generaties van Limburgse jonge vrouwen zou inspireren en opvoeren tot een hoge graad van vergeestelijking: door Maria tot Jezus. Bedrijvige Martha's hoedden de koeien ter liefde Gods en brouwden het bier om aan Maria's de gelegenheid te schenken de voeten van hun goddelijke Bruidegom met hun tranen te besproeien als Barbara Puteanus of Ida van Lom, om hun liefde uit te zeggen in innige gebeden als Sara Herlin of in ongekunstelde verzen als Mechteldis van Lom, om in enkele jaren door volkomen vernietiging van de eigen wil en een haast roekeloze opgang in God een onstuimige greep te doen naar de perfectie als Agnes Huyn van Amstenrade.

Dat de Venlose meisjes hun keuze lieten vallen op de orde van de ongelukkige koningin van Frankrijk, aan wie niet de eer van de leliëntroon, maar wel die van de altaren werd geschonken, is niet zo verwonderlijk als het misschien lijkt. In Gelderland en in Limburg waren weliswaar nog geen kloosters van deze betrekkelijk nieuwe orde, maar in Vlaanderen en bijzonder in Brabant kregen de Annuntiaten juist in het begin van de zeventiende eeuw een ruime bekendheid.

Jeanne de Valois (23 april 1464 – 4 februari 1505) stichtte de orde in het jaar 1500. De naam werd ontleend aan het feit, dat de stichteres in het eerste klooster – haar eigen kasteel – te Bourges verschillende schilderijen van de „Boodschap” had laten aanbrengen. Ook noemde men de orde die der Tien Deugden of der Tien Vreugden van Maria. De door pater Gilbert Nicolas o.f.m. naar richtlijnen van de heilige Joanna opgestelde Regel werd op 12 februari 1502 door Rome goedgekeurd. Reeds in 1518 besloten de grauwezusters van Brugge tot de nieuwe orde toe te treden, nadat ze, door vriendelijke bemiddeling van de regentes Margaretha van Oostenrijk, gedurende enkele maanden onder leiding van acht Annuntiaten uit het moederhuis te Bourges, de nieuwe regel hadden kunnen toe-

passen. Van Brugge werd het ideaal twaalf jaar later, in 1530, uitgedragen naar Leuven, waar het negende Annuntiatenklooster tot stand kwam. Zes stonden er toen op Franse bodem, terwijl er ook een in Spanje was gesticht. Het Leuvense konvent zou onder de leiding van moeder-ancilla Clara van Leijden in de eerste decennia van de zeventiende eeuw een waar uitstralingscentrum worden voor de nieuwe regel: in 1608 vertrokken van daaruit zusters naar Antwerpen en in hetzelfde jaar ook naar Nijvel; dan in 1614 enkelen naar Venlo, in 1615 naar Maastricht. In 1624 nog naar Gent en tenslotte in 1636 naar Aalst! Intussen had Antwerpen een dochterklooster in Brussel gesticht en Nijvel een in Namen.¹

Er bestond dus een grote belangstelling voor de orde van de Tien Deugden in de Zuidelijke Nederlanden, toen onder de Aartshertogen het politieke leven zich meer en meer consolideerde. Eensdeels kan deze zeker veroorzaakt zijn door de charme, die er nu eenmaal pleegt uit te gaan van het nieuwe, maar anderzijds moet ze te danken zijn aan het feit, dat de orde in een toenmaals gevoelde behoefte voorzag. Opmerkelijk was toen het algemene streven naar strengere observantie, zoals dat ook blijkt uit de 'reformatie' van bestaande orden en de toeloop die deze 'gereformeerde kloosters' verkregen. Aan dit streven kwam ook de Annuntiatenorde tegemoet: de zusters zijn immers slotzusters die zich wijden aan gebed en ascese, niet aan bepaalde liefdewerken naar buiten. De orde van de Tien Deugden bracht evenwel meer: het ideaal van het Mariale leven, dat juist na de hervorming zijn speciale betekenis kreeg, omdat de andersdenkenden aan Maria een heel andere rol toedachten; een ideaal dat door zijn centrale plaats in de orde-regel deze een heel eigen karakter verleende.

Onze bronnen voor alles wat met het nieuwe klooster Transcedron – dat der Annuntiaten – samenhangt, vallen uiteen in

¹ Remans, p. Gilbert o.f.m., *Geschiedkundige aantekeningen, bij 300e verjaring v. d. aankomst der zusters Annuntiaten te Tienen (1629—1929)*, Antwerpen, 1928.

enkele groepen: de handschriften, de gedrukte werken en de charters, brieven en overige stukken.

De allervoornaamste bron is het 'LEGES-BOECK', in het bezit van de paters Dominicanen te Venlo.¹ Ongeveer dezelfde stof, althans voor wat de kroniek daarin betreft, geeft hs. 22085 van de Bourgondische Bibliotheek te Brussel. Dit handschrift bevat echter nog een aanvulling in de vorm van een (onvolledige) lijst van geprofeste zusters)². Van de hand van de eerste moeder-ancilla, Sara Herlin, bezitten we een manuscript met meditatiestof en oorspronkelijke gebeden; het bevindt zich in de bibliotheek der Annuntiaten te Tienen.³ Een ander handschrift in deze bibliotheek⁴ verstrekt nog gegevens over de uitzending van de eerste zusters uit Leuven naar Venlo. Merkwaardig en ook belangrijk als bron is nog het 'Getughen-boeck'⁵, dat getuigenissen bevat van zusters en biechtvaders omtrent het leven van Sr. Agnes Huyn van Amstenrade.

Het in druk verschenen werkje van pater Mathias Croonen-booch o.f.m., Ryck-Deughdigh Leven van de Hoogh-Edele Gheboren Maghet Suster Agnes Huyn van Amstenraedt'⁶, ontleent veel gegevens aan reeds door ons genoemde bronnen, maar voegt daar enkele gegevens aan toe, die we node zouden willen missen.

De charters en overige stukken zijn voor het overgrote deel

¹ zie aant 2 op pag 2

² Hs Bourg Bibl te Brussel nr. 22085, 100 bij 300, perkamenten band, 5 schutbladen voor, 3 achter, 47 genummerde bladen, daarna 66 blanco, folio's 35 t / m 38 ontbreken Op het laatste schutblad de aant · Mémorial ou chronique du convent de Mariendael dit in den Ooden près de Venloo, Prix 20 frs , Acquis de M Justen le 25 avril 1867

³ Hs Bibliotheek Annuntiaten Tienen, nr B 10

⁴ idem, nr B 26

⁵ GETUGHEN-BOECK, Bischoppelyk Archief Roermond, ongenummerd, bruine leren band zonder opschrift, aantal bladzijden 144, gepagineerd Het titelblad vermeldt in moderne hand 'Verklaringen der E E Zusters en biechtvaders uit het Proces over het leven en de deugden van Zr Agnes Maria Huyn van Amstenraedt, Annuntiate te Venlo (Ingenooi 1614-1641 De eerste folios ontbreken (1 en 2) De getuigenissen zijn van het jaar 1663, de commissie van onderzoek bestond uit fr Jacobus Corduanier not , fr Bonaventura Randenraet, Guardiaen en fr Nicolaus Senensis, pr Annuntiatum (alle drie franciskanen)

⁶ Zie aant. nr. 1 op pag 2.

in het Rijksarchief in Limburg te Maastricht, verder in het Gemeentearchief van Venlo en in het Bisschoppelijk Archief te Roermond. Een volledige lijst wordt afzonderlijk opgenomen, waarbij tevens de nog aanwezige charters van het oude Genooiklooster zijn vermeld, eensdeels omdat ze dikwijls betrekking hebben op goederen die ook nog tijdens de Annuntiaten aan Transcedron behoorden, anderdeels omdat een volledig overzicht van alle diplomata gewenst is.

De litteratuur die zich speciaal met ons onderwerp bezighoudt, is niet uitgebreid. J. Habets publiceerde de tekst van het handschrift van de Bourgondische Bibliotheek,¹ maar wijzigde de spelling hier en daar blijkbaar naar eigen inzicht. G. D. Franquinet gaf een uitvoerig artikel over de 'kloosters Transcedron te Venlo'² en volgde daarbij hetzelfde manuscript op de voet. Als inleiding liet hij er echter aan voorafgaan een stichtingsrelaas, dat gebaseerd is op de te Maastricht aanwezige charters. Jhr. Victor de Stuers volgde met een bijzonder belangwekkende studie over de in 1880 nog staande gebouwen,³ vooral met de bedoeling 'de beoefenaars van de geschiedenis van de bouwkunst' te laten zien, hoe drie eeuwen tevoren kerken en kloosters werden opgetrokken. De oud-gemeentearchivaris van Venlo, M. Hub. H. Michels, verwerkte in zijn 'Geschiedenis van de Lorettokapel te Genooi'⁴ zowel materiaal uit het LEGES-BOECK als uit de hier reeds genoemde litteratuur en tevens uit het 'Ryck-Deughdigh Leven' van pater Mathias Croonenborch. Soms verzuimt hij aan te geven, hoe en waar hij zijn gegevens gevonden heeft.⁵

Een bijzonder probleem stelt de opvallende korrespondentie

¹ Habets, J., *Publ. de Limbourg etc.*, t. XVI, 1879.

² Franquinet, G. D., *Het vrouwenklooster of de Annuntiaten, Maasgouw*, 1879, p. 193 e.v., 197 e.v., p. 202 e.v.

³ Victor de Stuers, Jhr., *Het voormalig klooster der Annuntiaten Transcedron te Venlo*, *Publ. de Limb.* t. XVII, 1880, p. 350 e.v.

⁴ Michels, M. Hub. H., *Geschiedenis van de Lorettokapel te Genooi*, Venlo, 1917.

⁵ De beperkte omvang van de speciale litteratuur over ons onderwerp was de reden, dat geen afzonderlijke litteratuuropgave werd opgenomen.

tussen het LEGES-BOECK en het handschrift van de Bourgondische Bibliotheek.¹ Deze overeenkomst is zonder meer duidelijk. We hebben dus te doen met een origineel en een kopie, of met twee manuscripten die terzelfdertijd door twee schrijvers werden vervaardigd.

Waarschijnlijk werd het verhaal van de 'salighe veranderinghe' of overgang naar de orde van de Annuntiaten in duplo aangehouden, niet zozeer omdat men juist deze 'reformatie', de motieven die ertoe hadden geleid en de moeilijkheden die ermee gepaard gingen, vastgelegd wilde zien in een historisch betoog, maar vooral uit behoefte aan een bron van inspiratie voor het kloosterlijk nageslacht. Vandaar dat dit relaas een thema bezit en een afgesloten, kompositorische eenheid vormt, zoals we nog zullen aantonen.

Eerst moet de kwestie van de oorspronkelijkheid gesteld worden. De verschillen tussen de twee handschriften zijn gering, maar in het LEGES-BOECK zijn op verschillende plaatsen 'lappen' aangebracht om het geschrevene te kunnen wijzigen. Bovendien zijn in beide manuscripten gelijkkluidende veranderingen.

Van de laatste enkele voorbeelden:

LEGES-B. p. 3 'ongelovighe' veranderd in 'ketters'.

Hs. B. B. p. 3 idem.

LEGES-B. p. 5 'ij int getal', aangevuld met 'elf' om ver-gissing te voorkomen.

Hs. B. B. p. 7 'ii int ghetal' met 'elf' erdoorheen.

LEGES-B. p. 9 'tachtentich' veranderd in 'seventich'

Hs. B. B. p. 12 idem.

LEGES-B. p. 9 'Assumptio avent' veranderd in 'dach'

Hs. B. B. p. 13 idem.

LEGES-B. p. 30 'moest op onsen choor comen om ons bichte te horen' gewijzigd in:

'moest op het ocsael comen om ons op onsen
choor de Bichte te hooren'.

Hs. B. B. p. 43 idem.

¹ In het vervolg aangeduid met: hs. B. B. (Bourg. Bibl.)

LEGES-B. p. 30 'om dat wij onsen goeden vader soudē aen-
spreken' aangevuld met:
'te weten heer wilhem hesius'.

Hs. B. B. p. 44 dezelfde aanvulling op dezelfde plaats.

Deze plaatsen bewijzen, dat de veranderingen zijn aangebracht nadat beide handschriften reeds waren ontstaan. Het is heel goed mogelijk, dat na verloop van een aantal jaren uit de 'kroniek van de reformatie' werd voorgelezen in de refter en dat een van de ouderen dan soms een wijziging suggereerde. In beide handschriften werd hiervan dan aantekening gemaakt.

De 'lappen' bewijzen evenwel, dat het LEGES-BOECK als het oorspronkelijke werk moet worden beschouwd. Hs. B. B. bewaart alleen de tekst, die in het LEGES-BOECK óp de lap voorkomt. Er is slechts één uitzondering, maar dat betreft een bijzonder geval, waarop we nog terugkomen.

Enkele voorbeelden ter illustratie: (Hetgeen onder de lap is geschreven, werd hier tussen twee // geplaatst.)

LEGES-B. p. 7 'Sijn hoochweerden Arbeiden om ons eenen
goeden pater te vercrighen hij schreef daer-
om naer mastricht daer // woonden pa//ter
heer willem heesius...'

op de lap: 'eenen weerdighen priester gehee!...

Hs. B. B. als op de lap.

LEGES-B. p. 18 ...want dit docht haer oock een heel vremde
sake te weesen te reformeren een cloester
van een ander oorden // daerom hiel sij dese
dingen secrete, noch Sij en gafse oock de
eerwerdighe Moeder Viccaris niet te kennen
om haer niet te bedroeven, verhoopende //
dat dit nummermeer en soude gheschieden..

Een tekst op de lap ontbreekt.

Hs. B. B. Daar de zin in het LEGES-BOECK niet
erg goed meer loopt na plaatsing van de
lap, heeft men in Hs. B. B. na 'van een an-
der oorden' alles weggelaten, ook: 'dat dit
nummermeer en soude gheschieden'.

Dergelijke 'lappen' met overeenkomstige bewijskracht komen nog voor in het LEGES-BOECK op p. 22, p. 32, p. 38, p. 39. Tot welk een verleidelijke veronderstellingen kunnen deze plaatsen geen aanleiding geven! Zo is mogelijk op p. 18 van het LEGES-BOECK de lap gezet, omdat het toch wel wat vreemd was te lezen, dat de moeder-ancilla van Leuven hoopte, dat de 'salighe veranderinghe' te Venlo nooit zou geschieden!

Intussen mogen we aannemen, dat hs. B. B. werd geschreven, nadat het LEGES-BOECK was vervaardigd en gekorrigeerd, nl. van lappen voorzien.

Er komt in het LEGES-BOECK evenwel een plaats voor met een 'lap' die onze bijzondere aandacht verdient:

LEGES-BOECK p. 48 // Op desen selven saterdach verhuisdese wederom wt de oude kercke die nu het sieckhuis was In het brouhuijs ende back huijs daer braecken de Sust. de hoovens ende de schou af ende braecken een groot gadt inde muer om de broucuijp wt te krijghen ende metselden die oock wederom toe ende setten der wederom in en maectent bequaem soese best costen playeyden oock onder ende besetten de mueren daer hier en daer den calck heel af gevallen was. //

Deze passage is in hs. B. B. op p. 70 geheel gelijkluidend aan die in het LEGES-BOECK *onder* de lap, maar ze is daar tevens het einde van het verhaal van de 'salighe veranderinghe', dus van de overgang naar de orde van de Annuntiaten, kulmineerend in de herbouw van het klooster. In het LEGES-BOECK heeft men later deze passage overlapt, omdat de verdere geschiedenis van het konvent moest worden verhaald. Er wordt daarin een nieuw chapiter aangesneden, dat de aanhef heeft: 'Wanneer wy wederom hebben begonst aenden bou van ons convent. ende een stuck voleynt is. Cap. XXV.'

Vanzelfsprekend rijst de vraag, wie de auteur van het oorspronkelijke werk, dus van het LEGES-BOECK, kan zijn. Uitdrukkelijk wordt dit nergens meegedeeld. Door J. Habets werd een gissing gemaakt ten aanzien van het auteurschap van hs.

B. B.¹ Hij meende, dat dit geschreven moest zijn door Sr. Geertruij ter Heerdt. Deze zuster was volgens hs. B. B.² geboren in 1572 en dus ongetwijfeld een van de twee zusters waarover hs. B. B. en LEGES-BOECK spreken in verband met de Moederverkiezing in 1610:³

‘Int Iaer ons heeren, 1610, den 27. december storf onse eerwerdighē Moeder Suster Alitgen veraest, waerom wij seer bedroeft waeren niet wel wetende hoe wij wederom een moeder souden krijghen, om dat eene te oudt ende de ander te Ionck was, behalven 2 Susterkens was alde rest bij de seventich Iaeren.⁴

De andere zuster die in 1610 reeds vijftwintig jaar was, moet Sr. Maria Wijngaerts geweest zijn, daar zij in 1583 geboren was.⁵

Nu wordt in de kroniek in Cap. vi verteld:⁶

...‘ wij en hadden hier in 3. Iaeren tijts over de drie oft vier sermonen niet gehadt, wij waeren nu met ons 4. Novickens, ende wij seyden tot ons Moeder waert dat wij anders gheenen dienst en souden hebben dat wij beter in de werelt souden blijven...

De kroniek spreekt hier over de jaren 1599–1600. Blijkbaar zijn van de ‘Novickens’ er twee weer in de wereld teruggekeerd. Van de andere twee is wel het meest waarschijnlijk, dat Sr. Geertruij ter Heerdt degene was, die hier het woord voerde. Sr. Maria Wijngaerts was voortdurend lijdende, hetgeen overigens natuurlijk niet uitsluit, dat zij de kroniek zou kunnen hebben geschreven.

Toch menen wij J. Habets te moeten steunen in zijn veronderstelling en wel vanwege het schrift. We beschikken namelijk over het rekest dat de zusters in 1614 toezonden aan de

¹ Publ de Limbourg, t XVI, 1879.

² t a p fol 34 v

³ t a p p 9

⁴ Uit de samenhang valt op te maken, dat er hier sprake is van twee zusters die de leeftijd der verkiesbaren (25 jaar) bereikt hebben

⁵ Michels, M Hub H, Gesch v d Lorettokapel etc, p 63

⁶ LEGES-BOECK, p 7

magistraat van Venlo, met de bedoeling de toestemming van de 'Heeren' te verkrijgen tot de kloosterreformatie.'¹ Dit rekest werd door alle zusters persoonlijk ondertekend en het handschrift van Sr. Geertruij ter Heerdt komt inderdaad overeen met dat in Hs. B. B. Dit mag des te vreemder aandoen, omdat we zagen, dat Hs. B. B. een kopie is en het LEGES-BOECK het origineel!

Maar het genoemde rekest geeft ons nog meer aanwijzingen. Op de eerste plaats blijkt, dat de opstelster van dit stuk Sr. Barbara Puteanus geweest is. Hoewel deze bij de moederverkiezing in 1610 pas 20 jaar oud was, werd ze op die leeftijd al tot ondermoeder gekozen! Wel een bewijs voor haar capaciteiten, als we bedenken, dat zowel Sr. Maria Wijngaerts als Sr. Geertruij ter Heerdt haar voorgingen in ancienniteit én leeftijd. De ondertekening van Sr. Barbara de Put op het rekest van 1614 komt overeen met het schrift van het rekest zelf, maar ook met dat van de eerste 24 kapittels van het LEGES-BOECK.

Dit gedeelte is tevens het stuk van de kroniek, dat voorkomt in hs. B. B. Hieruit blijkt, dat men oorspronkelijk de bedoeling gehad heeft de overgang naar de orde der Annuntiaten te beschrijven, niet om een 'kroniek' in de eigenlijke zin van het woord te leveren.

Toen het nieuwe kloosterideaal de zusters van Transcedron duidelijk voor ogen stond, toen de geest van de oude zusters gebroken en die van de jonge versterkt en verlevendigd was, toen men de 'veranderinghe' zich zag voltrekken – innerlijk in de zielen van de nieuwe Annuntiaten, uiterlijk in de grootsopgezette herbouw van Transcedron onder leiding van moeder-ancilla Sara Herlin – koncipieerde Sr. Barbara de Put, die de stuwende en tegelijk bindende kracht was geweest in het omzettingsproces, het plan tot het opstellen van het dokument dat voor de jongeren gelijk zou staan aan een stichtingsverhaal. Natuurlijk was het thema 'de veranderinghe', de inkeer, de bekering zo men wil. We vinden dan kompositorisch de volgende onderdelen: de stichting van het Genooiklooster uit de 'oude

¹ Gemeente-archief Venlo, Transcedron nr. 1722.

boecken' met de ondergang ervan, veroorzaakt door de aanhangers van de nieuwe leer;¹ de periode van de terugkeer naar Venlo met de bezinning door de jongeren op het kloosterideaal en de moeilijkheden, verbonden aan de innerlijke terugkeer;² het thema der 'salighe veranderinghe' met een kulminatiehoogte in het 15e kapittel en daarbij aansluitend de innerlijke en uiterlijke voltrekking ervan.

Zeer merkwaardig is de triomfantelijk-aandoende aanhef van dat 15e kapittel, naar zijn opzet ontleend aan het bekende begin van Lucas III:

'Int. Iaer ons heeren, 1614. In het negenste Iaer des Pausdoms van onsen Alderheijlichsten vader, ende heer Paulus, den vijfden van dien naam, Als viccarius generael was tot Roomen vander oorden Sinte francisci der opservanten, Reverendissimus pater, Antonius Trecho, Ende Commisaris was der selver oorden den Eerwerdighen pater Andreas a Soto, Ende inder tijt als den Eerwerdighen heer Jacobus vander borch bijder gratien Godts, ende vanden Apostolijken stoel Bisschop van Rurmunde was, Als provinciael, minister van neder duijtslandt was, onsen Eerwerdighen vader Arnoldus ab yscha. In het 2. Iaer dat de Minderbroeders ofte recoleckten binnen venlo gecomen waeren, ende als in hetzelve president was den eerwerdighen pater Matias Canisius. Als Christelyck keijser was, Matias van Oostenrijck, ende Coninck van spanien Philip-pus, Den derden van dien naem Ende hertoch van Brabant, Ende Gelderlant Albertus van Oostenrijk, hebbende voor sijn huijsvrouwe, Isabella Clara Eugenia wesende int 15. Iaer sijns hertichdoms, *Doen sijn wij door de Gratie Godts, Ter glorien van de Gebenedijde Heilige Drijvuldicheijt, Ende ter Eeren van die Gloriose Maghet Maria Moeder Godts, Gecomen tot die Salighe Veranderinghe der oorden van die Soete Moeder Godts;*

Den 20 September savonts tusschen 6 ende 7 uren des Saterdaghs inde quateremper, Quam onse Eerwerdighe Moeder Ancilla met haar Mede Susters in ons Cloester, Transcederon...³

¹ LEGES-BOECK, cap. i—iii

² idem, cap. iv—viii

³ idem cap. xv, p. 23; Arnoldus ab Ischa (Van Overijse) † 1619.

Wie met belangstelling en medeleven gelezen heeft met welk een spanning de 'veranderinghe' werd tegemoetgezien, met welk een intense vurigheid ze werd voorbereid, kan enigszins bevroeden in welke gemoedsgesteltenis de bovenstaande regelen zijn neergeschreven, hoe Barbara de Put de zo lang gekoesterde verlangens en tegelijk de diepe vreugde om hun vervulling jubelend kon uitschrijven, de tekst bijzondere kleur verlenend door de feestelijk-aandoende gothische kapitalen, waarmee alle doorluchtige namen prijken.

Na de eerste 24 kapitels gaan de twee handschriften, hs. B. B. en het LEGES-BOECK, ieder hun eigen weg. Het eerste bevat nog de namen van een aantal geprofeste zusters; het laatste wordt meer en meer kroniek, maar geeft na pagina 100 de boekhouding van het goed.

Hoewel er geen twijfel meer behoeft te bestaan omtrent het auteurschap van Sr. Barbara de Put, zijn we dankbaar, dat ook het LEGES-BOECK zelf nog enkele belangrijke fingerwijzingen geeft. Op enkele plaatsen in het gedeelte dat door Sr. Barbara de Put geschreven is, komen namelijk aanvullingen voor in andere handen en telkens konstateren we dan, dat hier een bijzonderheid wordt vermeld, die rechtstreeks met Sr. Barbara in verband staat en waarbij haar naam wordt genoemd. Heeft zij telkens met kloosterlijke bescheidenheid deze punten zelf niet willen ophelderen, zodat anderen zich daartoe genoopt voelden?

Een enkel voorbeeld:

LEGES-BOECK p. 20 (aanvulling) ... wij hadden medegesonden, de moeder ende den broeder van S. barbara de pudt die doen ondermoeder was om ons E Moeder ende susters te haelen...

LEGES-BOECK p. 22 ... Doense over de mase gecomen waeren quam // eenen Ionckman gelopen // die wij medegesonden hadden...

op de lap: den broeder van S. barbara de pudt gelopen

In beide gevallen heeft hs. B. B. de latere tekst dus de aangevulde c.q. de gewijzigde, waarin de naam van Sr. Barbara

voorkomt. Hieruit blijkt, dat de veranderingen aangebracht zijn niet lang na het opstellen van de tekst.

Na hoofdstuk ix volgt een passage die eveneens in een andere hand is bijgeschreven, maar die normaal onder de tekst van kapittel ix volgt, zodat er ruimte voor opengelaten moet zijn. Het kan dus niet anders, of deze passage moet toegevoegd zijn, toen hoofdstuk ix af was en hoofdstuk x nog niet. Opmerkelijk is nu, dat in hs. B. B. wel een ruimte is opengelaten, hetgeen op geen andere plaats voorkomt, maar dat de passage zelf ontbreekt. In LEGES-BOECK luidt ze:¹

‘Vor de veranderinge schreef Sr. Barbara de Pudt aen haer Sr. Christina de Pudt Carmeliteresse tot Loven dat sij in haer gebet dese saecke aen Godt soude recoman-deeren daerop antwaerden Sr. Christina dat het den wille Godts was dat zij souden beginnen en dat onsen Lieven heer getoont had dat hij altijt besonder sorghe soude draghen voor dit Clooster te helpen.’

Resumerend komen we tot de volgende konklusies: Sr. Barbara de Put is de auteur van het LEGES-BOECK tot hoofdstuk 25; bij het samenstellen van de eerste hoofdstukken steunde zij op de persoonlijke ervaring van Sr. Geertruij ter Heerdt, die daardoor voor de kloostergemeenschap als mede-auteur te boek stond en op wier naam de kopie moet worden geschreven, die ons bekend is als hs. B. B.

Uit onze bronnen is niet met volledige zekerheid op te maken, wie het Transcedron der Annuntiaten hebben bevolkt ten tijde van Sr. Mechteldis van Lom. Aan de opgave in hs. B. B. ontbreken jammer genoeg enkele pagina's,² terwijl de gegevens bij M. Hub. H. Michels in deze teruggaan op een 'professieboekje in drukletters geschreven,'³ dat evenwel bij de beschietingen van Venlo in de laatste oorlog verloren ging.⁴

¹ t.a.p. p. 16

² Zie aant. 2 op pag. 7.

³ Michels, M. Hub. H., De gesch. v. d. Lorettokapel etc. p. 67.

⁴ Volgens een persoonlijk schrijven van de zoon van de overleden eigenaar van het boekje te Venlo.

Als 'reformeersters' werden uit Leuven naar Transcedron gezonden: Sr. Sara Herlin, de eerste moeder-ancilla; Sr. Geertruit van Bergen, de eerste 'meesteresse'; Sr. Maria van den Blaesbergh, de eerste 'vicaris'; Sr. Digna Cornelis, de eerste schijfzuster; Sr. Catharina Hermans, lekezuster.

Het gezelschap Limburgse meisjes, dat hen verwachtte en wenste in te treden in de nieuwe orde, bestond uit:

Sr. Barbara de Put, oud 24 jaar;
Sr. Catarina Heijsters, oud 24 jaar;
Sr. Anna Schellaert, oud 25 jaar;
Sr. Margaretha d'Amatsaga, oud 28 jaar;
Sr. Maria Wijngaerts, oud 31 jaar;
Sr. Geertruij ter Heerdt, oud 42 jaar;
Sr. Mechteldis van Hinsbeck, oud 23 jaar;
Sr. Agnes Schenck, oud 50 jaar;
Sr. Gudula Bruijnen.

De meesten waren dus jongeren; deze allen werden geprofest op 28 september 1615. De daaropvolgende dag volgde nog de professie van Sr. Margaretha Casteel.

Sr. Mechteldis van Lom trad in de orde in het jaar 1619; vóór haar vinden we nog als intredenden vermeld; Sr. Catharina Huberts, Sr. Sophia Fieten, buitenzuster, Sr. Catharina Joris, lekezuster, Sr. Ida van Lom, buitenzuster, later koorzuster, Sr. Maria Schroots, Sr. Sophia Ingenhuijs, Sr. Maria van Wessem, Sr. Catharina Heinen, Sr. Helena Verheijden, Sr. Godeliva van Kerckhoven, Sr. Catharina Peters, lekezuster, Sr. Hendrika van Lom, Sr. Emilia Mudders, Sr. Anna d'Amatsaga.

Van de hierna volgende zusters kunnen we ook met zekerheid aannemen, dat ze met Sr. Mechteldis van Lom gelijktijdig in Transcedron hebben gewoond, omdat ze voor haar dood waren ingetreden:¹ Sr. Anna Salames, Sr. Elisabeth Janssen, Sr. Anna van der Donck, Sr. Gertruda Basel, Sr. Walbricht van Kerckhem, Sr. Joanna Palmers, Sr. Anna Tessers, Sr. Beatrix Leonardi, Sr. Agnes Huijn van Amstenraedt, Sr. Felicitas van

¹ In de spelling van de namen is M. Hub. H. Michels gevolgd, omdat zijn lijst het volledigst is.

Stienen, Sr. Maria Smeets, Sr. Helena Maria van den Hoven, Sr. Anna Maria Hugen, Sr. Anna Catharina Kemners, Sr. Anna Agnes van Heerdt, Sr. Margaretha Stephanie, Sr. Maria van den Borgh, Sr. Margaretha van den Eertwegh, Sr. Catharina van Lith, Sr. Sophia van Kempen, Sr. Maria Bijl, Sr. Maria Franssen, Sr. Appolonia Peters, Sr. Maria Magdalena Beugels, Sr. Maria van Straelen, Sr. Clara van Ravesteijn, Sr. Margaretha Didden, Sr. Maria Mooren, Sr. Sibilla Duijckers, Sr. Elisabeth Wijnants, Sr. Maria Ingen Ray, Sr. Margaretha Schroers, Sr. Anna van Belfent, Sr. Maria Gramey, Sr. Gertruda van Wachtendonck, Sr. Maria van Belfent, Sr. Anna Vermaessen, Sr. Maria Vermaessen, Sr. Gertruda Hermans, Sr. Elisabeth Ruys, Sr. Catharina van Erst, Sr. Elisabeth de Putt, Sr. Gertruda Homis, Sr. Cunera Greven, Sr. Anna Hermans, Sr. Machielke Kupers, Sr. Maria Sibilla Heimbachs, Sr. Anna Clara Bossems, Sr. Gertruda Bres, Sr. Barbara Berhorst, Sr. Theresia Margaretha Boermans, Sr. Anna Francisca de Baldeglesias, Sr. Clementine Agnes van Doerne, Sr. Johanna Gertruda Elisabeth Basel, Sr. Anna Maria Cox, Sr. Anna Maria Moutz.

Deze laatste zuster trad volgens het GETUGHEN-BOECK in de orde in het jaar 1643; in hs. B. B. ontbreken al deze namen van Annuntiaten na de geprofesten van de eerste datum (28 september 1615). M. Hub. H. Michels¹ vermeldt niet uit welke bron of bronnen hem deze namen bekend zijn. Wel beschikken we nog over een naamlijst van 1637; deze werd opgesteld om aan de Kardinaal-Infant, de veroveraar van de stad, te doen weten, welke kloosterlingen zich in Venlo bevonden.² Op deze lijst komen alle namen voor, die hierboven gemerkt zijn met een stippeltje en daarenboven nog die van Sr. Maria Bruijnen, Sr. Catharina Hermans, Sr. Catharina Heukelehoven en Sr. Gertruda Smeets.

De bronnen geven niet precies voor ieder tijdvak aan, wie mater-ancilla was, maar de oversten van de eerste decennia zijn ons wel bekend:

¹ De gesch. v. d. Lorettokapel te Genooi, etc.

² Gemeente-archief Venlo, Transcedron nr. 1685.

Sr. Sara Herlin, van 1614 tot 1632;
Sr. Geertruit van Bergen, van 1632 tot 1635;
Sr. Maria van den Blaesbergh, van 1635 tot 1656;
Sr. Helena Maria van den Hoven, van 1656 tot 1657;
Sr. Emillie Mudders, van 1657–1666.¹

De eerste drie zijn dus Sr. Mechteldis' oversten geweest. Als pater Annuntiatarum staan aangegeven:

Willem Hesius, (van 1606 als geestelijke leidsman van de zusters vóór de overgang) tot 1615;² Matia Canisius o.f.m. in 1615;³ Franciscus Wellemans o.f.m. in 1616;⁴ Lazarus Sangnessa o.f.m.;⁵ Gerardus van Suchtelen o.f.m., omstreeks 1640;⁶ Bartolomaeus Moenen o.f.m. in 1642;⁷ Petrus Velde o.f.m.⁸

De zusters van het Genooiklooster – een van de bekendste nonnenkloosters in Noord-Limburg vóór de reformatie – behoorden tot de Tertiarissen van de Orde van Sint Franciscus. Toen nu, na de terugkeer uit Roermond, de behoefte gevoeld werd aan een ingrijpende verandering, — dit moet zo omstreeks het jaar 1612 geweest zijn — gingen de gedachten het eerst uit naar de regel van de Tweede Orde van Sint Franciscus, die der Clarissen. Maar Barbara de Put, de leidster van het groepje jongeren, was voorzichtig. Zouden allen die zware regel wel kunnen volgen? De kroniek verhaalt, dat de Tweede Regel ook enkele punten inhield, die sommigen bezwaarden.⁹ De minderbroeders stelden toen de Annuntiatenregel voor. Ook de provinciaal van de orde, pater Arnoldus ab Ischa (van Overijse), betuigde, dat hij geen betere regel 'onder de sonne' voor hen kende dan die van Onze Lieve Vrouw. De Franciskanen

¹ Vgl. G.D. F (ranquinet) in Maasgouw, 1880, p. 248.

² Leges-Boeck, p. 7.

³ idem, p. 35.

⁴ idem, p. 36.

⁵ Ryck-Deughdigh Leven etc. p. 14

⁶ Michels M. Hub. H., De gesch. v. d. Lorettokapel etc. p. 180.

⁷ Ryck-Deughdigh Leven etc. approbatie achterin.

⁸ Leges-Boeck, p. 31.

⁹ Leges-Boeck, p. 13.

waren de aangewezen geestelijke leiders van de Clarissen zowel als van de Annuntiaten.

Wat zullen Sr. Barbara de Put en haar medezusters in Venlo hebben uitgezien naar deze frisse, nieuwe regel! Met welk een enthousiasme moeten ze die aanvaard hebben, met volle overgave strevend naar het inspirerende ideaal: Maria's te worden in de omgang met elkaar, Maria's in ingetogenheid en gehoorzaamheid, in voorzichtigheid en ootmoed, in reinheid, armoede en geduld, Maria's bovenal in de omgang met Jezus. De Leuvense zusters hebben zeker behalve hun regel ook lektuur meegebracht, die met de orde in verband stond, mogelijk de *'Chronique ou Institution de la Religion des Annonciades fondées en l'honneur de la V. Marie par la princesse Jeanne de France...., avec leur règle, privilèges et cérémonies. Le tout tiré des mémoires du cloître de Béthune'* van de R.V.F.N. Gazet (1607)¹ of het in het Frans en het Nederlands verschenen werkje van de hand van de Mechelse gardiaan Willem van Spoelbergh: *'Corte devote oefeninghen op de viertigh wercken der Maghet Maria, begrepen in de thien Capittelen des Reghels van de Orden der Annuntiaten'* (1614)².

Uit de *'Thien Mariën'*³, geschreven door de medestichter van de Orde, pater Gabriël Maria, zullen zij geleerd hebben, dat de ware Maria in zich twee *'gastvrouwen'* heeft: Martha, die het werkende leven, en Magdalena, die het beschouwende beduidt. Met Martha zullen ze getracht hebben meester te worden over zichzelf, maar met Magdalena meester over Jezus, die haar *'de goederen'* wenst te geven. En dan – Maria geworden met de Moeder-Maagd – hebben ze volledig aan de tien voorwaarden willen voldoen, de tien evangelische deugden zo eerlijk mogelijk in zichzelf gerealiseerd om aldus symbolisch een tienvoudige – een integrale – Maria te zijn, waardig om tot het mystieke bruidschap met Jezus te geraken.

Wie zal het geluk van Sr. Barbara en Sr. Geertruit ter Heerdt

¹ Bij Guillaume de la Rivière, Arras (Servais Dirks, *Hist. litt. etc.* p. 129).

² Bij Jean Maes, Leuven, 1614. *Bibl. Neerl. Impr.* nr. 6082.

³ cf. Remans, p. Gilbertus o.f.m., *Bloemen van Ons Geestelijk Erf* 5–6, Antwerpen, 1930.

met al die anderen beschrijven, op het intens verbeide moment van de 28e september 1615, toen ze eindelijk tot de professie werden toegelaten en het nieuwe formulier uitspraken, dat in het Frans luidt:¹

'Vierge Marie, très-digne Mère de Dieu que j'ai choisie pour ma Dame et ma Mère, et à laquelle par ma profession, je me suis totalement donnée et à Jésus, votre doux Fils, mon Sauveur, et mon Époux; je m'offre absolument à vous, je vous offre ma profession, vous suppliant avec toute l'humilité et l'affection qui m'est possible, qu'il vous plaise par votre bonté de m'obtenir le grand don de persévérance. Amen.

Vanaf dit ogenblik begonnen zij een volledig Mariaal leven, geleid door de bekwame Leuvense zuster Sara Herlin, de eerste moeder-ancilla. Deze was reeds in 1608 uit Leuven naar Antwerpen gezonden om daar een Annuntiatenklooster te stichten.² Ze had daar dus geleerd welke de te verwachten moeilijkheden zouden kunnen zijn. Tevoren had ze de gewone scholing opgedaan in Leuven-zelf, waar ze novicemeesteres was geweest en tientallen jonge meisjes had voorbereid op een vruchtbaar kloosterleven. Ook in Venlo nam ze de geestelijke leiding weer volledig op zich. Omdat er in Transcedron mogelijk te weinig bruikbaar materiaal was om de zusters van de speciale geest van de orde te doordringen, nam ze zelf de pen op teneinde in dit tekort enigszins te voorzien. Van haar hand bezitten we de overwegingen op de 'Tien Deugden' en de oefening van de Tien Missen ter ere van de stichtster Joanna van Valois.³ Waarschijnlijk heeft het in haar bedoeling gelegen alle tiende deugden te behandelen; voor zover we weten voltooide ze enkel de overweging op de zuiverheid, de wijsheid en de nederigheid. In het manuscript volgen een oefening van de biecht en de Tien Missen onmiddellijk op de overweging van de z.g. Maria-

¹ La France franciscaine XII, 1929, p. 325.

² Bibl. Annuntiaten te Tienen, Hs. B. 26, p. 35.

³ resp. p. 25 en p. 214 hs. B. 10, Annuntiaten te Tienen.

deugden. Een poging om uit het leven van de stichteres een oorspronkelijke oefening op te stellen, zoals die bestond bij andere orden, getuigt van haar frisse, inventieve geest.

Wie het zaad kent, ziet met verlangen uit naar de vrucht. Wij verkeren in de gelukkige omstandigheid, dat wij enige vruchten kennen van het zaad, door de Leuvense zusters uitgestrooid. Sr. Sara Herlins ascetisch handboekje moet voor de Venlose zusters een graag gebruikte en gewaardeerde gids geweest zijn. Wanneer we de heerlijke opbloei zien van de 'jeughdighe plantsoentjens' zoals de eerste moeder-ancilla zich uitdrukt, namelijk in de levens van Sr. Ida van Lom, Sr. Geertuij ter Heerdt, Sr. Agnes Huijn en bovenal van Sr. Mechteldis van Lom, beseffen we pas ten volle, hoe veilig en tegelijk ook hoe direkt de wegen die Sr. Sara Herlin aanpreekt, leidden naar het Annuntiatenideaal. Haar 'oeffeninghen' vormen wel geen afgerond geheel, maar het zijn zorgvuldig-gedetailleerde, praktische staaltjes van de methodiek der Annuntiatenvroomheid. Als zodanig blijven ze enig in hun soort voor de Noordelijke Nederlanden.¹

Sr. Sara Herlin had het moeilijke ambt van moeder-ancilla allerm minst geambieerd; integendeel, ze schrok ervoor terug 'datse soude moeten regeren in een vreempt lant vreemde personen wiens condicien Sij niet en kenden'². Ze toonde zo tevens de ware Annuntiatengeest te bezitten, daar de regel immers van elke zuster verwacht, dat ze 'abhorret omne officium sive superioritatem'³. Maar ze werd toch benoemd en wist, dat ze als Maria zou moeten zeggen: 'Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum'⁴.

Voor de Venlose zusters werd zij de vervangster van Maria-zelf, op deze wijze trachtend zo reëel mogelijk een Maria te zijn door de zusters zo volmaakt als in haar vermogen lag voor te gaan in gebed en H. Officie, in zusterlijke liefde en nederigheid

¹ Zie verder het hoofdstuk over de spiritualiteit.

² Leges-Boeck p. 20.

³ Regula tert., cap. secundum, La France franc. X, p. 100 e.v.

⁴ t.a.p. cap. tertium.

als aller dienstmaagd. Het hoofdstuk in de Regel, gewijd aan de moeder-ancilla, drukt dit ideaal zo duidelijk uit:

'Elle donnera a toutes une grande liberté de laborer pour luy communiquer leurs necessitez spiritueles. Elle escouterá doucement et paisiblement tout ce quelles luy diront.

Elle leur donnera tant de preuve de compassion en leurs peines et infirmités et de démonstration de bienveillance et d'affection maternelle a les aider et secourir autant quelle pourra selon dieu.'¹

Zwaar en gecompliceerd was de taak van moeder-ancilla; zij stond verantwoordelijk voor de opleiding der novicen, hield de supervisie over alle uiterlijke zaken, maar bleef ook bij voortdurend in contact met al haar dochters. 's Avonds even na achten bezocht ze alle zusters op hun cellen, gaf blijken van haar moederlijke affektie, sprak deze of gene moed in en sloot tenslotte persoonlijk de dormters af.²

Voor Sr. Sara Herlin kwam hier de bijzonder zware zorg bij voor de herstelwerkzaamheden aan het klooster en de afbouw naar haar plannen. En dit in een tijd, dat de jonge idealistische meisjes van alle kanten toestroomden en de toekomst onzekerder was dan ooit.

Haar rechterhand was de vikaris, die in het bijzonder de administratie te voeren had, terwijl haar 'raad' uit tenminste zeven 'discreten' bestond. Sr. Digna Cornelis was in 1624 als schijfzuster en discrete mee naar Venlo gekomen: in 1637 – bij de overgave van de stad aan de Kardinaal-Infant – zullen de discreten van Transcedron geweest zijn: Sr. Digna Cornelis, Sr. Barbara de Put, Sr. Catharina Heijster, Sr. Anna Schellart, Sr. Margaretha d'Amatsaga, Sr. Maria Wijngaerts en Sr. Catharina Hendrickx.³ Uit de benoeming van Sr. Digna Cornelis tot schijfzuster en discrete blijkt, dat de discreten ook andere functies in het klooster vervulden.

¹ Livre des Constitutions du couvent des Annonciades de Boulogne-sur-Mer, Bourges, Bibl. Publ. hs. 215/194 (1635), fol. 97 v.

² t.a.p. fol. 96 v.

³ Gemeentearchief Venlo, Transcedron nr. 1685.

Een overzicht van die werkzaamheden in een Annuntiaten-klooster geeft het 'Livre des Constitutions' van het in 1635 gereformeerde konvent te Boulogne-sur-Mer:¹

Supérieure	fol. 92 r
Vicégérente	fol. 102 r
Dépositaire	fol. 103 r (kasbeheerster)
Laudienciere	fol. 106 v (postverzorgster)
Touriere	fol. 107 r (schijfzuster)
Maistresse des novices et des jeunes	fol. 111 r
Maistresse du choeur	fol. 118 r
Correctrice des lectrices au refectoir	fol. 124 r
Maistresse de l'ouvroir	fol. 126 r
Despensiere	fol. 127 r
Infirmiere	fol. 129 r
Sacristines	fol. 131 r
Lingere	fol. 135 r
Jardiniere	fol. 136 r
Grenetiere	fol. 137 r
Cousturiere	fol. 138 r
Robiere	fol. 139 r
Bibliothecaire	fol. 141 r

Verschillende zusters hadden hun 'compagne' om hun functie naar behoren te kunnen vervullen. In het bijzonder gold dat voor de schijfzuster, die feitelijk de enige religieuze was, die in kontakt stond met de buitenwereld. Aan de 'schijve' moest voortdurend iemand aanwezig zijn om boodschappen, die via de buitenzusters of anderszins het klooster bereikten, aan te nemen. Maar tevens moest er een verbinding zijn met de moeder-ancilla of haar vervangster.

'On cheoisira tousiours lune des plus prudentes et advisées religieuses pour presider au tour. On luy baillera une compagne de douce conversation et de plus on leur pourvoira chaque semaine dune troisième religieuse pour faire sa semaine avec elles.

Elles seront tousiours toutes trois dedans le petit lieu qui respond au tour, y travaillant en silence en la presence

¹ zie aant. nr. 1 op blz. 23.

de dieu, afin de respondre aux externes qui surviennent a toutes heures. La seule premiere touriere leur parlera par le tour, et les messages seront faits en la maison par la seonde touriere ou par la semainiere, en sorte quil y en reste tousiours deux proche du tour'¹

Inderdaad was het van het hoogste belang een schijfzuster te hebben, die enerzijds de tijdelijke zaken die zich voordeden vlot kon afhandelen, maar anderzijds de geestelijke niet zou schaden. Tenslotte was de 'schijve' niet bedoeld als een venster op de wereld en moest hier geen lek zijn, waardoor een geheim kontakt met de wereld buiten – hoe onschuldig overigens ook – mogelijk was. Daarom was het de zusters aan de schijf uitdrukkelijk verboden iets, wat dan ook, aan een zuster in het klooster mede te delen, van hetgeen vernomen of overgebracht was. Vooral in dagen van verwarring en strijd, als de geruchten welig plegen te tieren, zal dit vaak bijzonder veel zelfbeheersing van de 'schifferse' en haar gezellen gevraagd hebben!

Het verwondert ons dan ook niet, te lezen in het LEGES-BOECK, dat de moeder-ancilla en de discreten van Transcedron, na de dood van Sr. Digna Cornelis, voor de moeilijke funktie van schijfzuster het oog lieten vallen op Sr. Agnes Huijn van Amstenrade', om haere sonderlinghe wijsheydt ende voorsichtigheydt, die men in haer bemerckte, soo wel in wereldtlycke als gheestelycke saken; waerom sij nu maer neghen jaren geprofessit zynde, verkozen ende ghestelt is in het lastigh Officie van Schyfzuster met een groot ghenoeghen van alle die hare voorsichtigheydt bekent was, maer met een over-groote ghevoelycke droefheydt van Agnes. Het is ongheloovelyck wat luyster, ende glans de loffelycke bedieninghe van dit officie, aen hare deught van voorsichtigheydt ghegheven heeft, want sy soo wysselyck, ende voorsichtelyck alles wist te beschicken, dat de verstroyelycke bekommringhe van desen last niet en belette het beoeffenen der volmaecktheydt. Sij was soo mate-lyck bekommert in tydelycke saken die sy handelde aen de

¹ Livres des Constitutions, etc. fol. 107 r.

schyf ofte Rolle, als oft sy met den lichaem op-der aerden hadde gheleeft, ende met den gheest in den hemel.'¹

Agnes bediende dit ambt tot aan haar dood in 1641. Pater Mathias Croonenborch weet nog te vertellen, dat zij niet alleen haar dienst stipt vervulde, maar dat zij na haar dagtaak nog verschillende uren in de kapel placht door te brengen. Wensen van haar kontaktpersonen binnen en buiten wist ze te voorkomen, maar ze had niet de gewoonte personen aan de schijve op te nemen, zó ingetogen gedroeg ze zich.

Een zeer voorname plaats in het klooster bekleedde de 'meestersse'. De nieuwelingen werden volledig onder haar hoede gesteld, ook al bleef zij gehoorzaam afhankelijk van moeder-ancilla. Alleen een goede meestersse kon goede religieuzen opkweken. Over de aanneming beslisten natuurlijk de moeder en de discreten. De konstituties schreven uitvoerig voor, op welke eigenschappen in het bijzonder moest worden gelet. Opvallend is, hetgeen over de afkomst en de wereldse bekwaamheden wordt bepaald:

*'On ne regardera point à la naissance ny aux facultez.
On ne veut pas faire un monastère noble ou riche, mais
on en veut faire un ou dieu soit honoré et servi...'*²

Aansluitend hierop, wordt als richtlijn voorgeschreven, dat streng zal worden onderzocht, of meisjes van edele of rijke afkomst wel de gestelde dispositie bezitten. Indien dat het geval blijkt te zijn, behoeft niets hun toelating in de weg te staan, zo neen, dan moet hun intrede met kracht geweerd worden.

In Transcedron, dat zijn bevolking in nog geen vijftientwintig jaren (1615–1637) zag verdrievoudigen, golden deze voorschriften voor heilig: niet alleen gravinnen als Agnes Huijn, maar ook meisjes van zeer eenvoudige ouders waren er welkom, al was hun 'dot' ook nog zo bescheiden. Vandaar dat het konvent enkele malen op de rand van de ondergang geraakte door

¹ Ryck-Deughdigh Leven, etc. p. 92 e.v.

² Livre des Constitutions, etc. fol. 7 v.

al te grote armoede.¹ Een heel moeilijke en delikate affaire zal de kwestie van de bruidschat der novicen toch wel steeds gebleven zijn! We mogen immers gerust aannemen, dat er onder de ouders nogal eens vreemde mensen geweest zullen zijn, niet zo ideëel ingesteld als hun dochters en uit op een 'koopje'. De passage in het 'livre des Constitutions' die hierover handelt, is voor ons instruktief, omdat ze bijzonder duidelijk naar voren brengt de gevaren die rondom dit punt dreigen en tegelijkertijd de uitgesproken wil ze te ontgaan. Maar we mogen ons toch ook verheugen om dit onverwacht – en onbedoeld – stukje sfeertekening! Het is of we moeder-ancilla en de discreten aan de ene, en de ouders van de novice aan de andere zijde van de 'grote tralie' zien onderhandelen.:

'On traittera de la dot des filles, non comme dun prix mais comme d'une aumosne et d'une charité qui se doit faire au monastère. Cest pourquoy en ces traites (qui se feront tousiours à la grille du grand parloir entre les parents des postulantes et la supérieure accompagnée des discrettes ayant toutes les visages decemment couvert de leurs grands voiles) la Supérieure se donnera bien garde de marchander n'y d'user de beaucoup de discours en cette matière, ains se contentera de faire scavoir simplement sa demande selon quil aura esté devant arresté entre elle et les discrettes en egard aux besoins du monastère. Et si les parens des postulantes ayant peu degard a ces besoins, qui leur seront doucement donnez a entendre, viennet a contester et a marchander, comme sil estoit question de quelque trafic et contrat profane, la Superieure n'insistera pas davantage de paroles alencontre d'eux, mais se rapportera de tour aladvis des discrettes qu'elle prendra sur le champ de chacune d'elles les interrogeant singulierement selon leurs degrez; et si doucement, quilz ne puissent rien entendre que de sa bouche...'²

Voor ons een interessant genrestukje, maar we dienen ons te realiseren, hoe onaangenaam een dergelijk contact op

¹ Gemeentearchief Venlo, Transcedron, nr. 1731.

² Livre des Constitutions, etc. fol. 2 r.

het ijskoude zakelijke vlak geweest moet zijn voor die maters, die werkelijk met hart en ziel naar de geestelijke volmaaktheid streefden, ook al dwongen de materiële behoeften steeds tot een terugkeer naar de nuchtere realiteit van voeding en kleding.

De 'meestersse' zal over het algemeen wel tot de discreten behoord hebben; het kan haast niet anders. In alle gevallen, de jongeren betreffende, was zij de rechterhand van moeder ancilla en zelfs meer dan dat: haar alomtegenwoordigheid rondom novicen en jongere zusters hield deze voorlopig nog van moeder-zelf op een afstand.

Naar Transcedron had Leuven als 'meestersse' medegezonden Sr. Geertruit van Bergen, die tot de dood van Sara Herlin in 1632 in deze funktie zou blijven. In dat jaar volgde ze als mater-ancilla op. In 1614 was zij het dus die de direkte leiding kreeg van het vurige groepje van Sr. Barbara de Put; bij haar verkiezing tot moeder waren er rond vijftig zusters: het is dus zeker voor een groot deel haar geest geweest, die het Transcedron van de begintijd heeft doortrokken. Wat kan het ons spijten, dat de schrijfster van haar gedachtenis in het LEGES-BOECK¹ niet de moeite genomen heeft, enkele persoonlijke herinneringen aan deze voor Transcedron zo belangrijke figuur vast te leggen en gemakshalve maar de bewoordingen gevolgd heeft van de 'gedachtenis', gewijd aan Moeder Sara Herlin!² Intussen is het toch zó, dat we de kracht van haar persoonlijkheid, de penetrante invloed van haar mogelijk wat rigoureuze karakter maar bovenal van haar ijverig voorbeeld, zonder enige moeite kunnen aflezen in al die merkwaardige figuren die onze bronnen ons doen kennen – haar kinderen naar de geest! –: een Barbara de Put, en een Ida van Lom, een Agnes Huijn, een Mechteldis van Lom en zovele anderen.

Van de bijzondere Godgerichtheid van Sr. Geertruit van Bergen en haar wonderlijk vertrouwen op de Voorzienigheid, komt pater Mathias Croonenborch getuigen in zijn 'Ryck-

¹ Leges-Boeck, p. 76.

² idem, p. 72.

Deughdigh Leven'¹ De passage is typerend voor de geest in Transcedron:

'Het is gheschiedt in 't jaer 1633, op eenen H. Sinxen dagh datter eenighe Gasten, oft Vrienden van 't Convent onverwacht over zyn ghekomen. Daer en was doen, om de armoede des Kloosters, maer een kleyn portie vleesch ghekocht ende ghecockt, die qualyck ghenoech was voor de helft van de Religieuzen. De Dispensiersse Suster Margaretha d' Amatsaga, met Sr. Cunera, hare mede hulppersse (alle beyde Religieusen van een seer volmaectt deughtsaem leven) hier over wat bedroeft zynde, klagen haren noodt aen dese seer Eerw. Moeder Ancilla, de welcke hare Kinderen vermaende hunnen toevlucht te nemen tot hem die spyse gheeft allen vleesch (Psal. 135). Worpt myne Dochters op den Heere uwe sorghe, ende hy sal u opvoeden, hy en sal den rechtveerdighen niet eeuwelyck in onruste laten. Hier naer maectt sy met een betrouwen over de Portie het teecken des H. Kruys, segghende tot die twee Susters; gaet met de benedictie van de H. Ghehoorsaemheydt, ende maectt oock daer over insghelycks een Kruys, ende schept daer uyt soo veel ghy daer in vindt. De ghehoorsame Kinderen hebben dat oodt-moedelyck ghedaen. Ende als de Dispensiersse de Gasten van dese spyse aen-ghedient hadde, ende van de reste begonst de portien voor de H. Ghemeynte te maken, die wel vyftigh in 't ghetal waren, bevondt ende sagh dat een kleyn stucksken gheleydt in de portie schotelkens subietelyck eene ghenoechsame goede portie wirdt; waer over sy terstont met verwonderinghe riep hare Medesuster, segghende: Komt Suster ende siet het werck dat den Heere doet'.

Pater Croonenborch vult dit verhaal aan met de mededeling, dat men nog twee dagen heeft kunnen eten van hetgeen van de tafels terugkwam!

Kunnen en mogen wij een oordeel vellen over deze 'wonder'-lijke geschiedenis in Transcedron, overigens niet de enige die ons van de begintijd is overgebracht? Wel verwondert het grotelijks, dat er van dit voorval in het LEGES-BOECK in het

¹ Ryck-Deughdigh Leven, etc. p. 324.

geheel niet wordt gerept, evenmin als van twee dergelijke 'wonderen' uit de tijd van Moeder Sara Herlin. Maar we zullen pater Croonenborch's neiging tot stileren nog leren kennen. Van de andere kant kunnen we toch ook niet zonder meer aannemen, dat hij de bedoelde verhalen zelf geheel en al heeft verzonnen. Ze hebben zeker onder de zusters geleefd en pater Croonenborch noteerde – en stileerde – ze enkele tientallen jaren na dato.

Sr. Geertruits opvolgster als 'meestersse' in 1632 was Sr. Barbara de Put. In deze keuze mogen we ook de voorkeur gevoelen van Sr. Geertruit zelf, intussen mater geworden. Indien we bedenken wat een groot aantal zusters er inmiddels was en welk een ruim veld van mogelijkheden er dus lag, beseffen we hoe volledig Sr. Barbara in de voorafgaande decennia de geest van de Annunciatenorde en ook van de Leuvense zusters had geassimileerd. Zij, die als twintigjarige domineerde door haar sterke wil, door haar persoonlijke overtuiging, maar bovenal door haar groot geloof en vertrouwen, zag zich nu gebreveteerd door haar eigen geestelijke voedsters. Het klooster kent geen ridderorden, maar dit is er een van de edelste soort.

Het werd dus Barbara's taak nu aan de jongeren te leren, hoe men gehoorzaamt 'promptement, cest adire, en laissant tout autre employ ponctuellement, mesmes le point d'éguille imparfait et le trait de plume et la lettre encommencée...' ¹; hoe men de ware geest van armoede beoefent, die in de Annuntiateregel de 'evangelische parel' wordt genoemd. Barbara zal de jongeren hebben geleerd zelfs niet te hechten aan de schijnbaar zo onbetekenende voorwerpen van elke dag, waaraan men toch ook weer zo went, denkend aan het voorschrift: 'on les fera souvent changer de chambre ou cellule, d'habits, de breviaries, de chapelets, de croix, de reliquaires, medailles et autre choses semblables...' ². Zij zal haar pupillen de ons, moderne mensen, ietwat zonderling aandoende usantie onderwezen hebben, ook kleinigheden niet aan te duiden met het persoonlijk voornaam-

¹ Livre des const., etc., fol. 28 v.

² idem, fol. 19 r.

woord 'mijn', doch te spreken van 'onse neus-doeck', 'onse wiel' of 'onse bedde'.¹

Of Sr. Agnes Maria Huyn van Amstenrade in 1632 nog onder de discipelen van Sr. Barbara behoorde, ook al had zij in 1630 de witte sluier reeds verwisseld voor de zwarte, valt niet met zekerheid te zeggen, evenmin als er bij benadering valt op te geven, hoeveel novicen zij tot de professie heeft mogen brengen. Reeds in 1635 stierf Sr. Barbara de Put. Haar opvolgster blijft voor ons onbekend.

Maar als van moeder op dochter ging de goede geest over en leerden de novicen, hoe ze zich moesten verdiepen in de geboorte, het leven en het lijden, de dood en de verrijzenis van de Verlosser en in de deugden van Zijn Moeder, die zij steeds meer leerden zien als de grote navolgster van Haar Zoon," afin que tout ce que luy et sa mère ont fait et souffert puisse estre en quelque facon imité."² Steeds dus 'vrayes imitatrices' van Maria wilden de zusters zijn, nieuwe Maria's, en dan deed het er minder toe of ze een belangrijke dan wel een minder representatieve rol speelden in de kleine maatschappij, of ze vikarisse waren of meestersse dan wel kosteres, rectrix, kok of brouwster. Allen zonder uitzondering, welke schakel ze ook vormden in het systeem, moesten ze met Martha het werkende en met Maria het beschouwende leven in zichzelf verwezenlijken, zoals het eenvoudige 'Liedeken van recreati' dat laat horen, dat in het handschrift met de gedichten van Sr. Mechteldis van Lom voorkomt, maar waarschijnlijk niet van haar hand is, doch van Sr. Elisabeth van Lom.³

¹ cf. Remans, p. Gilbertus o f m , Driehonderdste verjaring van de aankomst der Zusters Annontiaten te Tienen, Genck, 1929, p 55

² Livre des const. etc , p 49 v.

³ Elisabeth van Lom komt voor in het Leges-Boeck op p. 165, verder in het Getughen-Boeck op verschillende plaatsen, terwijl het waarschijnlijk is, dat zij deze getuigenissen ook uitschreef Ook zijn er enkele brieven van haar hand in het Bissch. Archief Roermond (ongenummerd).

*Liedeken ter Eeren de feeste vande H. Marta, die in
onse cloosters feestelijck gehouwen wort, ter eeren
van alle die aldaer doen den dienste van Martha,
ende eeneghe officien bedienen.*

Martha is becommert seer om Iesum te trakteren
en Maria sit gerust aen de voeten des heeren
Martha gaet sorghvuldigh seer
sij klaght haer moijelijckheijt Iesum haeren soeten heer.

Weerdeghe moeder ghij met recht sout sulcke moghen
klaghen
maer hoort iesum die v seght ick sal v helpen draghen
ghij sijt sijn stadthouwster hier
dien v al om bestiert en noijt en laet in dangier.

Vicarisse sonder faut ghij sult oock ondervinden
den Godtlijcken bijstant soet alom int hert van binnen
en hoe Godt soetlijck bestiert
d'ouersten door wiens hant hij sijn schapkens regiert.

De *meestersse* en behouft gheensins te lamenteren
omdat sij de ionckheijt moet bestieren ende leeren
s'is des heeren pidagogh
dus haer t'allen kant vergeselchapt iesus hoogh.

De *schiffers* heeft oock gheen recht, om haer te beklaghen
in haer diensten moylijck seer, nemt iesus sijn behaghen,
s'is sijn hofmeestersse hier,
hij haer alom bijstaet en verlaetse niemermeer.

De *custerssen* op den choor doen haer met vlit daer hooren
maer al dit en kan oock niet de rust haers herten storen,
t'sijn iesus camenierssen schoon
dus konnen sij naer wensch altijt staen voor sijnen throon.

Ons *rectrissen* d'inden choore den heere altijt louen
sijn de seraphinen schoon van den heer daer bouen
staen altijt voor hem present
en sijn seer diligent aen sijnen wil heel attent.

D'organisten die met vlijt den heer hier altijt louen
in orgelspel soet iolijt met d'Enghelkens daer bouen
maecken door haer harmoni
en innigh soet accort met iesum den hemel blij.

De *sieckmoeders* sijn begaen haer siecken te besorghen
maer haer hert dat blift gerust met iesus int verborghen
wiens doctoren dat ghij bent,
als ghij de siecken dient dan troost ghij den heer bemint.

De *meestersse van het werck*, die thantwerck moet be-
sorghen
bij haer comt tot recompens iesus int hert verborghen
si sijn sijn gouuernant verstaet
want sij t'behouf gae slat dat der heeren huijs aengaet.

D'dispencerisse magh met recht van klaghen swighen
stille
want als sij soo neerstich lopt dan doetse iesus wille
t'is sijn bottelersche ient
want sij den Heer bemint in sijn dienerssen aendient.

Als *den koeck* gaet seer vermoijt altijd ontrint den viere
dan soo komt haer iesus soet bij haer hem ernere
sij brenckt aen den Heer cecours
want sij soldaten vojgt teghen den vijandt ialours.

Den koeckxkneght en heeft gheen recht te klaghen of te
kermen
Want als sij seer is vermoijt rust iesus op haer ermen
s'is sijn backsters soo ick mejn
als sij het vier hier stooct warmt sij t'kintien iesus cleijn.

D'baeckers als sij backen broot sijn moij 't is wel te peijsen
iesus wort van haer gevoijt die haer tot loon comt spijsen
t'sijn de'amonissioners
die tot dienst sijn gesteelt vanden Heer des hemels heirs.

Onse *brouwers* sietmen moij als sy soo slaflijck wercken
Iesus met sijn liefde groot die komt haer oock verstercken
mij dunckt t'sijn sijn pages fin
als ghij van t'sweet wort nat dan schinckt ghij ons heer
den win.

Die *de naght waeck houwt* om ons te metten op te wecken
als wij rusten kan sij stiel bij iesus haer vertrecken
handelen daer met hem haer saeck,
hert aen hert naer begheert tot haer siele soet vermaeck.

D'uesters met haer compangions die moghent haer ver-
meten

dat iesus haer hertekens, met liefde komt doorstecken
t'sijn voorwaer sijn camerlinghs
als ghij den heere cleijt handelt ghij met hem naer wensch.

De derde die aen de schif de boetschappen ons mellen
iesus sal seer rijckelijck haer dat eewigh vergellen
g'sijt den postilion certeyn
van onsen heere reijn, d'eewigh sal v eijghen sijn.

Die de beesten gade slan die konnen t'allen reijsen
vinden 'tkintien iesus saen int stalken sonder vreesen
ghij sijn stal meestersse bent
soeten stal weert bemint omdat Godt daer wort een kint.

Die den hof plant en besaijt die kan tot alle tijden
iesus vinden daer alleen haer van de menschen scheijden
s'is des heeren gardenier
en kan met hem int groen altijt sijn naer haer plaijsier.

Al die haer gehoorsaemheijt hier doen sonder beswiecken
met een hert blij en gerust en niet van iesus wicken
sijn sijn houelinghen al
die den heer in sijn rijck daer voor eewigh loonen sal.

Ick en magh vergeten niet met recht wilt het aen mercken
die om sieckt oft weeckelijckheijt hier niet en konnen
wercken

mij dunckt t'sijn iesus Minions
hij gheeft haer sijn present en sij bidden hem voor ons.

De buijten susters die ons, onsen nootdurft aenhalen,
iesus blijft tot recompens bij haer wel sonder faelen
mij dunckt t'sijn sijn postilions
hij sal sijn haeren loon want sij dienen hem in ons.

Den harder die de schapkens hoijt alhier van iesus weijde
in een weijde groen en goet, soo leijt hij die vermeijde,
t'is des heeren substitut
want hij hier is gesteele directur van iesus bruijdt.

Adieu Marthas nemt voor goet dit want t'is uwen eere
al bent ghij in onrust groot Nochtans blijft magdalene
Laet dan martha martha sijn
houwt ghij het beste deel blijft int herte Maria fin.

Dit 'liedeken' geeft ons wel een goed overzicht van de verschillende functies die Transcedron kende. Een opmerking past nog over de buitenzusters. Deze waren in Transcedron noodzakelijk, omdat de moestuinen in het begin nog bij de hoeve en de kapel in Genoy lagen en een gedeelte van de leefkost dus door de buitenzusters verzorgd moest worden. Ook werden de buitenzusters naar andere plaatsen gezonden om aalmoezen op te halen voor de herbouw van de kerk en de uitbouw van het klooster. In het LEGES-BOECK vinden we enkele plaatsen die op de buitenzusters slaan.¹

De term 'lekezuster' is enigszins verwarrend, omdat sommigen eronder schijnen te verstaan de 'hulpzusters', die de Annuntiatenkloosters nu kennen en anderen de binnenzusters die vroeger speciaal werkzaamheden verrichtten, waardoor koorzusters belet konden worden het H. Officie regelmatig bij te wonen. Het verdient aanbeveling, te spreken van koorzusters, lekezusters en buitenzusters voor kloosters waar men drie groepen had. Voor alle Annuntiatenkloosters na de Franse Revolutie spreke men van koorzusters en hulpzusters. De hulpzusters doen geen geloften voor het houden van het 'slot', terwijl de lekezusters dat vroeger wél deden.

Dat niet alle Annuntiatenkloosters vroeger lekezusters hadden, blijkt o.a. uit de voorschriften voor het klooster te Boulogne-sur-Mer.² Transcedron kende de lekezusters wel, hetgeen blijkt uit het LEGES-BOECK³ en de lijst van geprofeste zusters in het handschrift van de Bourgondische Bibliotheek te Brussel. Bij M. Hub. H. Michels vinden we de termen 'buitenzuster' en 'lekezuster' door elkaar gebruikt.

Welke precies de taken waren voor de lekezusters, wordt niet duidelijk. Aan de bouw, zelfs bij het ruwste en grofste werk, hielpen alle zusters gelijkelijk mee. Ook lezen we dat Sr. Margarita d'Amatsaga in de keuken werkte. We mogen daaruit opmaken, dat bijvoorbeeld het stalwerk, het tuinieren

¹ Leges-Boeck, p. 46 en p. 50.

² Livre des Const. etc., fol. 172 r.

³ Leges-Boeck etc., p. 27.

en het brouwen door de lekezusters zal zijn verricht. Zeker is, dat in de begintijd en tijdens de herhaalde vijandelijke aanvallen de onderlinge verschillen nagenoeg moesten wegvallen.

Doch ook in rustiger dagen zijn de koorzusters niet uitsluitend bidzusters geweest. Immers, de regel schrijft voor, dat aan allen zonder uitzondering in het 'werckhuijs' nuttige bezigheden moeten worden opgedragen 'tum ut sequantur Virginem que suis manibus laborabat, sequi operatorium; pulsataque campanella operatorii omnes sorores sine exceptione non habentes particulares obedientias ad illud volent et convenient ibique operando psalmos nominis jhesu et nominis Marie persolvant; deinde sub silentio opus manuale continuent.'

In het werkhuis werden de kleren versteld en vervaardigd, manden gevlochten van tenen uit de Oode voor het bewaren van ooft, groenten en andere waren, zakken genaaid voor het koren, de erwten en bonen die van de hoeven binnenkwamen en die opgeslagen moesten worden op de zolders en in de schuren. Al deze werkzaamheden verliepen onder het waakzame oog van de 'meesterse van 't werck'; af en toe werden gezamenlijk enkele gebeden gezegd. Op normale dagen brachten de zusters 's morgens zowel als 's middags enkele uren met handwerk door.

De koorzusters baden het groot Franciskaans brevier, waarvan de metten en de lauden in de nacht.¹ De lekezusters echter zeiden de voorgeschreven gebeden in de landstaal. Alles bij elkaar nam het goddelijk officie heel wat tijd in beslag. In dit klooster moest daarop een voornaam aksent vallen: bidden en werken waren de hoofdbezigheden, maar het gebed stond voorop.

Naast al deze ernstige bezigheden moest ook aan ontspanning gedacht worden. Hiertoef was de dagelijkse rekreatie van één uur vastgesteld, voor ieder verplicht en te houden na het avondmaal. Voorschrift was, dat men zich gedurende die tijd niet onderhield over het gebedsleven, over het inwendig leven of bijvoorbeeld over het kapittel. Iedere zuster had dan

¹ Remans t.a.p., p. 19.

een licht werkje bij de hand, dat niet te veel aandacht mocht vragen.¹

Daar de regel en de konstituties het houden van een dergelijke rekreatie uitdrukkelijk voorschrijven, mag het ons vreemd schijnen, dat pater Croonenborch in zijn 'Rijck-Deughdigh Leven' zijn hoofdpersoon, Sr. Agnes Huyn, laat wijzen op het belang van deze herademing tijdens de lange uren van geestelijke inspanning: 'sy plagh somwylen te segghen tot desen eynde, dat sy wel wenschten dat de Religieusen, altijd naer den noen-maeltijdt, mochten nemen eenigh deughdelyck vermaeck, ofte vrye oeffeningen, een-ieder naer syne gheneghentheydt, om alsoo met een meerderen iever den gheest van aendachtigheydt te hervatten'.²

Was het misschien in pater Croonenborchs tijd opnieuw nodig de oversten op het gezonde van een dergelijke praktijk attent te maken en kleepte hij op deze manier zijn terechtwijzing en haar motivering in? Het is niet ondenkbaar, aangezien men in Transcedron neigde naar een zeker rigorisme, – zoals we nog zullen zien, – dat zijn stempel ook op de ontspanning kan hebben gedrukt. Opmerkelijk in dit verband is, dat in het handschrift, waarin de ons bekende gedichten van Sr. Mecheldis van Lom en van enkele andere Venlose Annuntiaten voorkomen,³ een gedeelte gewijd is aan 'Eeneghe liedekens tot gheestelyck vermaeck in tijde van recreati' en dat juist uit dit gedeelte ettelijke bladen zijn weggescheurd. De verzen die nog in deze afdeling voorkomen, geven voldoende indruk van wat er in de begintijd kon worden gezongen. Heeft men later – mogelijk zelfs al ten tijde van pater Mathias – aanstoot aan dit soort vermaak genomen?

Hoe dickwiels siet ment'qualijck gaen
in den houwlijcken staet
hoe dickwiels sietmen dat de liefst
verkeert in enckel haet

¹ Livre des Const., fol. 175 r, e.v.

² Ryck-Deughdigh Leven, etc, p. 41 v., e.v.

³ Bibl. Beyart, Maastricht, Hs. Aa 10 nr. 32, p. 425.

veel liever ben ick nonneken
al is mijn kap wat nouw
als met een quaden visen dief
te leven in de trouw.

Den vrijer die te wesen plagh
als een onnosel lam
die tiert en raast den heellen dagh
en valt de vrouw hel aen
veel liever ben ick nonneken
als slaf sijn van een man
naer wiens sin al wat dat men doet
men t'selden maecken kan.

En noch daer bij soo gaet hij heen
en maeckt voor sigh goet cier
t'huijs comende dan vloect hij seer
en stinckt naar win en bier
veel liever ben ick nonneken
en kus dickwiels de ardt
als met eenen soo sturen gast
in trouw te sijn gepart.

Als...

Dat de rest van dit rekreatielied ons ontgaat, is spijtig genoeg. Dit zou wel eens aan een veranderde geest in latere jaren te wijten kunnen zijn!

Een liedje dat we eerlijk niet in Transcedron zouden verwachten, maar dat ons juist daarom belangrijk toeschijnt, staat tussen het bovenstaande 'liedeken' en dat van de Martha's in:

Comt comt vrolijcke gheesten,
ick noe u al ter feesten,
alhier in dit termijn.
wegh met dien swaren pagi
ick houw van goe couragi
sa laet ons vrolijck sijn.

Wel aen steelt dan ter siden
alle swaermojdigheijden,
gheen truren magh hier sijn

cessert Melancolie,
en wilt de selve vlije
want s'is een quadt fenijn.

Hierom wilt vreught hanteren
bidt ick u mijn geburen,
en drinckt eens lustich om
de droefheijt wilt wegh keiren
die den mensch doet utteeren
en ons verrot de longh.

Laet laet dan sonder vreesen
den win door t'keltien reysen
want hij verheught den gheest
lustich in aller eeren
laet ons ons recreieren
en laghen eens om 't meest. fin.

Dit vers is door de wijziging in de laatste strofe geschikt gemaakt voor het klooster en wordt door de spreuk die eronder staat als het ware van het 'fiat' voorzien:

'Eenen vrolijcken gheest is seer bequam,
en aen Godt en de menschen aengenaem'.¹

Hoe de zusters voorts op recreatietijden en hoogtijdagen zich bezighielden, leert een passage uit het GETUGHEN-BOECK,² 'dat Eensdeels om ut te roijen idel proposten en vermaecken als om noijt tijt te verliesen tot gheestelijck gewien, en met Een in de herten der religieusen, in te prenten de gheestelijcke blijtschap, sij (Sr. Agnes Huijn), Sr. Meghelt van Lom, hulp maecten sommeghe schoone comedien, utdruckende den geheellen handel des inwendigh leven, die te samen vermackelijck En mede seer gheestelijck sijn, haer begevende die persoonelijck mede te spelen, overbrengende met diergelijcke exertien de laedt-feesten, ende andere tijden van recreation, waer door sij met Een naer den gheest wel verstreckt wierten, en seer be-

¹ Bibl. Beyart, Maastricht, hs. Aa 10 nr. 32. p. 423.

² Getughen-Boeck, p. 72.

weicht tot devotie, oversulcks raeden seer deser gelijcke vermaecken besonderlijk aan de Jonckheijdt'.

Geestelijke spelen dus, van de hand van Sr. Mechteldis van Lom, opgevoerd in rekreatietijden om ook dan de geest bij goddelijke zaken te doen verwijlen.

's Zaterdags moest er volgens de Regel kapitteldag zijn.¹ Voor de novicen en de jeugdige geprofesten moet de openbare belijdenis dikwijls moeilijkheden hebben opgeleverd; vandaar dat de konstituties voorschreven, dat de 'meestersse' tijdens het kapittel haar schuld beleed en haar berouw betuigde over de fouten, waarvan zij bemerkte, dat de jonge zusters zich trachtten af te maken.²

Spreeken tijdens het kapittel zonder dringende reden, was zonder meer verboden en iedere zuster moest in elk geval nederig de toestemming vragen van moeder-ancilla, daarbij zorg dragend haar onverschilligheid ten aanzien van het verkrijgen ervan te tonen, 'car si aucune donnoit quelque preuve d'émotion ou de perturbation desprit, de passion ou d'irreverence en demandant cette permission, elle ne luy sera jamais accordée, soit que cela apparaisse en laspreté rudesse ou precipitation de ses paroles, soit au refrognement de son front, soit en lincomposition de son geste et de son port.'³

Moeder-ancilla zelf ging soms voor elk der zusters persoonlijk haar fouten belijden, gevolgd door de vikarisse en de discreten. Als zij dan tenslotte ieders fouten had aangehoord en terechtgewezen, legde zij de straffen op, daarbij lettend op ieders dispositie en omstandigheden en volgens de regel 'applicando iuxta exemplum boni Samaritani oleum cum vino'. Verstandig gehanteerd, was het kapittel zeker een middel om de zwakken te steunen in hun strijd tegen eigen kwade neigingen en hebberlijkheden, maar vooral ook om degenen die reeds gevorderd waren in de deugd, op te voeren naar hoger geestelijke volmaakt-

¹ Regula tert., cap. tert., La France franciscaine. X, p. 100 e.v.

² Livre des Const. etc., fol. 116 r.

³ idem, fol. 157 r en v.

heid. Zo lezen we bij pater Mathias Croonenborch, hoe mater ancilla Sara Herlin het toepaste op Sr. Barbara de Put, nadat het klooster door deze vurige religieuze aan haar was overgedragen: 'om haren gheest noch meer kenbaer te maecken, proefde sy haer door alderleye vernederinghe, sy stelde haer in een slecht officie, sy liet haer aengaen, al oft-se ten minsten van haer gheen werck en maeckte, ende waer sy eenighe occasie konde vatten, capittelde sy haer dapper, sprekende tot haer vele straffe woorden, waer teghen Barbara anders gheene defensie, oft wapenen en ghebruyckte, als oodtmoediglyck haer schuldt te bekennen; want sy was boven-maten ghegrond-ves-ticht in een ware oodtmoedigheydt, ende blinde ghehoorsaem-heydt.'¹

Hoezeer Moeder Sara echter Sr. Barbara bewonderde om haar moed en geestkracht – want tenslotte was zij het toch, die de jongeren ertoe gebracht had tot de 'reformatie' te komen – maar evenzeer om haar zelfvernederingen, blijkt wel uit het feit, dat zij haar prees en tot voorbeeld stelde aan de anderen, wanneer ze ervan overtuigd was, dat Barbara niet aanwezig was. We mogen er zeker van zijn, dat de schets van deze verhouding tussen Moeder Sara Herlin en Sr. Barbara ons tevens de verklaring geeft voor het mysterie van de latere toevoegingen in het LEGES-BOECK met de persoonlijke gegevens omtrent Sr. Barbara en haar familie. Als we deze beginnen te zien met als achtergrond het spel van de betrokkene, die in vergetelheid wenst te blijven, en dat van Moeder Sara Herlin die haar – later – daaraan wenst te ontrukken, wordt ons alles duidelijk.

Dat aan de zusters door moeder-ancilla als 'straf' en tot uitboeting van fouten ook de lijfskastijding werd opgelegd, vinden we nergens uitdrukkelijk vermeld. Het is evenwel zeer waarschijnlijk, daar we op verscheidene plaatsen 'het nemen van discipline' in de betekenis van kastijding, ontmoeten. Doch er kan daar sprake zijn van geselingen op eigen initiatief en met

¹ Ryck-Deughdigh Leven, etc., p. 253.

medeweten van de geestelijke leidsman. Lichtere straffen waren: het niet toelaten tot de H. Communie, het eten op de grond zonder bord of drinknap, het dragen van de ceintuur der novicen, het zitten bij en zelfs achter de novicen. Voor hardnekkigen kent het *Livre des Constitutions* ook de opsluiting in de 'prison', een enigszins komisch-aandoende benaming voor een bergplaats van boosdoeners in deze geestelijke gemeenschap. Benijdenswaardig zal de positie van deze dubbel-beslotenen – waarschijnlijk nog op gereduceerd kloostermenu – be-
slust niet geweest zijn! De bronnen voor het leven in Transcedron melden nergens een instituut dat met deze 'prison' op een lijn gesteld zou kunnen worden.

Ondanks de vele wederwaardigheden in de loop van de zeventiende eeuw, herhaalde belegering en beschieting, gingen de zusters dag-in, dag-uit, jaar-in, jaar-uit hun gang, mediterend en arbeidend en steeds ernaar strevend, zich door de uiterlijke verstoringen van hun kloosterlijk bestaan niet te laten afhouden van het ideaal. Ieder vervulde haar functie naar best vermogen. Functies wisselden, nieuwe leden meldden zich en werden geprofest, en voortdurend moesten in kapittelhuis en kerk nieuwe graven worden gedolven voor hen die de goede strijd gestreden hadden.

Over het algemeen kostte het de moeder en haar naaste helpers veel moeite aan zovelen behoorlijke voeding te verschaffen, ook al stelde men zijn eisen nog zo laag. De inkomsten van de pachthoeven en de renten, vermeerderd met de gelden in kontant, door de zusters ingebracht als onderdeel van 'dot' de of geschonken door familieleden en weldoeners, waren ternauwernood voldoende om de gemeenschap in het leven te houden.¹

Omtrent het bezit en de inkomsten van het klooster verschaft het LEGES-BOECK uitvoerige inlichtingen. Hoewel we zouden wensen, dat deze ordelijker, overzichtelijker en vollediger waren, krijgen we toch een globale en bevredigende indruk van de stand van zaken. Met jaartallen zijn de boekhoudsters niet

¹ Gemeentearchief Venlo, Transcedron nr. 1731.

al te kwistig geweest, zodat soms niet blijkt, wanneer een bepaald goed in andere handen is overgegaan. Ook de charters geven daaromtrent niet altijd uitsluitsel.

De eerste vikarisse, Sr. Maria van den Blaesbergh, vangt haar werk aan met de volgende passage in het LEGES-BOECK:¹

'Soo is desen boeck vernieut Int jaer ons heeren, 1620 den 14 Julius Inhoudende allen het lant hoven huijsen schue-ren coren pachten ende renten.

Die wij religiusen vande Annuntiaten hier gevonden hebben bij de 20 eerste Susterkens waer af de 15 ons heijlighe oorden aenverdt hebben.

Item oock alde belastinghe die op dit goedt wtgaet en, welck lijfgewin oft eerftins goedt is ende waer het te ge-win gaedt, Ende wat wij gegeven hebben om de handen te winnen, Oock wie dat te boeck staet

Daer nae wat goedt dat sint den tijt der Annuntiaten is in comen en wat in de nieu kerck geconsomeert is voort wat ider suster heeft inghebrocht ende waer dat het aen-geleijt oft te bueren is

Oock allen de Almissen die gegeven zijn totten bou der kercken ende des cloesters'.

Pachthoeven bezat Transcedron in Genoy bij de kapel, in Velden één, in het land van Straelen één, en verder te Wachten-donk, Int Hesken en te Kessel. 'Voor een nieuw jaher' leverde de halfman of pachter aan het klooster bijvoorbeeld 'een houft Canalie suicker van 4 pont; een Hollandse kaas van 12 pond, een pond witte gember en een pond witte peper. Later werden de kaas, de suiker, de gember en de peper vervangen door 30 pond boter.²

Ook de normale pacht werd in natura voldaan. De hoeve bij Wachtendonk leverde zo: 10 malder rogge, 2 malder tarwe, 3 malder gerst, 3 malder boekweit, 1 malder raapzaad, 1 malder erwten, in totaal 20 malder 'welgewande goedt en lever-baere vruchten'; voorts 35 pond goede boter (17½ in mei en 17½ in oktober), 3 koppel hanen of hoenders, 100 paaseieren, 1 vette

¹ Leges-Boeck, p. 100.

² Rijksarchief in Limburg te Maastricht, Annuntiaten Venlo, nr. 50.

hamel, 13 stenen welgezwongen vlas van het beste, 100 hopstaken en 200 bonestaken; tenslotte de helft van de boomvruchten van de hoeve. Voor het merendeel dus grondstoffen, die onder de nijvere handen van mediterende Annuntiaten omgezet dienden te worden tot brood, bier, olie, linnen.¹

Een belangrijke bron van inkomsten bleven de dots van de zusters; het LEGES-BOECK verschaft enkel een volledig beeld van de eerste helft van de zeventiende eeuw, waarschijnlijk dus van de tijd, dat Sr. Maria van den Blaesbergh vikarisse was. Wat een verschil is er tussen de 'inbreng' van de zusters! Van de Leuvense zusters zijn begrijpelijkerwijs alleen de bedragen gegeven, die door het moederklooster Leuven waren geschonken als 'uitzet'; voor elk de som van 400 gld., met uitzondering van Sr. Geertruit van Berghen, die het dubbele meekreeg. Ook de opgaven van de zusters die reeds ingetreden waren als Franciskanes, geven niet de volledige bedragen weer van hun 'dot'. Van Sr. Barbara de Put wordt een bedrag van 150 gld. opgegeven² en later nog een van 70 gld.³ Van de later ingetreden zusters geeft het LEGES-BOECK daarentegen wel de volledige 'dot'; de hoogste bedragen vinden we bij Sr. Agnes Maria Huijn van Amstenrade en Sr. Margaretha vanden Eertwech, namelijk resp. 6800 gld.⁴ en 6400 gld.⁵, beslist respectabele bedragen voor die tijd! Sr. Mechteldis van Lom bracht 2200 gld. in en bovendien 5 morgen land.⁶ Maar daarnaast staan bedragen van 100 gld. zoals van Sr. Helena Verheyden, die toch ook koorzuster was.⁷ Van de inbreng was het dus niet afhankelijk, of de ingetreden Annuntiate wer kzuster dan wel koorzuster zou zijn.

¹ Rijksarchief in Limburg te Maastricht, Annuntiaten Venlo, nr. 83.

² Leges-Boeck, p. 101.

³ idem, p. 117

⁴ idem, p. 137 en 138.

⁵ idem, p. 133 en 138.

⁶ idem, p. 133, 137 en 111.

⁷ idem, p. 133.

De schenkingen en 'almissen' in het LEGES-BOECK opgeschreven, alsook enkele andere losse aantekeningen erin, geven ons een idee van de kontakten die er bestonden tussen Transcedron enerzijds en personen of instellingen erbuiten aan de andere zijde. Vanzelfsprekend vinden we de namen van magistraatsleden van Venlo regelmatig genoemd, zowel bij schenkingen voor de bouw van de kerk als voor glazen, maar ook veel namen van Venlose burgers komen voor. Sr. Mechteldis' vader, Hubert van Lom, toen burgemeester van de stad, legde in 1617 de eerste steen van de nieuwe kerk van Transcedron;¹ onder de schenkers vinden we hem en zijn vrouw, Elisabeth Vogelsanck, eveneens vermeld² evenals Zeger van Lom en zijn vrouw, Anna de Pudt, en Jan Vogelsanck met Barbara Dicther;³ zij verschaften de penningen voor een glas-in-loodraam in de kerk. Anna van Lom, Sr. Mechteldis' zuster, schonk een raam in de nieuwe refter.⁴

Schenkers waren ook de hertog van Brabant, aartshertog Albertus van Oostenrijk, en zijn echtgenote Isabella Clara Eugenia; voorts de bisschop van Roermond; de magistraat van Roermond en van Gelder; de drossaart van Stralen, de stadhouder van Dusseldorp, de hertog van Nieuwenborg, de heren van Schinnen, van Doorwert, van Muggenhuizen en van Mac-kum, de jonkers van Herdenray, Roffert, Houst, Eyl, Laer en Bochoers.

Begrijpelijkjerwijs leefde Leuven sterk mee: het moederklooster daar zowel als de geestelijke vader van dat konvent, de heer Thipots, leenden bedragen die voor de bouw van kerk en klooster onontbeerlijk waren; bovendien deden de Leuvense Clarissen een schenking.

Eigenaardig is, dat de verhouding met het buurklooster, dat der Regularissen van Mariaweide, wat gespannen geweest

¹ Leges-Boeck, p. 39 op 23 november.

² idem, p. 132.

³ idem, p. 132.

⁴ idem, p. 132 C.

schijnt te zijn. Enkele brieven wijzen daarop.¹ Toch zullen hangende kwesties wel uitgevochten zijn over de hoofden van de gewone zusters heen. Er is dus voor ons geen reden om er nadere aandacht aan te besteden.²

¹ Bissch. Archief Roermond, 64 XXII Mariaweide Venlo (4 brieven); schr. pater Reinier Banchoren in Leges-Boeck (15 oktober 1644).

² Over het einde van Transcedron als Annuntiatenklooster vermelden onze bronnen geen gegevens. De oud-archivaris van Venlo, M. Hub. H. Michels, deelt in zijn Geschiedenis van de Lorettokapel te Genooi, Venlo, 1917, mede, dat in febr. 1795 de zusters door Franse soldaten de poort uitgejaagd zijn, nadat ze geweigerd hadden vrijwillig het klooster te verlaten. Verschillende brieven en stukken wijzen erop, dat de zusters nog een tijdlang in een groep bijeenbleven. Zelfs werden nog postulanten aangenomen. (Venlo Gem. archief, Transcedron nr. 1732, nr. 1692; R. A. L. M., Ann. Venlo nr. 93; Venlo, Gem. archief, Transcedron nr. 1734, idem nr. 1733).

DE SPIRITUALITEIT VAN TRANSCEDRON

De zusters van het zogenaamde Genooiklooster, verdreven tijdens de troebelen van 1582, vonden een onderkomen in Roermond¹ 'ten Beggaerde, nu genoemd 'In maria weede'. Van de 30 zusters waren er toen nog maar 17 over.

Om in hun levensonderhoud te voorzien, moesten ze 'renten' verkopen of belasten; in het algemeen zal het een moeilijke tijd geweest zijn. In den vreemde liet men zich uiteraard niet al te veel aan de vluchtelingen van Genooi gelegen liggen; trouwens, ieder had zijn eigen problemen, de bisschop niet minder dan de magistraat.

Het LEGES-BOECK verhaalt,² dat de tijdelijke schade zeer groot was, maar de geestelijke zeker niet minder. Dat kon immers niet anders, 'wantter veel goede ordinantien verloren waeren, diese oock niet van meijninghe en waeren, wederom in te stellen'. En dit laatste was hierbij het ergste: na de verdrijving was er zo onkloosterlijk geleefd, dat de zusters gewend waren geraakt aan eigen bezit, aan omgang met vrienden in de wereld. Zo werd in het Roermondse klooster 'Ten Beggaerde' niet het 'slot' ingevoerd, 'Ende de eijghenschap was oock wat seer gegroeijt; ende om datse nu tot groote armoede ghecome waeren, soo scheent dat een iegelijck sij selven wat meer moest besorghen, ende hier en maeckten men gheen swaricheijt af om dattet in andere cloestere oock soo was.'³

Inderdaad was dat het geval, van de zusters in het klooster

¹ Leges-Boeck, p. 3.

² idem, p. 4.

³ idem, p. 4.

Jeruzalem lezen we, dat bisschop Lindanus bij zijn terugreis van Grave in 1584 er constateerde, dat er veel afkeurenswaardigs en onduldbaars was. Sommige geprofeste zusters dwong hij persoonlijk weer de sluier te dragen inplaats van hun wereldse kleding en hij herstelde het slot op straffe van excommunicatie.¹ Ook van het klooster Nazareth te Waalwijk worden gevallen gemeld van een lakse beleving van de regel.²

In 1598 was de kloostergemeente van Genoy nog maar 11 leden sterk. Daar de zusters weer wat dichter bij hun goed wilden zijn en de kans vrij bleek, verzochten ze aan de bisschop en de heren van Venlo om in het leegstaande konvent Transcedron te mogen trekken, hetgeen werd toegestaan.

In Venlo bleek er onder de jonge dochters levendig animo te bestaan voor het kloosterleven: in negen jaar tijd werden er veertien aangenomen, weet de kroniek te melden.³ Wat nog meer zegt: de aangenomenen toonden al spoedig een verbaazingwekkende vurigheid. Ze hadden de wijle niet gevraagd om het in het konvent gemakkelijker of beter te hebben dan daarbuiten en openlijk klaagden ze over het gebrek aan geestelijke verzorging. Maar driemaal Mis in de week en maar een hoogst enkele keer in het jaar een 'sermoon': daarvoor waren ze toch niet in het klooster gegaan. In de opmerking tegen de moeder klinkt zelfs een verkapt dreigement door: 'wij seijden tot ons Moeder, waert dat wij anders gheen dienst soudē hebben, dat wij beter inde wereld soudē blijven'.⁴

De drang naar verbetering van het geestelijk leven, naar verdieping, ging dus uit van de Venlose nieuwelingen, meisjes die de onderdrukking van de katholieken wel niet bewust hadden

¹ cf. Verschueren, p. L. o.f.m. en C. Ibelings s.j., Jeruzalem, 1422-1802; 1838-1938, 1938, p. 102:

² cf. Hammen, J. Nicz. van der, Het klooster Nazareth te Waalwijk (1450-1750), Bossche Bijdragen II, 1918-19, p. 204 e.v.

³ Leges-Boeck, p. 7.

⁴ idem, p. 7.

meegemaakt, maar die opgegroeid waren in een sfeer van strijdbaar geloven en positief streven naar de volmaaktheid.

In het klooster zien we nu twee groepen ontstaan: de ouderen, gewend aan het geleidelijk-verslapte leven, en de jongeren, van een zelfde geest bezield als de Benediktijnen van Saint Vannes of van Saint Hidulphe¹, die in deze jaren tot 'reformatie' kwamen, of ook van de jonge abdis Angélique Arnauld die Port Royal tot nieuw leven wist te brengen.

De tweede groep kreeg steun van buiten. Aan haar zijde stelde zich de nieuwe bisschop van Roermond, Jacobus vander Borch, die op 27 juni 1611 in Venlo kwam en Transcedron visiteerde. 'Hij oordeneerden dat wij int gemeen sonder eijghendoem moesten leven, ende in oprechte gehoorsaemheijt ende veel meer diergelijken punten, *tot de welcken den meesten niet ghesint en waeren*, al waeren der 5 oft 6 die daer wel mede te vreden waeren. Men en achte die niet veel, want het waeren slechte en ongeachte kinderen. Men hiel die voor verraeders, die alle dinghen aen sijn hoochweerden hadden geclapt of aengedraghen'.²

De steun van buiten, ook al kwam die dan van hoogwaardige zijde, was dus nog niet sterk genoeg om de oude zusters weer in het kloostergareel te brengen. Van binnenuit zou de stoot moeten komen. Voorlopig was de kontroverse echter nog niet tot een klimax gekomen; de goedgezinden waren immers ver in de minderheid en dan 'slechte en ongeachte kinderen'! De konventpater, Willem Hesius, deed ook zijn uiterste best het uitdrukkelijk bevel van de bisschop te doen uitvoeren; telkens en telkens hield hij de zusters voor, dat onder de gegeven omstandigheden niet meer gedispenseerd mocht worden. Maar: 'daer en worden niet veel opgeledt'!³

Toch werden de krachten binnen en buiten de kloostermuren met de dag sterker en na een preek van de pater 'werden 3 heren soo beroert, datse van dien dach haer begeerden nae de ge-

¹ Dict. d'histoire et de geogr. eccl., t. vii, p. 1125.

² Leges-Boeck, p. 9.

³ idem, p. 9.

hoorsaemheijt gewillichlyck te voeghen, Aerbijdende daer nae oock seer neerstelijck'.¹

De bisschop en de idealisten onder de zusters zetten zich er nu toe de tegenstand van de ouderen te breken; er volgt nogmaals een visitatie, waarin 'scherpelyck' onderzocht wordt of men nog 'eijghen bursssekens' erop nahoudt en waarbij nogmaals bevolen wordt tot de besluiting over te gaan. We kunnen het betreuren, dat er in de regelmatige verslagen van de bisschoppen aan Rome² geen bijzonderheden worden gemeld over de exempte kloosters!

Over de jongeren in Transcedron wordt nu de nieuwe geest werkelijk vaardig: al het geld wordt in een gemeenschappelijke pot gedaan, de merktekens worden van het wasgoed gesneden, zodat het een hopeloze zaak wordt er eigen kleding op na te houden, het klooster wordt 'besloten' en de oude zusters kunnen dit alles niet tegenhouden.

Maar ze blijven zich verzetten. En de anderen willen nog veel meer: een groep gaat ertoe over de getijden in het Latijn samen te bidden³ en beseft dan – moeder-overste behoorde tot de andere partij! – dat deze toestand onhoudbaar is. Stuk voor stuk komen de jonge zusters bij ondermoeder Barbara de Put om haar toe te vertrouwen, dat ze bij een ander klooster zullen intreden. Sr. Barbara is ontroerd. Zij zal zeker een van de drie zusters geweest zijn, die vanaf 1611 alles op alles wilden zetten om het ideaal verwezenlijkt te zien; ze behoort zelf tot de jongeren en wenst niets liever dan een goed kloosterlinge te zijn. Maar nu staat ze voor de crisis. Zal Transcedron nu toch verlopen, zal het groepje jongeren verstrooid worden? Op een avond na de metten spreekt ze de gelijkgestemden toe: Zou het niet mogelijk zijn hier te doen, wat men ergens anders wil gaan zoeken?⁴

Het LEGES-BOECK verhaalt dan omstandig, hoe men op

¹ Leges-Boeck, p. 10.

² Cornelissen, dr. J. D. M., *Relationes Status van het bisdom Roermond* (publ. de Limb. t. LXIV, 1928, p. 37 e.v.

³ Leges-Boeck, p. 12.

⁴ idem, p. 13.

advies van de Minderbroeders de Orde van de Annuntiaten verkiest, hoeveel moeilijkheden nog uit de weg geruimd moeten worden vóór de eerste Annuntiaten uit Leuven – vijf in getal – in triomf zijn binnengehaald. Maar er blijft nog één kwestie onopgelost: Wat zullen de oude zusters doen? Deze vreesden namelijk nu uit het klooster gezet te zullen worden. ‘Sij begosten groote swaericheijt te maken aenden E. pater Gardiaen, want sij wilden wt ende in gaen soe dick alst haer beliefdien.’¹ De Annuntiaten van Leuven willen daar uiteraard niet van horen vanwege het ‘quaet ende laxacien dat hier door soudien comen’.

Tenslotte stemden de vier overgebleven oude zusters erin toe buiten het slot te blijven en de anderen het gebruik van het klooster te gunnen.

Transcedron is een nieuw leven begonnen! Met het oude is afgerekend, in enkele jaren (1611 tot 1614) heeft zich de ‘reformatie’ voltrokken in een beperkt milieu en we kunnen door middel van het LEGES-BOECK het proces volgen, zo duidelijk als we dat maar wensen. Van de rust die het Bestand verleende, maakten ook de zusters – nu Annuntiaten – een goed gebruik. De vernieuwing, innerlijk zo succesvol begonnen met de directe steun van de bisschop van Roermond en begunstigd door de aartshertogen-zelf,² werd nu ook uitwendig voltooid door de uitbreiding en de afbouw van het klooster, een aspect waarvoor de wereldlijke overheid in Brussel eveneens oog had, getuige het bezoek dat Isabella Clara Eugenia in hoogst eigen persoon bracht aan Transcedron³. Hoe het de zusters te moede was in 1631, toen eindelijk het breken en bouwen afgelopen was, laat de chroniqueuse doorschemeren, waar zij schrijft:⁴

‘Hier naer soo haest als ons E.W. moeder konde, heeft sij die poort laten toe metsen daer wij godt grootelijcks van danckten, datse toe was eer dat de stadt gucs wart, want hadt sij niet toe geweest, sij hadden ons den hoff

¹ Leges-Boeck, p. 25.

² Venlo, Gemeentearchief, nr. 1724, Annuntiaten. (Consent Aartshertogen, persoonlijk ondertekend door Albertus).

³ Leges-Boeck, p. 59.

⁴ Idem, p. 65

af genomen, gelijk ons genoeg treijgden, willende een passagie daer duer maecken, maer godt Almachtig door zijn bermhertigheit heeft ons sloet bewaert, dat het niet gebrocken en is daer hij van gebenedijt moet zijn inder eewigheit. Amen'

Inmiddels hadden de Leuvense zusters de tijd gehad, de geest van de orde der Annuntiaten te doen inwerken in de gewillige en ontvankelijke zielen van de Venlose meisjes die in 1614 reeds in Transcedron vertoefden en van degenen die zich later bij hen voegden. Zij hadden een Regel meegebracht, die niet kwam uit een van de nieuwe orden, gesticht na de opkomst van de reformatie en in zekere zin als reactie daarop. Evenwel: de Regel was toch betrekkelijk jong,¹ namelijk van 1502, gewijzigd in 1515 en in 1517. Een Regel dus die dateert van vóór de dagen van Luther en Calvijn en die, oppervlakkig geoordeeld, geen verband kan houden met de reformatie, daar de stichters van de Annuntiatenorde toch kwalijk de hervorming en nog minder de tegenhervorming konden voorvoelen. De vraag die zich voordoet is nu: Kon deze regel vrouwen die er naar haakten het ideaal van de kontrareformatie in zichzelf, in hun eigen leven te verwezenlijken, voldoening schenken? En zo ja, waartoe leidde hij in de gegeven omstandigheden.

Een uitvoerige polemieek over de Annuntiatenregel tussen de bisschop van Agen, mgr. Charles-Paul Sagot du Vauroux en de kannunnik L. de Lacger² raakt juist de punten die ons in dit opzicht bijzonder interesseren. Bovendien werd deze penne-strijd gevolgd door een uiteenzetting van 'Ch. P.' (wederom mgr. Charles-Paul Sagot du Vauroux?) in *La France franciscaine* van 1929, getiteld: 'La doctrine mariale de la bienheureuse Jeanne de France et du bienheureux Gabriël Maria comparée à la doctrine des maîtres du XVIIe siècle'.³ Het typeren-

¹ cf. Delorme, p. Ferd. o.f.m., *La France franc.* X, p. 100 e.v.

² Lacger, L. de, *Histoire des Annonciades de Fargues à Albi*, *Revue d'histoire franciscaine* 1928 (jan.-juin).

³ Sagot du Vauroux, mgr. Charles-Paul, *L'ordre de l'Annonciade*, *La France franciscaine* XII, 1929, p. 489; Ch. P., *La doctrine mariale etc.*, *La France franc.* XII, 1929, p. 511 e.v.

de van de Annuntiatenvroomheid komt door deze gedachtenwisseling op hoog niveau in helderder licht; de meest essentiële punten komen nu naar voren, zowel in de opzet van de vrome ordestichters als in de beleving van de Regel in sommige Franse kloosters. Ons wordt daarbij de weg gewezen bij het zoeken van de criteria ter beoordeling van het effect dat die regel had in Transcedron.

M. le chanoine L. de Lacger schreef zijn artikel over de Annuntiatenorde en de Regel, denkend aan het konvent van Albi, dat hij waarschijnlijk persoonlijk kende. Hij kwam tot de konklusie, dat de orde wel moest gaan kwijnen, omdat het haar aan originaliteit ontbrak en omdat ze niet aangepast was aan de tijdsomstandigheden. Moest deze regel, met zijn reminiscenties aan de late middeleeuwen, de Venlose zusters inspireren tot een grootse geestelijke krachtsinspanning? Men zet niet straffeloos de klok terug!

Het blijft in L. de Lacgers artikel niet bij deze konklusies: hij voegt er nog enkele aan toe! De geestelijke oefening was bij de Annuntiaten nagenoeg teruggebracht tot het koorgebed; de communie werd – naar moderne opvatting – niet al te vaak ontvangen; er werden wel dwangmiddelen gebruikt; de kloosters waren dikwijls exempt en al met al was toch de orde niet anders dan een zwak derivaat van die der Clarissen.¹

Op elk van die konklusies antwoordt de bisschop van Agen, die een van de oudste Annuntiatenkloosters in zijn bisschopsstad heeft, het van nabij kent en dus ook alleszins bevoegd tot oordelen is 'waardig maar met klem van argumenten. Hij wijst erop, hoe de orde der Annuntiaten van bovennatuurlijke oorsprong is, omdat de hertogin van Berry gehoorzaamde aan een hemels bevel toen zij die stichtte.² Bovendien was de schepping van deze orde toen opportuun, zonder enige twijfel: immers in tijden van vervolging en nood heeft de Kerk meer dan ooit het gebed nodig. De opstand van Luther staat voor de deur, nu verrijst er een nieuwe orde die van de Maria-kultus haar ideaal

¹ Lacger, M. le chanoine L. de, *Histoire, etc.*, p. 21.

² Sagol du Vauroux, mgr. Charles-Paul, *L'ordre, etc.*, p. 493.

maken zal. En als de Kerk bidt, hoe zal Zij gemakkelijker verhoring vinden dan door bemiddeling van de Moeder Gods?¹ Hij betoogt met nadruk, 'que l'Annonciade est unique en son genre. Il suffit de l'étudier avec quelque attention pour reconnaître qu'elle réalise une pensée très originale'.²

Hoewel het verwijt van de bisschop hier mild ligt ingebed tussen rustige doch suggestief-betogende zinnen, zal het aan L. de Lacger niet ontgaan zijn! Het verval van het klooster te Albi heeft hem mogelijk, met waarlijk al te weinig algemeen-geldende gegevens tot zijn beschikking, gebracht tot zijn onvoorwaardelijke veroordeling. Het probleem van de aanpassing aan de tijdsomstandigheden heeft wel zijn zeer speciale aandacht: voor orden die in de zestiende en zeventiende eeuw wilden slagen, eist hij òf werkelijk geheel nieuwe principes òf een waarlijk heldhaftige terugkeer naar de meest rigoureuze en harde vormen van het kloosterleven die het verleden ooit gekend heeft. 'La faveur du public se porterait d'un côté vers les oeuvres d'apostolat, de missions, d'enseignements et d'assistance, de l'autre vers l'ascétisme effarant du Carmel réformé et de La Trappe. Or l'Annonciade était une expression intentionnellement mitigée de la formule franciscaine... L'Annonciade était toute de moyen-âge finissant; au milieu des temps modernes elle retardait.'³

Door de kannunnik worden hier vreemde argumenten gehanteerd. Als ware hij verblind door het vooroordeel, hem wellicht geïnspireerd door de geschiedenis van Albi, eist hij van de ordestichteressen 'des formules nouvelles', daarbij duidelijk doelend op nieuwe activiteiten, maar tegelijk uit het oog verliezend, dat een nieuwe geest, een nieuw levensbeginsel, voor een orde van nog veel ingrijpender betekenis zijn. En dit nieuwe levensbeginsel – de inspiratie op het leven van Maria zoals dat uit het evangelie ons tegemoettreedt – ontging hem blijkbaar ten enenmale. Dit vormprincipe voor een nieuwe orde

¹ La France franc. XII, 1929, p. 494.

² La France franc. XII, 1929, p. 495.

³ Revue d'histoire franciscaine, 1928, p. 66 en 67.

was zó evident oorspronkelijk, dat de gelukzalige p. Gabriël Maria, biechtvader van de H. Joanna van Frankrijk, in een tijd dat de pausen en hun raadgevers zich ten sterkste verzetten tegen de instelling van een nieuwe orde, na een aanvankelijke weigering de goedkeuring van Rome verkreeg.

Het is opvallend, hoe weinig aandacht er ook in onze tijd besteed is aan dit vormbeginsel in de orde der Annuntiaten, terwijl dat principe bij de meesters van de Franse School – pas honderd jaar later! – als oorspronkelijk wordt aangeduid. Hierop wijst Ch. P. in het artikel, gewijd aan de vergelijking tussen beide systemen van spiritualiteit. Zijn studie geeft ons een karakteristiek van de Annuntiatenregel, van de praktijken en tradities ook van de orde, die wij dienen te kennen om ons het leven der Venlose zusters enigszins te kunnen voorstellen. De hoofdtrekken van de Mariale vroomheid der meesters van de Franse School, ontleend vooral aan 'La Vie intérieure de la Ste Vierge' van M. Olier, maar ook aan publikaties van kardinaal de Bérulle, van P. Bourgoing ende H. Grignon de Montfort, vindt hij al bij de Annuntiaten: Grandeur et beauté de Marie; Marie Mère des élus; Marie médiatrice; Marie corédemtrice; Union de Marie avec Jésus, modèle de la nôtre; Notre union à Jésus par Marie; Union par Marie et en elle à Jésus.¹

Letterlijk de H. Grignon de Montfort aanhalend, zegt Ch. P.:

'Quand viendra cet heureux temps, et ce siècle de Marie, où les âmes se perdant elles-mêmes dans l'abîme de son intérieur deviendront *des copies vivantes* de Marie pour aimer et glorifier Jesus-Christ? Ce temps viendra quand on connaîtra et pratiquera la dévotion que j'enseigne'.

Maar hij laat er onmiddellijk op volgen:

'Ce temps était déjà venu pour les Annonciades à la condition toutefois qu'elles fussent fidèles à l'esprit de leur Règle et de leurs saints fondateurs'.²

Zijn konklusie is dan ook, dat in de leer en in de vroomheid van de Annuntiaten geen enkele trek ontbreekt van datgene wat het meest kenmerkend is voor de Franse School.

¹ La France franc. XII, 1929, p. 511 e.v.

² t.a.p., p. 526.

De orde van de Annuntiaten bracht werkelijk een nieuw vormprincipe. Kan. L. de Lacger had dus ongelijk, toen hij sprak over een derivaat van de Clarissenorde. Doch hij eiste de nieuwe activiteiten en nieuwe formules slechts als een alternatief. Een zeer rigoureuze regel had de orde ook kunnen red- den. Maar om welke reden? Wordt hier niet vergeten, dat elke regel vraagt om een interpretatie? Deze is altijd in hoge mate afhankelijk van de inzichten van geestelijke leiders en leidsters, hetgeen voeren kan tot plaatselijk sterk verschillende obser- vantie. Uit het artikel van L. de Lacger blijkt, dat het hem bekend is, hoe het klooster in Albi bevolkt werd door leden van aristokratische families, die zich daar 'thuis' konden voe- len, omdat zo vele bekende gezichten het leven en de beperkte horizon deelden. Het convent was bijna een 'salon', waar men kuis, waardig, beschermd leefde, maar overigens o zo bekrom- pen; waar men niet droomde van een ver apostolaat onder heidenen.¹

We mogen de schrijver dankbaar zijn voor deze rake schets van een steriele kloostergemeenschap, ten dode gedoemd door een samenvallen van bepaalde omstandigheden van plaatse- lijke aard met een laxistische observantie van de kloosterregel.

Wat in de Regel sterk op de voorgrond treedt en hierdoor uniek is in die zin, dat het omstreeks 1510 geen pendant had in de Kerk en omstreeks 1614 nog niet in de vroomheid van het Noor- den, is de Mariale evangeliebeleving. Maria's woorden en wer- ken, zoals die door de evangelisten zijn gereleveerd, werden de konkrete uitgangspunten voor die Regel. En dat was over- eenkomstig de opdracht, door de H. Joanna aan haar biecht- vader p. Gabriël Maria verstrekt. Maria werd voor de Annun- tiaten het grote Model, zoals zij dat later zou worden voor de priesters Maristen: met Maria en door Maria zocht de Annun- tiate de Bruidegom, zodat we kunnen spreken van een bewust beleven van de waarheid van het algemeen middelaarschap van Maria.

¹ Lacger etc. t.a.p., p. 66 en 67.

Een uitbreiding van de Regel vinden we in het handschrift van Sr. Sara Herlin,¹ voor ons doel bijzonder geschikt, omdat het zeker is, dat de Venlose Annuntiaten het gebruikt hebben en ook omdat het de persoonlijke interpretatie van de eerste moeder-ancilla van Venlo geeft.

De Annuntiate richt zich geheel en al naar haar Voorbeeld: 'sit Virgo exemplar vestrum, sit oraculum, sit Regula; zegt de Regel, en Sr. Sara Herlin laat de overwegingen op de Tien Deugden aanvangen met een korte inleiding en een spreuk, die veelzeggend genoeg zijn: 'Adducentur regi virgines post eam, proxime eius afferentur tibi' Ps. 44, vs. 15; imaginatie: Maria is in de hemel, omringd door veel maagden, zeggende: Ik ben uw voorbeeld... die mijn Regel hebben beoefend zullen mijn proximus zijn...; die my gelyck hebben geweest inde affectie des herten, en oprechte deughden...'²

De Annuntiate bidt en werkt in vereniging met Maria, zij doet alles zoals Maria het gedaan heeft of het onder de gegeven omstandigheden doen zou. De beleving van de Regel³ brengt haar daartoe. Maar zij gaat verder; zij wil zich zó gelijkvormig aan Maria maken, dat zij een andere Maria wordt. Dit kan gebeuren onder tien aspecten overeenkomstig de tien deugden, die aan Maria worden toegeschreven.

Maria is echter niet alleen het grote Voorbeeld; zij is ook degene die de genaden en gaven Gods uitdeelt aan haar volgelingen: 'Alderwyste Maget ende Moeder godts, slaet toch nu u Moederlycke benedictie over alle uwe dienaeren ende dienersen..., geeft ende vercrycht ons toch de 7 gaven van de H. geest overvloedelyck en sonderlinghe wyshyt ende verstant om den selfsten uwen Regel wel te kennen ende te verstaen...'⁴

Om te stipter het grote Voorbeeld te kunnen volgen, om er te intiemer mede verbonden te worden, om ook geheel afhankelijk te worden van de Uitdeelster van alle gaven en Middelaars tussen Christus en de mens, wijdt de Annuntiate – in

¹ Hs. Annuntiaten Tienen, B. 26.

² Hs. Annuntiaten Tienen, B. 10, p. 37 e.v.

³ cf. Delorme, p. Ferd. o.f.m., La France franc. X, p. 200 e.v.

⁴ Hs. B. 10, Annuntiaten Tienen, p. 132, cf. ook p. 126.

navolging van haar ordestichteres Joanna – zich met hart, ziel en lichaam toe aan de Moeder-Maagd. Joanna wijdde zichzelf en al de haren aan God en Maria toe op 16 november 1504. Iedere zuster doet dat voor zichzelf bij haar professie. De professieformule is een plechtige drievoudige toeëigening aan Maria, een toezwering. Hoezeer die gedachte werkdadig was voor de Annuntiate, hoe sterk ze doorleefd werd, bewijzen Moeder Herlins teksten. Zij gebruikt dezelfde terminologie, die later door de H. Grignon de Montfort zou worden gebruikt en die ook door de broederschap van de Slaven van Maria, opgericht door Simon de Roias y Navamuel, in Spanje werd toegepast:

‘Alder ooytmoedichste Maghet vernedert u toch nu tot my, en nempt my nu eeuwich aen voor *u minste dienersse ende arme slave* vercrycht mij toch de waerachtighe *Conditie van een getrouwe slave*, opdat ick u h. voetstappen altijd mach arebeyden naer te volgen princepalyck in ooytmoedighe swaere pynelycke verworpen vuyl ende ver-ooytmoedichste wercken met den waerachtighen geest der ooytmoedigheijt, wel vergult ende gebruyneert met het puer goudt der Liefden godts’.¹

Geen titel zonder meer dus, maar een feitelijkheid, die samenhang met de praktijken van het gewone leven, van de dagelijkse arbeid: een intens-doorleefde verhouding van slavin tot meesteres, aanvaard in en door de liefde. Bij de H. Joanna en pater Gabriël Maria vinden we de titels ‘servante’ en ‘ancelle’, maar door de wijze waarop ook bij de ordestichters deze term gebezigd werd, kon een nadere uitwerking en interpretatie in de richting van de term ‘esclave’ niet uitblijven.²

Opvallend is nog het opgaan van de devotie tot Maria in de devotie tot haar Zoon en tot God in het algemeen, in die zin overigens, dat aan Maria nooit meer eer wordt toegekend dan aan een schepsel mag worden gebracht. Maar de An-

¹ Hs. B 10 Annuntiaten Tienen, p. 149.

² Ch. P. (Charles-Paul mgr. Sagot du Vauroux?), *La doctrine mariale de la bienheureuse Jeanne de France et du bienheureux G. M. comparée à la doctrine des maitres du XVIIe siècle*. La France franc. XII, 1929, p. 511 e.v.

nuntiate ziet Maria als de grote navolgstster van haar Zoon, als Zijn Afbeeldsel en wenst zelf niet anders te zijn dan een volledige Mariakopie. Bij het lezen van de teksten van Sr. Sara Herlin, krijgt men herhaaldelijk de indruk, dat de schrijfster onbewust of bewust de figuren van Jezus en Maria tegelijk, ineenvloeiend en haast niet te scheiden, aan haar geestelijke kinderen voorstelt. Dit is wederom geheel in overeenstemming met de Annuntiatse bronnen, waarover Sr. Sara Herlin ook beschikt moet hebben. Zo vraagt het 'Livre des Constitutions' bijvoorbeeld¹ dat de zuster de mysteries van de Heiland zal overwegen en de deugden zal navolgen van de ware navolgstster van Haar Zoon, 'saffectionnant et resolvant sans cesse a limitation tant du filz que de la mere en se souvenant que le filz a eleu une pure creture, pauvre et simple vierge pour sa mere et a contempéré(?) toute sa vie et ses souffrances a nos foiblesses et infirmités, afin que tout ce que luy et sa mere ont fait et souffert puisse estre en quelque facon imité.'

Zo wordt de Annuntiate dus indirekt – via Maria's illuster voorbeeld – een navolgstster van Jezus-zelf. Welke deugden in het bijzonder moesten worden nagevolgd, was door Joanna's openbaring aangegeven, waarbij de evangelieplaatsen over Maria het richtsnoer moesten blijven. In de Regel werden deze 'tien evangelische deugden' door pater Gabriël Maria uitgewerkt, hetgeen weer aanleiding gaf tot de 'Veertig Werken' van Maria. Gabriël Maria prees de studie van het evangelie en in het bijzonder van de Mariaplaatsen aan, hetgeen door de zusters ijverig werd opgevolgd. Toch werd ook – buiten het evangelie om – gretig gebruik gemaakt van allerlei Mariale bronnen, die de alleszins begrijpelijke belangstelling van Annuntiatse zijde voor alles wat Maria gedaan zou kunnen hebben, konden bevredigen. Trouwens: ook pater Gabriël Maria bleef niet strikt bij de zakelijke gegevens van het evangelie. Zo vinden we in een van zijn devotiewerkjes² als speciale devoties

¹ Bourges, Bibl. Publ. hs. 215/194, fol. 49 v.

² Delorme, p. Ferd. o.f.m., Documents pour l'histoire du bienheureux Gabriel-Maria, La France franc. X, 1927, p. 547.

van Maria genoemd: 1. De overweging van de aanwijzingen van de goddelijke Heiland; 2. De beschouwing van de wonden Christi; 3. De dienst van de H. Eucharistie. Niet te verwonderen, dat ook zijn dochters òfwel hun materiaal putten uit apokriefe bronnen, òfwel bij hun eigen fantasie te rade gingen om de medezusters te stichten, tot grotere devotie aan te zetten en op te voeren tot hogere volmaaktheid.

Moeder Sara Herlin is hierop geen uitzondering. Zij haalt herhaaldelijk de H. Ambrosius aan, ook Bernardus en Arsenius, Epiphanius en Niceforus Calistus, Mechteldis en Bonaventura, (volgorde bij Sara Herlin) steeds zonder verwijzing. Soms heeft haar eigen vrome fantasie aangevuld, wat het evangelie niet gaf. Zo werd Maria dikwijls valselyk beschuldigd terwijl ze zich dan nooit exkuseerde;¹ Maria nam steeds de laatste plaats in,² etc.

In dit opzicht onderscheidt Moeder Herlins boekje zich niet van de vele middeleeuwse devotieboekjes, liederen, legenden en mirakelspelen. Hoogstens kunnen we zeggen, dat in haar overwegingen de fantasie toch maar een zeer bescheiden rol vervult en dat zij nooit het vrome geloof al te zwaar op de proef stelt.

De Annuntiatenregel, die we zouden kunnen noemen die der 'Mariavormigheid', kreeg in Transcedron optimale kansen. De voedingsbodem was geploegd en geëgd voor de ontvangst van het zaad; hier was werkelijk een 'goede aarde'. Door de aanvankelijke tegenslagen, door het verzet van de oude garde en de strijdbaarheid van de jongeren als reactie daarop, was er een heilige bereidwilligheid ontkiemd. Het nieuwe levensbeginsel van de hier onbekende orde sloeg enthousiasme los: nog steeds was de Kerk rondom in grote gevaren, nog steeds waren er in de eigen stad ketters en heerste er onder de gelovigen onverschilligheid.³ De navolging van Maria in haar tien deugden zou de eigen harten en zielen opvoeren naar inniger kon-

¹ Annuntiaten, Tienen, Hs. B. 10, p. 163.

² idem, p. 161.

³ cf. Cornelissen, dr. J. D. M., *Relationes Status etc.*, Publ. de Limb., t. XLIV, 1928, p. 54, p. 55.

takt met de Hemelse Moeder en door Haar met Haar Zoon. Door Haar voorspraak en machtige steun zou Transcedron een bolwerk kunnen worden tegen de bedreigingen, die gedurende een dertigtal jaren nog zeer reëel zouden blijken te zijn. Met élan werd de nieuwe regel aanvaard; we lezen de bezieling en de heilige vreugde om het gewonnen ideaal van iedere bladzij van het LEGES-BOECK af.

Bovendien had Leuven wel van de beste krachten naar Venlo gezonden. Moeder Sara Herlin had tevoren de nodige ervaring te Leuven en Antwerpen opgedaan in het leidinggeven aan en scholen van jongeren. Het LEGES-BOECK wijdt een afzonderlijk hoofdstuk aan haar heilig leven¹ en er is geen reden aan haar grote deugdzaamheid te twijfelen. Integendeel: figuren als Barbara Puteanus, Geertruij ter Heerdt, Agnes Huijn, Mechteldis van Lom en al de anderen van de eerste generatie hebben zich zeker gemodeleerd naar haar voorbeeld. Zonder bezwaar kunnen we dan ook aannemen, dat zij en haar opvolgsters, moeder-ancilla Van Bergen en moeder-ancilla Van den Blaesbergh, getolereerd zo al niet bevorderd hebben, dat de jonge kloostergemeenschap in de observantie van de regel ging neigen naar rigorisme.

Alvorens echter ons te verdiepen in de verschijnselen die daarop wijzen – en deze zijn uit zichzelf sprekend genoeg –, moeten we het licht laten vallen op enkele omstandigheden van tijd en plaats die er bijzonder sterk toe hebben bijgedragen, dat de goede geest van die eerste jaren ook later behouden bleef.

De 'reformatie' van het klooster voltrok zich in de tamelijk rustige tijd van het Bestand, maar na 1621 werden de tijden weer erg ongewis. Het schijnt, dat de zusters de voornaamste delen van de bouw hebben willen voltooien vóór dat jaar. Van 1621 tot 1630 verzezen nog de sakrstie, de 'school' voor de novicen, de 'schijve' en het 'spreekhuis' en ten laatste ook het 'werkhuis'.² Ruimte voor een moestuin was er niet meer, zodat de groenten gehaald moesten worden uit de tuinen

¹ Leges-Boeck, p. 72 e.v.

² idem, p. 53.

in de Oode (Genooi), 'hetwelck een groote slavernije voor ons beminde buyten susterkens was, Ende oock dickmaels groot perikel naer ziel en lichaem, om de quaede menschen die met desen benauden orloch over al liepen vermoorden en schoffeerden soo menighen mensch: En daer en boven als ons susterkens somtijds inden hoff quaemen om te haelen tgene ons van nooden was: dan waerender andere geweest, diet genomen hadden, ende wij moesten patientie hebben, want sich de sommighe noch beroemden datse wt den beginen hof genomen hadden'.¹

Deze episode kenschetst de toestand in de streek rondom Venlo, een gebied aan de grens van twee machtssferen. Geruchten over de onveiligheid en zeker ook over de krijgsverrichtingen drongen door tot binnen de kloostermuren; maar ook rechtstreeks leden de zusters eronder, doordat de menage nog schraler moest zijn dan gewoonlijk. Nagenoeg alle gelden die waren binnengebracht door de aangenomen zusters, werden verslonden door de krachtsinspanning van de afbouw. Zelfs werd het nodig de buitenzusters om beurten op termijn te sturen, naar Holland, Brabant en ook naar Walenland. Van een dergelijke reis naar Holland bracht Sr. Catharina Hermes eens zeshonderd gulden mee!²

Toen in 1631 eindelijk de laatste werklui verdwenen waren en de zusters de gelegenheid kregen zich ongehinderd te wijden aan de dienst van God, namen de geruchten over vijandelijke troepenconcentraties toe, vermeerderde de onveiligheid en als gevolg daarvan de onrust. Nu nam men maatregelen om op alles voorbereid te zijn.

Wat de zusters uitstonden tijdens de verovering van de stad in 1632, beschrijft de kroniek uitvoerig; moesten ze daarna niet met recht en reden blijven vrezen, dat de geuzen op een kwade dag de kloosters zouden 'spolieren' en de inwonsters naar huis jagen? Een angstige tijd, die in 1637 wederom met een belegering eindigde, nu door de Kardinaal-Infant. Nauwelijks negen jaar later, in 1646, volgde nog eens een beleg door de stad-

¹ Leges-Boeck, p. 60.

² idem, p. 60.

houder Frederik Hendrik, waarbij Transcedron, gelegen aan de stadsmuur, vlakbij de Maas, midden in de frontlinie kwam te liggen en met algehele verwoesting werd bedreigd. Maar ditmaal kon het gevaar worden afgewend.

De rust was evenwel maar van zeer korte duur: immers in 1648 werd Venlo weer Staats. Toen ving een nieuwe periode van onzekerheid aan. Over deze jaren zwijgt de kroniek.

Sprekend voor de goede geest in Transcedron is het, dat ondanks alle grote, haast onoverkomelijke moeilijkheden, vijandelijke bezetting en bedreiging, ondanks de waarlijk pijnlijke armoede gedurende verscheidene jaren – het kunnen ook vele jaren geweest zijn, doch onze gegevens reiken niet verder! – de kloostergemeenschap zo sterk groeide. De voortdurende, zeer ernstige geldzorgen zouden de oversten wel eens hebben kunnen bewegen tot beperking van het aantal aannemelingen. Men was blijkbaar in Transcedron niet bang, dat de spoeling te dun worden zou!¹ Van 1616 tot 1637 was het aantal zusters gestegen van 28 tot 51; in 1658 bedroeg dit zelfs nog meer, namelijk zestig.²

Neen, de intredecijfers van Transcedron maken duidelijk, dat men daar ernstige kandidaten voor het kloosterideaal niet afwees om het zelf beter te hebben. Deze uiting van laxisme in kloosters kunnen we dus voor de Venlose Annuntiaten positief uitsluiten.

We gaven reeds eerder te kennen, dat integendeel de opvattingen der zusters meer neigden naar de andere tegenpool: een zeker rigorisme, dat mag gelden als een kloostermerk, geïmpregneerd door de regel en de Leuvense zusters. Dit rigorisme dat bij sommigen bepaald huiveringwekkende vormen aannam door de strengste lijfskastijdingen en de meest weerzinwekkende zelfvernederingsen en dat bij anderen leidde tot deprimerende gevoelens van geforceerd-aandoende onwaardigheid, voerde ook verschillenden op tot die duizelingwekkende hoogten van

¹ Gemeentearchief Venlo, Transcedron, nrs. 1730, 1731A; Roermond Bisschoppelijk Archief, Annuntiaten Venlo, 69 XLVIII.

² Gemeentearchief Venlo, Transcedron nr. 1730.

mystieke begenadiging gelijk we die in de spiritualiteit van de zeventiende eeuw maar al te zelden aantreffen.

Om dit oordeel te staven, kunnen we gelukkig terug grijpen op onze bronnen. Voor Transcedron verkeren we in dit opzicht in een bevoorrechte positie; immers over verscheidene zestien- en zeventiende-eeuwse vrouwenkloosters worden ons gegevens verstrekt, maar dikwijls ontbreekt een helder beeld van de spiritualiteit der kloosterlingen.¹ Onze bronnen leveren ons al het materiaal om dit rigorisme nader te bepalen, en vervolgens om het af te bakenen en in verhouding te brengen tot eigentijdse rigoristische groeperingen, als bijvoorbeeld die van Port-Royal en van de Franse School.

Uiteraard vinden we niet veel gegevens die op het strikt leerstellige terrein thuishoren. Maar wel treffen we uitingen aan van Venlose Annuntiaten – raadgevingen aan anderen, belijdenissen, oorspronkelijke meditaties – waaruit blijkt, dat hun gestrengheid van leven gefundeerd was op een pessimistische opvatting van de menselijke natuur gepaard gaande met een gevoel, een besef, van bijna grenzeloze onwaardigheid. Haast onbewust doet ons dit denken aan de spiritualiteit van de Franse School, waarvan M. Letourneau, curé de Saint-Sulpice getuigt:²

'Il ne faut pas le dissimuler, cette école, dès l'origine, a été influencée par le milieu du temps qui était tout imprégné d'un certain pessimisme augustinien. On était environné de calvinistes, de baianistes et, sans nullement

¹ cf. Overvoorde, mr. J. C., *Het Regularissenklooster van Sint Agnes te Dordrecht*, Bijdr. v. d. Gesch. v. h. Bisdom Haarlem, XXI, 1896, p. 49 e.v.; Bont, B. J. M. de, *De voormalige Amsterdamse vrouwenkloosters*, Bijdr. v. d. gesch. v. h. Bisdom Haarlem, XXI, 1896, p. 267 e.v.; ib. XXII, 1897, p. 67 e.v.; ib. XXII, p. 237 e.v.; ib. XXII, p. 369 e.v.; Juten, G. C. A., *Het klooster der Grauzusters te Breda, Taxandria*, 1911, p. 16 e.v.; ib. p. 154 e.v.; ib. *Het klooster der Clarissen te 's-Hertogenbosch, Taxandria*, 1943, p. 193 e.v.; Sasse van IJsselt, Jhr. A. van, *Slechte financiële toestand van het voormalig vrouwenklooster te Hoydonk in 1607*, Bossche Bijdragen, dl. I, 1917-18, p. 118 e.v.; Doppler dr. P., *Bijdrage tot de geschiedenis van het klooster Mariaweide te Venlo, Maasgouw*, 1896, p. 53 e.v.

² Letourneau, M. *Écoles de spiritualité*, Paris, 1913, p. 13, geciteerd bij Bremond, H., *Histoire littéraire du sentiment religieux etc.*, III, Paris, 1923, p. 26.

pactiser avec eux, on croyait devoir prendre dans l'école de Saint-Augustin les idées pessimistes sur la corruption originelle... De là une tendance rigoriste dans la morale et dans l'ascétisme, une incapacité d'imiter saint François.'

Het valt te betreuren, dat een opgave van de in het klooster Transcedron aanwezige boeken in 1797 bij de inventarislijst verdwenen is.¹ Uit het GETUGHEN-BOECK valt op te maken, dat Sr. Agnes Huijn van Amstenrade 'het boexcken van den Eerw. P. Benedictus van camfelt, geheten den regel van den wille Godts' kende en gebruikte, verder de 'dialogus vande heijlighe Catharina van Sene' en 'het boeck van S. P. Johanes vant Cruijs'.² Dit geeft ons natuurlijk een erg eenzijdig beeld; mogelijk is het van veel meer betekenis, dat moeder-ancilla Sara Herlin er in haar meditatieboekje blijk van geeft, dat zij het werk van 'men heer Jacobus Jansonius' goed kent. Zij citeert deze president van het Pauscollege te Leuven, die als tussenschakel gezien kan worden tussen Baius en Jansenius,³ althans tweemaal, zij het dan ook in weinig-zeggende plaatsen.⁴

Uitingen als van Barbara de Put, opgenomen in het 'Rijck-Deughdigh Leven' zijn voor het pessimisme ten aanzien van de menselijke natuur sprekend genoeg.⁵

'Maer eylace, ô mynen Godt! hoe heb ick arme ellendighe snoode sondaresse, een vuyle stinckende pryde, een aes der wormen, oft om beter te segghen der Duyvelen, eenen brandtstock der hellen, een riole ofte poel van alle vuyligheydt ende sonden, ondanckbaerder als een beeste, venynigher door myn boosheydt ende sonden, als eenigh serpent; hoe segghe ick, heb ick my gedraghen tot u, ô alder-hoogsten... etc.'

Voorals als we lezen in dezelfde bron⁶ en in het LEGES-

¹ Gemeentearchief, Venlo, Transcedron, nr. 1734.

² Getughen-Boeck, p. 85, p. 86 en p. 39.

³ Rogier, L. J., Geschiedenis van het katholicisme etc., II, Amsterdam, 1946, p. 239.

⁴ Bibl. Annuntiaten Tienen, hs. B 10, p. 218 en 212.

⁵ Ryck-Deughdigh Leven etc., p. 262.

⁶ ib., p. 243.

BOECK, welk een voorbeeldig leven zij geleid heeft, hoe zij als hoofd der 'reformeersters' is opgetreden en later uit hoofde van haar uitstekende deugd, tot novicemeesteres werd aangesteld. Niettemin schrijft ze:¹

'ende ick hebbe so dickmaels myn eighen ziele die naer u Beeldt is geschapen vermoordt door myn menighvuldighe groote doodt-sonden, ende daer-en-boven oock de zielen van mynen Even-nasten door myn quaede exempelen, quaden raedt ende hulpe tot de sonden.'

Mogelijk nog sterker drukt Sr. Ida van Lom zich uit in een 'devote oeffeninghe van eenen verheven Graedt der Oodtmoedigheydt, door de welcke dese Maghet hare eyghen ziele plagh te beschuldighen, te verdoemen, te verliesen, om die in Godt ende Godts ghenade te bewaren!':² 'Ghy zyt die grootste sondaresse die daer leeft... Ghy zyt een moorderinne; hoe dickwils soudt ghy u ziele vermoordt hebben, en hadde Godt de oorsake niet benomen? Ja ick segghe, hoe menighmael hebt ghy uw ziele door de sonden vermoordt, ende in de helle begraven?...

Ghy zyt als een ghemeyn vrouwe...

Ghy zyt als een straet-schendersse...

Ghy zyt als een sloeckersse...

Ghy zyt een loghenersse ende eer-gierighe creature...

Ghy zyt vuylder voor Godt dan een vercken... maer eenen esel, behoorde als eenen hondt onder de tafel te ligghen...

Ghy zyt argher als eenen NIET, want eenen NIET en doet gheen quaet, maer ghy zyt ghenegen tot alle quaedt...

Ghy en zyt maer een arme bedelersse..., maer eenen stinckenden bock...

Ghy vermaledyde creature, waerom zyt ghy soo hooveerdigh...

Fy u aen, ghy vuyt-neus. Ghy zyt een verquistersse van de gratie Godts, en schaemt ghy u niet, gyh sack vol vuyligheydt. Etc. etc.'

Voor het geval wij zouden menen hier met louter stijlbloem-

¹ Ryck-Deughdigh Leven, etc., p. 263.

² ib., p. 284 e.v.

pjes te maken te hebben, komt de auteur van het 'Rijck-Deughdigh Leven' ons de ogen openen:¹

'Het en sal, Beminde, gheen nieuwsgierigheydt wesen maer van groot profijt, dat ick u verklare, hoe dese Suster Ida haerselven noemen kan een alder-grootste sondaresse, deught-niet etc. Ende hoe hare Mede-suster Barbara Putteana pa. 263 met de waerheydt kan segghen, dat sy hare ziele met vele doodt-sonden heeft vermoordt, etc. *Aen-ghesien sy den Heere van jonghs af, soo volmaectelyck hebben ghedient.*

Om dit wel te verstaen, moet men noteeren, dat de heylighe menschen, ende alle oodtmoedighe Zielen, hunselven wel doorgronden, ende bedencken, *wat sy zyn buyten den staet van de gratie Gods.*

Sy ghelooven ende weten wel, dat in-diën Godt syn Handt van hun af-trock ende door syn krachtighe gratie niet wederhiel, dat sy alsoo grootte, ofte oock noch meerdere sonden doen, ende booser syn soudon, als alle menschen deser werelddt...'

Om zijn woorden kracht bij te zetten, citeert hij ook weer Sint-Augustinus, waar deze zegt, dat hij 't aan Gods barmhertigheid toeschrijft, als hij al het kwaad niet heeft gedaan, dat hij had kunnen doen en: Alle zonden waarvoor God ons bevaart, moet men zich toerekenen, alsof ze door Hem vergeven waren.²

In een meer gemitigeerde vorm vinden we het pessimisme bij Sr. Mechteldis van Lom:

'Ick ben een arme, gebonden siele,
van u, o moeder seer wel bekint,
seer vol van wonden en naeckt geheelle,
mismaeckt, verduystert, stom, dof en blind.'³

'O mynen Godt, mijn eenigh een,
ghij maeckt u al te seer gemeyn
met een vuyle creatur onreyn.'⁴

¹ Ryck-Deughdigh Leven, etc., p. 290 e.v.

² ib., p. 290 e.v.; Confessiones II, 67: Omnia mihi dimissa esse fateor, et quae mea sponte feci mala et quae te duce non feci.

³ Bibl. Beyart, Maastricht, hs. Aa nr. 32, p. 149.

⁴ ib., p. 44.

Maar over het algemeen is de toon van haar gedichten er veeleer een van kinderlijk vertrouwen op redding uit lijden en ellende, van hunkering naar liefde en naar volledige opgang in het Goddelijk Wezen. Wel weet pater Mathias Croonenborch te vertellen, dat 'haer gheen lyden en scheen ghenoeghsaem te wesen, om haer boosheydt te straffen' en hij citeert haar volgens de context letterlijk:¹

'ick weet waerachtelyck wel verdient te hebben, oock by de Duyvels vergeleken te worden, ende dat myn plaetse nu al over langhe om myn sonden ghestelt is by Lucifer in de helle, daerom sal 't alleen Godts Bermhertigheydt wesen, is 't dat hy die verandert, ende elders stelt'.

Ook van Sr. Agnes Huijn van Amstenrade geeft hij ons dezelfde indruk, door een letterlijke aanhaling van Sr. Agnes' eigen woorden, die evenwel teruggaat op getuigenissen van medezusters:²

'Men heeft somtijds bemerckt, dat sy wandelende in den Hoff ende met hare voeten stampende op-der aerden, met een ghebrokentheydt des herten, ende uyt-stortinghe der tranen, seyde: Alsoo moet ick snoode creature verworpen, verstooten, ende vertreden worden door eeniegelycks voeten. Op andere tyden aldus de aerde voetstampende, seyde met wenende ooghen: ô aerde, aerde! ghy zyt nu ghestelt onder myne voeten, maer waert dat ghy in een redelyck schepsel veranderen konde, soo en soude ick u niet betreden, maer ghy soudt met recht my met voeten moeten vertreden. Een Suster haer eens vindende uyt-ghestreckt ligghen op-der aerden, ende haer berispende, seyde: Waer toe dient dit anders als om uwe kleederen vuyl te maken? Aen de welcke sy al schreyende antwoorde met diepe versuchtinghe: Och oft Godt gave dat ick ellendighe creature D'aldersnoodste sondaresse my in haer verborghen konde, om voor het aenschyn van mynen Godt bedeckt te blyven!'

Allen tonen dezelfde diepe gevoelens van onwaardigheid en het overweldigende besef van Gods majesteit, al moeten we er-

¹ Ryck-Deughdigh Leven, p. 237.

² ib., p. 100.

mee rekening houden, dat pater Mathias Croonenborch nu en dan zijn stof gestileerd kan hebben in verband met de bedoeling van zijn 'Rijck-Deughdigh Leven'. nl. om zijn lezers te stichten en tot navolging te trekken.¹ Opvallend is in ieder geval, dat de 'Belijdenissen' die pater Mathias letterlijk geeft en waarvan we dus zeker mogen aannemen, dat ze oorspronkelijk zijn, alle spreken van dat domineren van een gevoel van depreciatie van eigen kunnen, van eigen aanleg van eigen vermogens.

Terloops zij opgemerkt, dat dit eenzijdig beklemtone van de persoonlijke 'verdorvenheid', het zwartschilderen van de eigen natuur, niet ingegeven behoeft te zijn door onleerstellige opvattingen: in verband met hetgeen nog ter sprake zal komen, zien we er veeleer een bewijs in, dat deze vrome zusters een hoge graad van God-verbondenheid hadden bereikt, zodat zij door hun nadering tot het goddelijk Wezen, door het opgaan in de mystieke eenheid, steeds helderder bewust werden van de tweespalt tussen vlees en geest. Maar het kan niet ontkend worden, dat de gehele sfeer van de bedoelde geschriften deprimerend, somber, pessimistisch aandoet. Dat de zusters zich door het sterke besef van hun nietigheid niet lieten terneerdrukken, zullen we nog bezien, wanneer we hun uitgesproken neiging tot de mystiek bespreken. Toch valt het moeilijk de verleiding te weerstaan, reeds nu te wijzen op de overeenkomst in deze tussen de vroomheid van de Venlose Annuntiaten en die van de Franse School, waarvan Bremond getuigt:² 'Eh! sans doute, M. Olier, comme tous ceux de son école et contre la théologie apparemment plus humaine de l'humanisme dévot, se fait de la nature déchue l'idée la plus noire. Mais cette noirceur n'assombrit aucunement leur vie intérieure et la réjouit plutôt.'

Ging het sterke onwaardigheidsbesef bij de Venlose Annuntiaten nu mogelijk ook gepaard met opvattingen, die door het latere, jansenistische, Port-Royal werden gehuldigd? Er is

¹ Zie hierover het hoofdstuk 'Mechteldis van Lom', waarin deze kwestie ter sprake komt.

² Bremond, H., *Histoire litt.*, etc. IV, p. 33.

zeker reden ons dit af te vragen, omdat immers de 'reformeersters' uit Leuven afkomstig waren, waar Michaël Baius had gedoceerd en Jacobus Jansonius, waar in 1617 Cornelius Jansenius professor in de theologie was geworden en waarmee zeker nog zeer nauwe banden bestonden. Hoe het zij, dit contact van Transcedron met Leuven behoeft nog in genen dele te wijzen op overeenkomstige trekken tussen de Venlose Annuntiaten en de sekte, die later 'jansenistisch' genoemd zou worden. Onze gegevens wijzen ook anders uit: nooit vinden we bij de Venlose nonnen dat sterk-deprimerende gevoel van onmacht, hoezeer de onwaardigheid ook werd benadrukt, nooit zelfs een suggestie van wanhoop om het verdorven-zijn. Integendeel: er is steeds een blijde mogelijkheid van te kunnen wegvlugten naar de Geliefde, de veilige zekerheid zelfs van door Zijn lijden en dood, door Zijn liefdevolle zorg, gered te zullen worden. Een treffend bewijs hiervan horen we uit de mond van diezelfde Sr. Barbara de Put, die ons eerder schokte door haar zelfbeschuldigingen:¹

'Ick hope, ende betrouwe soo vast op de Goedheydt Godts, dat indiën ick seker waer, datter maer een ziele en konde saligh worden, soude ick betrouwen, dat ick die selve wesen sal, door de oneyndelycke verdiensten van het Dierbaer Bloedt van mynen beminden Saligh-maker'.

Trouwens: ook uit de Regel alleen spreekt reeds dat blijmoedig vertrouwen op de uiteindelijke zege over eigen zwakheden door een oprecht navolgen van de Moeder-Maagd. En dat niet enkel voor bepaalde uitverkorenen, maar voor allen die er eerlijk naar streven. De Annuntiatenregel op zich zou een eventuele beïnvloeding van de kant van het jansenisme hebben moeten beletten.

Overtuigender zijn evenwel de bewijzen die we direkt kunnen aanvoeren uit de beleving van het religieus ideaal, uit de geloofspraktijken ten aanzien van biecht en kommunie en tenslotte uit de uitingen die erop wijzen, dat er een duidelijk waarneembare trek naar de mystiek aan de Annuntiaten eigen was.

¹ Ryck-Deughdigh Leven, p. 260.

Weliswaar zullen we ons nogal eens moeten beroepen op materiaal uit de beginperiode van Transcedron als Annuntiatenklooster, waarbij we niet mogen vergeten, dat Port-Royal pas een bolwerk werd van 'jansenisme' in de tweede helft van de eeuw, maar we hebben ook het getuigenis van pater Mathias Croonenborch, die zijn werkje schreef in 1674.

Op de eerste plaats het Annuntiatenideaal, zoals we dat vinden uitgedrukt in de Regel:¹

'In primis et ante omnia pre oculis vestris continue ipsam Virginem habeatis, iactantes cogitatibus vestros et aspectus in ipsam sicut magi in stellam. Sit Virgo exemplar vestrum, sit oraculum, sit regula, et nullum aliud studium habeatis, nisi ut Virginem imitando perfecte sponso vestro placeatis: hec est enim prudentia vestra, consilium, vocatio, religio et finis ut Deo sincere per Virginem placeatis.

Verum quia modus Virginem imitandi et ad illius exemplum Deo placendi, qui in Regula vestra positus est totus ex Evangelio sumptus est, necesse habetis ea scire, que Evangelium dicit Virginem habuisse, cogitasse, dixisse vel fecisse'.

Door Maria tot de Bruidegom en dat op de wijze van de Mariavormigheid. Maria is voor de Annuntiate geen vreeswekkende grootheid door Haar inderdaad geweldige uitverkiezing! Zij stoot niet af, schrikt niet af, ontmoedigt niet, maar inspireert tot navolging van de 'tien deugden' die van Haar in het evangelie worden gemeld en die zelfs de eenvoudigste lekezuster veilig in de armen van haar Geliefde zullen voeren. Want, voegt de Regel er bemoedigend aan toe:

'Hiis enim quator modis offertur in Evangelio nobis Virgo elucidabilis et imitabilis, quam, teste Scriptura (Eccl. 24,-31) si elucidaverimus, vitam eternam habebimus.'

We zien dan ook als gevolg van de totale Maria-gerichtheid, uniek ten tijde van haar ontstaan bij de H. Joanna en pater Gabriël Maria, dat de Annuntiaten zich dagelijks, neen bij voortduring, kinderlijk vertrouwwol wenden tot hun hemelse Moeder en dat er zo een intieme verhouding groeit tussen die Moe-

¹ La France franc. X., p. 100 e.v.

der en Haar kinderen, een verhouding die typerend is voor de Annuntiatengeest en die ten enenmale in oppositie staat tot de sfeer van sombere gespannenheid, die kenmerkend is voor de houding van de jansenist ten opzichte van Maria.

Aansluitend aan de Regel geven zowel de gedichten van Sr. Mechteldis van Lom als het leven van Sr. Agnes Huijn van Amstenrade, zoals we dat leren kennen uit het 'Rijck-Deughdigh Leven' en evenzeer de andere 'levens' daarin opgenomen, getuigenis van de Mariavormigheid: een bewijs dat het ideaal van de Regel ook werkelijk werd beleefd.

Wat het kommuniseren betreft, schrijft de Annuntiatenregel het volgende voor:¹

'Sorores communicent ordinarie de quindenam in quindenam et in diebus domini Sabaoth etc.'

Zoals bekend, was dit in die tijd (de regel is van 1517) in vele kloosters het geval. Ook in 'Jeruzalem' bij Venray vinden we bijvoorbeeld dezelfde gewoonte.² Inmiddels schijnen de gebruiken zich gewijzigd te hebben, want de nadere uitwerking van de Regel in het 'Livre des Constitutions pour les Religieuses annonciades de Ste Catherine de Boulogne'³ – een klooster dat in 1635 'gereformeerd' werd – toont aan dat men was overgegaan tot de wekelijkse communie. Deze bron is te belangwekkender, omdat dit klooster tot de Annuntiatenorde overging drie jaar na het verschijnen van Antoine Arnaulds boek 'De la fréquente communion'. Een toevoeging in het 'Livre des Constitutions etc.' trekt onze aandacht:

'En toutes Lesquelles communions celles qui osireront ne communier pas tant professes que novices, s'en excuseront humblement à la supérieure devant le temps de la communion.'

Een maatregel om al te skrupuleuze zielen tegen zichzelf en de dwaling van de tijd in bescherming te nemen? We lezen op dezelfde plaats nog, dat het in dit klooster gebruik was om zich op de H. Communie voor te bereiden op alle dagen van de

¹ La France franc. X, p. 100 e.v., p. 102.

² Verschueren, p. L. o. f. m., Jeruzalem, p. 119.

³ Bibl. Publ. Bourges, bs. nr. 215/194, fol. 58 r.

week, maar dat de overste vóór de Kommunie enkele religieuzen aanwees, die inderdaad ter H. Tafel mochten gaan. Het is mogelijk, dat een dergelijke usantie ook in Transcedron bestond, maar aanwijzingen daarvoor zijn er niet. Wel lezen we op enkele plaatsen in het LEGES-BOECK van kommuniceeren op bijzondere feesten of bij speciale gelegenheden, zoals bij het eeuwfeest van de stichting van het moederklooster te Leuven in 1630;¹ de uit Leuven afkomstige zusters mochten tien opeenvolgende dagen kommunizieren. Veel bewijskracht mag aan deze plaatsen echter niet worden toegekend, immers we schrijven dan nog slechts 1630 of vroeger, en Bremond weet van Port-Royal onder l'Abbé de Saint-Cyran uit die jaren te getuigen, dat de zusters daar enkele malen per week te kommunie gingen.² Meer waarde mogen we hechten aan de plaats in het GETUGHEN-BOECK,³ waar Sr. Gertrud Waghtendonck, sprekend over de wondere kracht waarmede Sr. Agnes Huijn op de kommuniedagen was toegerust, beweert dat dit zelfs het geval was in de passietijd, als de zusters dagelijks kommuniceerden. Ook pater Mathias Croonenborch noemt het kommunizieren gedurende 'vyf, ses ende thien daghen achter malkanderen'⁴ en voegt daaraan toe: 'ghelyck in deze Orden somtijds ghebeurt'.

Hij schrijft 'somsomtijts ghebeurt' en niets belet ons aan te nemen, dat hij deze vorm van het werkwoord met opzet koos, omdat 'ghebeurde' beslist zou aangeven, dat het slechts ten tijde van Sr. Agnes – dus dertig jaren tevoren – zo was.

Opvallend in het 'Livre des Constitutions' is, dat er uitdrukkelijk wordt aangegeven, dat niemand de H. Kommunie mag zien als een beloning voor verdiensten, waardoor we onwillekeurig weer aan Antoine Arnauld en zijn leermeester Saint-Cyran moeten denken. De passage is interessant genoeg om hier aangehaald te worden:⁵

¹ Leges-Boeck, p. 62.

² Bremond, H., Hist. lit. du sentiment rél. etc. IV, p. 141.

³ Getughen-Boeck, p. 101.

⁴ Ryck-Deughdigh Leven, p. 123.

⁵ Bourges, Bibl. Publ. hs. nr. 215/194, fol. 59 r-v.

'La supérieure accorde encores souvent et pour l'ordinaire la communion aux soeurs en jours de... en sorte pourtant qu'aucune ne se presumerait d'avoir droit là dedans que de pur grace, et que toutes sachent que les murmures de privation de communion en qui que puissant estre, sont et doivent estre tenue pour fort criminels, ny ayant rien qui puisse rendre une fille plus indigne de la communion, que sa propre Volonté, et son Jugement, qu'elle en est digne ou qu'elle la mérite'.

Pater Mathias vindt het noodzakelijk in zijn leven van Sr. Agnes een afzonderlijk hoofdstuk in te lassen over de praktijken 'in sommige kloosters' ten aanzien van de H. Communie. Zoals hij gewoon is, past hij deze stof, die hem blijkbaar na aan het hart ligt, geheel aan bij zijn levensbeschrijving van de vrome zuster. Hij noemt zijn chapitre: 'Sy vliedt uyt-stekentheyd in het Communiceren'.¹

Deze voor ons moderne lezers wat kryptische titel verbergt een tirade over bepaalde misbruiken in zijn tijd (1674). Bestonden deze mistoestanden in Annuntiatenkloosters en mogelijk in Transcedron? Pater Mathias laakt de zusters die meer willen kommuniceren dan hun wordt toegestaan door de oversten en wijst de blijkbaar soms steelsgewijs-ontvangen kommunieën met heftigheid af. Sr. Agnes' streven om niet 'uytstekent' te zijn in het kommuniceren is niet meer dan een aanloop. Laat bedoelde zusters bij het geloof te rade gaan en zich afvragen, of zij niet eerst de gehoorzaamheid dienen toe te passen! Nog een andere fout duidt hij met name aan: dat men 'heden-daeghs' in sommige kloosters elkander zo nauwlettend controleert op het ontvangen van het H. Sakrament, terwijl er toch niets op te zeggen valt, als men uit grote eerbied enkel een geestelijke communie doet.

Ook de oversten moeten het ontgelden. Ook zij moeten niet zo vinnig letten op dergelijke 'dervingen' van de H. Communie. Dat is alleen een zaak die de betrokken persoon zelf aangaat, een gewetenszaak, waar natuurlijk wel de biechtvader in gekend kan worden. Hebben sommige heiligen niet zeer weinig

¹ Ryck-Deughdigh Leven, p. 124 e.v.

gecommuniceerd? Het zou best mogelijk zijn, dat de bedoelde personen heiliger waren dan degenen die zo op hen afgeven, merkt hij raak op. En hij vervolgt:

‘Aen-gaende de schandale of verarghenisse die u dunckt datse gheven door het derven van sommige Communie, zyn ongefondeert, oft alleen pharizésche ende aen-ghenomen verarghenisse. Wat arghenisse kan daer wesen, dat iemandt uyt wettelycke redenen ende oodtmoedighe eerbiedinghe, oft eerbiedelycke oodtmoedigheeydt, met raedt oft kennisse des Biechtvaders van de Communie blyft, oock op eenen Sinxendagh. Wordt ghy verarghert als iemandt van de Onder-saten seght ‘ick en kan desen dagh gheen en wyn drincken, oft spyse over myn herte laten gaen?’

De reaktie op het jansenisme was blijkbaar in pater Mathias’ dagen in sommige kloosters zo sterk, dat men om het nalaten van de H. Kommunie reeds gevaar kon lopen verdacht te worden.

In ieder geval spreekt uit zijn woorden een geheel andere geest dan uit de passage van het ‘Livre des Constitutions’ van Boulogne-sur-Mer! In één opzicht mogen we pater Mathias dankbaar zijn. Zou hij dit geschreven hebben met het oog op Transcedron, dan gaf hij te verstaan dat men daar de gewoonte van veelvuldig te communiceren had.

Tenslotte: mocht er één trek in de Annuntiaticenvroomheid zijn, die geheel en al op zichzelf genomen ons, zonder ook maar de minste twijfel achter te laten, het bewijs levert dat het rigorisme hen naar een ander eindpunt leidde dan de zusters van Port-Royal, dan is het wel de mystiek. Rigoristische tendenzen konden we uit onze bronnen aantonen, maar dit rigorisme komt pas goed uit de verf, wanneer we de uitwerking ervan nagaan in de ascese.

Over Sr. Agnes Huijn geven verschillende getuigen in het GETUGHEN-BOECK een bijna huiveringwekkend relaas van haar zelfkastijding in allerlei vorm. Zij geselde zich zó, dat haar handen en mouwen geheel en al bebloed waren, terwijl de plaats

waar ze de 'discipline' genomen had, bloedplassen vertoonde. Zij had de gewoonte op de aarde of op de planken te slapen tot dat haar dit niet meer werd toegestaan. Daarna hield ze in haar strozak... ratten om door die lastposten voortdurend gewekt te worden en dan aan God te kunnen denken. Op haar cel was een speciaal kistje met gereedschap van 'pinnen brasaletten' voor de armen en benen, tot puntige kettingen toe; ze gebruikte dit tot pater Gerardus van Suchtelen het haar afnam. Soms ging ze de kruisweg bidden met een zware balk op haar schouder; waar ze kon liet ze zich vernederen, alsof ze daarin een tegenwicht wilde bieden voor haar edele afkomst.

De discipline wordt in het 'Rijck-Deugdigh Leven' ook bij anderen genoemd. Van Sr. Ida van Lom vertelt Moeder Herlin, dat zij in het begin zo streng vastte, waakte, zich verstervingen oplegde, geselde en pijnigde, dat Sr. Barbara de Put het nodig vond haar te waarschuwen, dat zij eraan zou sterven.¹ Sr. Barbara was zelf evenwel minstens even streng en Sr. Mechteldis van Lom schreef op eigengemaakte 'beeldekenen' met haar bloed lofspreuken aan het heilig Sakrament.

Waarom deze zelfpijnigingen, gepaard gaande met de felste zelfverachting? Waarom anders dan om door boete en vernedering het verafschuwde 'ik' te zuiveren van alle kwade neigingen en begeerten, om uit te wassen de 'gruwelijke zonden' door dat ik bedreven, maar ook om door het lijden gelijk te worden aan de lijdende Jezus? De zusters bepaalden zich niet tot de vernietiging van hun begeerten en het breken van hun wil, evenmin als ze in passiviteit en in quietistische berusting de handen in de schoot lieten rusten bij de beschouwing van eigen verdorvenheid. De liefde tot God deed hen dan zichzelf vergeten om niets anders meer te zien dan enkel God, die in Zijn eindeloze goedheid zich neerbuigt over de ellende van de mens, maar die niemand naast zich duldt en volledige heerschappij opeist over hart en ziel van de Hem toegewijden.

En hier is het, dat tenslotte al degenen elkaar ontmoeten, die in geest en waarheid streven naar de Bron, de Handhaver en

¹ Ryck-Deugdigh Leven, etc., p. 279 e.v.

Voltrekker van hun geluk, of zij nu al langs de weg van het rigorisme of bijvoorbeeld langs die van een 'humanisme dévot' naar Hem optrokken.

'Il n'y a qu'un pur amour et tous les mystiques se ressemblent comme des frères. Mais, justement le jansénisme tourne le dos au mysticisme.'¹

Het jansenisme blijft zich blind staren op de 'gruwelijke monsters' zoals M. Olier ze noemt, van de verdorvenheid en de eigen zondigheid. De mystici waren zich daarvan evenzeer bewust, maar gaven vol vertrouwen zich over aan de bijzondere begenadiging die dit speciale opgaan naar God veronderstelt.

Van dergelijke begenadigden waren er naar onze mening in Transcedron verscheidene. Sr. Ida van Lom geraakte herhaaldelijk voor lange tijd ontgeest tijdens het overwegen van het heilig lijden of bij de beschouwing van het heilig Sacrament;² van Agnes Huijn vertellen verschillende ooggetuigen in het GETUGHEN-BOECK, hoe zij verslonden in haar 'Goddelyk Eén', zoals ze zich uitdrukte, tijdens de koordienst en voor het H. Sakrament geheel in extase was. Pater Bartolomaeus Moenen o.f.m. legt als biechtvader van Sr. Mechteldis van Lom getuigenis af van haar 'dronken' zijn van de goddelijke liefde.³ Maar wat zou ons beter kunnen overtuigen dan de bundel liedekens die zij ons achterliet en waarvan een aantal spreekt van de uitzonderlijk hoge graad van Godverbondenheid, die dit Venloos zusterke bereikte?

Er zijn tijdvakken die voorbestemd schijnen om gekenschetst te worden door uitersten, in hun kontrasterende componenten. Een poging om het gemeenschappelijke in stromingen en verschijnselen te benoemen, faalt door het domineren van de tegenstellingen. De geestelijke cultuur van de zeventiende eeuw levert ons hiervan een sprekend voorbeeld. We hebben geleerd de kunst van die dagen de barok te noemen, maar wanneer we dit begrip naar wezenlijke, innerlijke ken-

¹ Bremond, H., *Hist. Litt. etc.*, IV, p. 34.

² Ryck-Deughdigh Leven, p. 280 e.v.

³ *ib.*, *Approbatie*, zie p. 106

merken willen omschrijven – en dus niet alleen naar de vorm – schieten we tekort. We vluchten dan gemakkelijk in ‘extreme’ benamingen, die overigens zo weinig zeggen, als noordelijke en zuidelijke barok, kunst der reformatie en kunst der kontra-reformatie.

Ook de spiritualiteit van die eeuw schijnt onvermijdelijk gebonden te zijn aan benamingen die tot elkaar in oppositie staan, die elkaar veronderstellen en oproepen: religieus optimisme en pessimisme, humanisme *dévot* en laxisme tegenover rigorisme, ascetisme tegenover quietisme, reckelyckheydt tegenover preciesheydt, puritanisme tegenover kongregationalisme.

Wanneer we nu toch de vroomheid van de Annuntiaten zouden willen betitelen met de ‘extreme’ benaming rigoristisch, dan doen we dat in het volle besef van de betrekkelijke waarde van deze term. Voor Transcedron geldt ten volle wat Brémond van de Franse School – in een vergelijking met het jansenisme – naar voren bracht:¹

‘Même pessimisme augustinien d’un côté et de l’autre, même sévérité qui va parfois des deux côtés, jusqu’au rigorisme... C’est qu’en vérité, il n’y a là que des ressemblances de surface, on augustinise, on rigorise, mais dans un esprit tout différent.’

Zo zouden we Transcedron wat vroomheid en geest betreft op één lijn willen stellen met de Franse School en eveneens willen vergelijken met het Port-Royal van de begintijd, reeds bedreigd door een sektarische geest,² maar vol schone beloften door de gestrengere reformatie van een Angélique Arnauld en de goede wil van veel vrome Franse meisjes. Transcedron wist zich echter van besmetting vrij te houden.

De overeenkomst tussen de spiritualiteit van Transcedron enerzijds en die van de Franse School zowel als die van het Port-Royal onder Mère Angélique anderzijds, behoeft ons niet te verbazen, wanneer we bedenken, dat de gemeenschappelijke trekken uitvloeisels zijn van de ‘*amour pur*’ waardoor de ziel

¹ Brémond, H., *Hist. litt.*, etc., IV, p. 33.

² *ib.*, p. 24; Frencken, J. L. A. A., Agnès Arnauld, Nijmegen, 1932, p. 28-35.

zich zonder enige terughouding, onvoorwaardelijk, toewijdt aan de heilige Wil van God, in de uiterste onthechting, met inzet van alle vermogens, doch met kategorische afwijzing en verachting van alle eigen krachten en alle waarden buiten die welke in de Godheid gefundeerd zijn. Deze zuivere liefde die haar bekroning vindt in het liefdelijden met en voor de mystieke Bruidegom, dringt naar de volledige eenwording met Hem.

Deze leer van de zuivere liefde bereikte de zusters van Port-Royal door tussenkomst van Père Archange, de geestelijke leidsman van Mère Angelique en een goede vriend van P. Benedictus van Canfeld, de schrijver van 'Reigle de Perfection'.¹ Ook de Franse School stond sterk onder invloed van Benedictus, die met Kardinaal de Bérulle eveneens bevriend was.

Wat de Venlose Annuntiaten betreft: we hadden reeds de gelegenheid op te merken, dat het boekje van P. Benedictus van Canfeld, dat van zo overwegende betekenis werd voor de spiritualiteit in West-Europa gedurende de zeventiende eeuw, tot de lektuur van Sr. Agnes Huijn van Amstenrade behoorde. Hoe bijzonder sterk Sr. Mechteldis van Loms vroomheid en dus ook haar poëzie van zijn geest doordrongen zijn, zal later nog blijken.

Nog ruimer gezien is de spiritualiteit der Venlose Annuntiaten een voortzetting van de Nederlandse School, van Hendrik Herp² en de Evangelische Peerle, waarbij we in het midden moeten laten, of die Nederlandse werken ook rechtstreeks in Transcedron hun invloed deden gelden, ofwel enkel via P. Benedictus van Canfeld ofwel via een man wiens naam we nog niet hebben kunnen noemen, omdat er geen direkte gegevens omtrent kontakt tussen hem en Transcedron bestaan, nl. Pelgrum Pullen. De Venlose zusters die op het einde van de zestiende eeuw noodgedwongen in Roermond moesten verblijven, waren juist in de bisschopsstad in de jaren, dat de beroemde

¹ Canfeld, Dom Benoit Anglois de, *La Reigle de perfection réduite au seul point de la volonté divine*, Paris, 1609; Optatus, p., *De Capucijnen en de hervorming van Port-Royal*, Franc. Leven, XXXIV, 1951, p. 3 e.v.

² cf. Verschueren o.f.m., p. Lucidius, Hendrik Herp, *Spiegel der Volcomenheit*, Antwerpen, 1931 I 68, II, 351.

begijnenleider en mysticus, waarvan Erycius Puteanus getuigt dat hij als biechtvader bestormd werd, daar Lindanus verving (1584–85). Trouwens ook in de perioden daaraanvolgend, dat Pullen weer in Roermond vertoefde (1587 en na 1588 tot zijn 'vlucht' voor de ijdele roem).¹ Deze omstandigheden in aanmerking genomen lijkt het haast uitgesloten, dat Transcedron niets bewaarde dat de herinnering aan deze grote mystieke Limburger levendig hield.

¹ Reypens, dr. L. s. j., *Pelgrim Pullen (1550–1608), Ons Geestelijk Erf III* (1929) p. 22 e.v.; ib. p. 125 e.v.; ib. p. 245 e.v.

MECHTILDIS VAN LOM

Het is niet alledaags, dat een kloosterzuster, een slotzuster nog wel, aan de wereld een zelfportret nalaat.

Deze wijze van spreken alleen al zou haar onsympathiek zijn; de gedachte van een verheerlijking van haar persoon langs deze weg had er haar toe kunnen brengen het legaat te vernietigen, zó weinig interesseren haar zowel de belangstelling als de verering van mensen. Op dit aspekt van haar zelf-expressie heeft zij zich ten enenmale niet bezonnen. Tegen de impertinentie van onrechtmatige erfgenamen, tegen hun onbeschaamdheid zou zij zich verweerd hebben door het hanteren van de sluier der kloosterlijke ingetogenheid, ware het niet dat zij in sommige gevallen zich had te onderwerpen aan het gebod der heilige gehoorzaamheid, dat haar verplichtte ter meerdere glorie Gods 'in effigie' voor de wereld te verschijnen, of ware het niet dat zij de openbaarmaking van haar diepste wezen in alle eerlijkheid en ook in alle eenvoud des harten nooit heeft kunnen voorvoelen. Zo beschikken wij over het 'Boek van mijn Leven' van Theresia van Avila en 'De geschiedenis ener ziel' van Theresia van Lisieux, over de Brieven van Hadewych en over de gedichten van Suster Bertken.

Waar het prijsgeven van het meest intieme leven van een bruid Gods intentioneel geschiedde in opdracht van geestelijke oversten, stond steeds de gedachte voorop, dat woord en voorbeeld een stimulerend effect konden hebben op anderen en dat zo de Schepper in de geestelijke zuster en mogelijk ook in die anderen kon worden geëerd; waar dit niet-intentioneel plaatsvond, zou diezelfde gedachte bij het nageslacht moeten prevaleren, zelfs wanneer de harmonie van vorm en inhoud bij

het nagelaten werk ons dwingt tot de erkenning, dat een kunstenaar achter kloostermuren haar leven 'sleet'. Dit is vooral een kwestie van het afwegen van waarden: eeuwigheidswaarden tegenover eindige waarden, onstoffelijke tegenover aan de stof gebonden. En de richting van de keuze welke de slotzuster deed, kunnen wij slechts volgen.

Als religieuze zocht zij naar de diepste bevrediging van haar wezen, werd zij verteerd door de begeerte naar de uiteindelijke verlossing van haar aards zijn en daarmee naar de oplossing van alle moeilijkheden, die het konflikt tussen de gebondenheid aan de stof en het uitsluitend verbonden willen zijn met de Geest opleverde. Als kunstenaar vond zij in haar eigen uitingen de mogelijkheid om gestalte te geven aan datgene wat haar diepste innerlijkheid beroerde en ontving zij daardoor weer steun om in tijden van depressie die roerselen opnieuw in trilling te brengen. Het kunstwerk kon voor haar als symbool en daarmee als wachtwoord en sleutel fungeren tot de intrede naar het centrum van haar ziel, waar zij haar bruidegom kon ontmoeten. Het valt echter niet te ontkennen dat zij ook – gekonfronteerd met haar tot kristallisatie gebrachte gedachten en gevoelens – teleurgesteld moest raken door de ontmoeting, niet met het oneindige, met het mateloze en onpeilbare van de Godheid, maar telkens en telkens met het arme, eindige zelf.

Niemand is in staat een adequaat symbool te vinden voor wat door geen oor gehoord en door geen oog gezien werd. Iedere poging daartoe leidt voor de religieuze mens tot een desillusie, omdat hij niet God, maar telkens en telkens zichzelf vindt. Dit op zichzelf teruggeworpen worden verheugt de begeerte naar de hoogste levenswaarde. Het kan tenslotte leiden tot een staken van de zelfexpressie en een vernietiging van de symbolen, die een direkte vlucht naar God in de weg schijnen te staan.

Het werk van Sr. Mechteldis van Lom, Annuntiate van Venlo, is niet tot ons gekomen, omdat oversten het nuttig

achtten het te publiceren. Door een toeval is het voor vernietiging gespaard gebleven. Het gehele oeuvre waarover wij beschikken, omvat 42 gedichten, die door anderen zijn herschikt en herschreven. Of het alle 'liedekens' zijn door haar gemaakt? Niets verzet er zich tegen dit aan te nemen, want de aanhef van het handschrift waarin Mechteldis' gedichten voorkomen, geeft ons geen uitsluitsel¹:

'Hier volghen eeneghe deellen van de Liedekens, gemackt door onse Weerd. Sr. Mechteldis van Lom salge. memorie, gewesen Annontiat int clooster deser h. order tot Venlo...'

De interpretatie zou kunnen zijn: hier volgen enkele delen uit het totale oeuvre van Sr. Mechteldis, maar ook – in verband met het feit dat verderop in het handschrift nog 'deellen' volgen van de hand van een medezuster: hier volgen de liederen van Sr. Mechteldis in enkele hoofdstukken.

Het laatste is het meest waarschijnlijk. Het blijkt immers, dat in deze bundel liederen met een eigen karakter staan: de Annuntiatenliederen, de rekreatielieder en van Transcedron en die van de eigen, speciale vroomheid. Voor de meer algemeen bekende en gebruikelijke liederen had men zeker andere boekjes.² Deze bundel was dus om zo te spreken dé bundel van Transcedron en Sr. Mechteldis heeft daarin het leeuwenaandeel gehad. Ze krijgt ook de eer met haar gedichten de verzameling te mogen openen, misschien omdat zij inderdaad de eerste was die zich toeleegde op een 'eigen liedboek van het konvent'. Wanneer we bedenken, dat Sr. Mechteldis reeds in 1620 tot de orde toetrad – zes jaren na de 'ghelucksalighe veranderinghe' – en dat zij tot de eerste generatie van Transcedron behoorde, is dat in het geheel niet bevreemdend.

¹ Hs. Bibl. Beyart Aa 10 nr. 32. Zie mijn tekstuitgave, Zwolse Drukken en Herdrukken, nr. 25. De nummering van de liederen in dit hoofdstuk is dezelfde als in die uitgave.

² Bijv.: Gheestelycke Dreve van sommige Gheestelycke Liedekens ende Refereynen om zomtyts het herte wt de aertsche sorgvuldigheyt innewaerts te keeren Ghedicht ende ghebrocht int licht deur G.S.B. Den vijfden druck vermeerdt door A. I. t'Antwerpen Bij Geleyn Janssens in de Camerstrate inden wakenden Haen, 1610.

Het handschrift is dus een kopie en wel waarschijnlijk van de hand van een bloedverwante van Sr. Mechteldis, namelijk Sr. Elisabeth van Lom, vikaressen van het klooster in 1663.¹ Sr. Mechteldis' liederen en het grootste deel van de overige zijn in haar hand – die we kenden van brieven en stukken die betrekking hebben op het proces over Sr. Agnes Huyn² – aan ons overgeleverd. Het is bovendien zeer waarschijnlijk, dat zij de dichteres is van een aanmerkelijk deel van de latere 'liedekens'. Tredend in de voetstappen van Sr. Mechteldis verraadt zij haar auteurschap door een naamdicht op haarzelf en op pater Nicolaas van Lom.³ De bundel 'liedekens' van Transcedron is op die wijze bijna een familie-affaire: Sr. Mechteldis legde de verzameling aan en Sr. Elisabeth voltooide ze.

Sr. Mechteldis zag het vervaardigen van haar gedichten functioneel: zij was – zoals we nog zullen zien – het uitgesproken type van de religieuze mens, zoals boven kort geschetst, die allereerst het rijk Gods zoekt en zijn gerechtigheid; die telkens in haar kunst ook op zichzelf stuitte, hoe indringend de pogingen ook waren om alleen de Beminde te vinden; die in de kunst nooit geheel de bevrediging kon vinden, die ze zocht. De 'liedekens' werden dus geschreven om in een behoefte van de gemeenschap te voorzien, dát allereerst; dat ze tegelijkertijd de reflectie zijn van Mechteldis' diepste wezen, daaraan heeft geen twijfel te bestaan... Maar het dienende karakter van deze gedichten is en blijft primair; we moeten ze zien in hun organisch verband met de liturgische plechtigheden bij feestgetij en hoogtepunt van het kerkelijk jaar, met de geestelijke behoeften ook van deze religieuze gemeenschap die haar verlangen en haar liefde wilde uitjubelen, haar dorheid en haar wee wilde uitklagen en aan God en zijn heiligen afhankelijkheid betuigen.

Dat de liederen ook een sterk persoonlijk karakter hebben,

¹ Zie aant. 3 op p. 31.

² Getughenboeck en verschillende brieven in het Bissch. Archief te Roermond, ongenummerd, Annuntiaten Venlo.

³ Hs Bibl. Beyart Aa 10 nr. 32 p. 245 en p. 267.

is met het bovenstaande niet in strijd: het lied had in de zeventiende eeuw een geheel andere funktie dan in onze dagen; men zong graag en veel, bij alle voorkomende gelegenheden en men deed dat zelfs in burgerkringen à vue naar teksten die men elkaar voorlegde.¹ Evenwel, ook al valt het ons niet moeilijk Mechteldis' persoonlijkheid te ontdekken in de meeste van haar gedichten, veel van wat aan de dichteres toegeschreven moet worden als persoonlijke ervaring, doorleefde gevoelens en intieme gedachten, kan – zonder daaraan ook maar in het minst afbreuk te doen – tevens beschouwd worden als een uiting die elk van de anderen in dit milieu in de mond kon nemen en op zichzelf toepassen.

Wat wij moderneren op de eerste plaats zoeken, is de persoonlijkheid van Sr. Mechteldis, zoals die ons tegemoet treedt in haar werk, niet zozeer haar gedichten als expressie van deze kollektiviteit. Door middel van het zelfportret wensen wij te komen tot een visie op de kunstenaressen, om dan tevens de waarde van het werk – esthetisch zowel als cultuurhistorisch – te bepalen. In zekere zin vergemakkelijkt het de uitvoering van de opgave die we onszelf stellen, dat Sr. Mechteldis' liederen een dienende funktie hadden. We zouden een vergelijking kunnen maken met de getourmenteerde kop van Michelangelo op Sint-Bartholomeus' afgestroopte huid van het 'Laatste Oordeel' in het Vaticaan, eveneens zuiver funktioneel opgevat. Niet bijvoorbeeld met de jonge Dürer die zich portretteert en aan dit knappe werkstuk de naam 'Christus' geeft, daar hier de feitelijke gegevens, – het zelfportret – en daarmee de visie van de kunstenaar op zichzelf, sterk ging domineren over de intentionele 'inhoud' van het stuk.

Mechteldis treffen we onverhoeds. Geen sprake van de vertoebelingen die optreden, waar de kunstenaar bewust gezien wordt door eigen ogen, waar dus de sferen van objekt en sub-

¹ cf. Dr. Lenaerts in Baur, Prof. dr. F., c. s. *Gesch. v. d. Letterkunde der Ned.*, dl. II, p. 265 e.v.: 'Geen bijeenkomst, geen tuinfeest, geen maaltijd, geen plichtigheid, of de 'musyckboecken' kwamen er aan te pas'.

jekt elkaar doorwaren. Geen psychologische remmingen, omdat zij zich straks geplaats zal zien tegenover een wereld die haar niet begrijpt en die haar taal niet zal verstaan. Integendeel: ze voelt zich de tolk van aller gedachten, de draagster van aller emoties. En dit bevrijdt en stimuleert, dit ontwaapt en ontmaskert.

Het allereerst speuren we naar trekken in Mechteldis' portret, die kunnen gelden als bijzonder sprekend en het valt beslist niet moeilijk die te onderscheiden. Integendeel: ze dringen zich aan ons op. Ze geven ons de gelegenheid haast onmiddellijk in contact te komen met de kern van haar persoonlijkheid.

Zo is daar haar houding in het lijden en haar reactie erop. Lichamelijk schijnt zij niet sterk geweest te zijn. Pater Mathias Croonenborch laat haar dan ook van zichzelf zeggen¹:

'O heere, ick dancke u, dat ick niet en ben als andere welghestelde menschen, ghesondt, sterck, schoon; maer kranck, pynelyck, mank, ende ongevalligh naer den lichaem'.

Ze had dus wel een permanent gebrek, dat haar veel deed lijden. In haar liederen komt het lijden voortdurend voor, nu eens met een uitgesproken accent dan weer in meer algemene zin, waarbij op zeer veel plaatsen door de combinatie met het woord 'pijn' zeker aan lichamelijk lijden dient te worden gedacht. We verwonderen ons daarom niet bij pater Mathias te lezen, 'dat sy sonderlingh naer de doot van Suster Agnes by naer in alle litmaten haers lichaems zeer groote, ende sware pynen gheleden heeft tot de ure des doodts toe...' En: 'dese lichamelycke accidenten, siekten, lammigheydt, ende pynelyckheydt haerder lidt-maten...' ² Want haar gedichten ademen de geest van het lijden; telkens en telkens doen ze ons denken aan de aangrijpende woorden van de 21e psalm: 'Ik ben als water dat vervliet; al mijn beenderen zijn ontwricht.

¹ Croonenborch, p. M. o.f.m., Het Rijk-Deughdigh Leven, p. 227.

² id. p. 228.

Mijn hart is als was, het stort zich uit in mijn ingewanden'.

Waarlijk, Mechteldis droeg het 'fasciculum mirre' waarvan de Annuntiatenregel spreekt in het tiende hoofdstuk¹, op haar borst, dag en nacht. Maar het is vooral door de wijze waarop zij het lijden ontvangt, verwerkt en tenslotte met blijdschap aanvaardt, dat wij deze gekwelde ziel, haar geest en haar hart leren kennen. Want het is allerm minst zo, dat Mechteldis het probleem van het lijden niet gesteld zou hebben! Hoor haar klagen aan haar engelbewaarder over Jezus' minnebrief 'daer lijden in geschreven staet':

'Ick voele wel de oorsaeck clar,
20 maer dit cruijsken valt mij soo swaer
dat het doorgaet mijn tere hert
en wont mijn siel met duijsent smert,
o swaer doleur, k'can der niet deur!
hoe valt ghy mij ionck hert soo seur.²

En als de engel haar dan verzekert, dat het kruis niet enkel 'tourment' betekent, maar ook vreugde na de volharding, blijft ze vragen:

'ick geloof wel dat dit soo is
maer wie is doch seker gewies
dat sijn lijden aen Godt behaght.
wist ick dit, ick waer onversacht
35 het lijden sou verblijden sijn,
al gaft mij daghlijckx duijsent pijn!

Dan geeft de engel haar het antwoord dat haar althans voorlopig tevreden stelt:

'T'waer u niet voorderlijck voorwaer
dat ghij dit al sout weten claer
om veel oorsaecke, peijst het wel!

¹ Delorme, p. Ferd. M. o.f.m., La France franc. X p. 100 e.v.

² Hs. Beyart Aa 10 nr. 32, p. 154 e.v. lied 33.

40 ghij sult vinden de reden snel.
 hierom danckt uwen Heere goet
 van sijn voorsichticheyt soo groot.

Telkens opnieuw stelt Mechteldis het lijdensprobleem en steeds overtuigt ze zichzelf en anderen van de waarde van ziekte en pijn, van de noodzaak van lijdensmoed en volharding tot het einde. Zelfs dramatiseert zij het in haar 'Beklagh lieden van Maria tot den Enghel Gabriël over haer bitter lijden'¹, een unicum in onze geestelijke litteratuur. Het zou mogelijk te vergelijken zijn met de parafrasen op het AVE MARIA² en doet heel in de verte denken aan de twistgesprekken die de ziel voert met God in Pia Desideria van pater Herman Hugo³, omdat daar soms de verwijten aan het adres van de 'trouweloze' Beminde een onaangename nagalm hebben. Mechteldis ensceneert het probleem van de lijdende mensheid hier in de figuur van de Moeder Gods, die zich beklagt tegen-

¹ Hs Beyart Aa 10 nr. 32, p 142 e v nr 30.

² cf. Gheestelycke dreve etc deur G.S B. (Willem Spoelberch o.f m), p. 5:

'Ick groet u vol van gracy
 Sprack d'Engel Gabriel
 Met u tot alle spacy
 Is Godt Emmanuel
 Onder alle vrouwen
 Zijt ghy ghebenedijt.
 Gheluckich die aenschouwen
 U glorie met jolijt
 Ghebenedijt moet wesen
 Jesus uws lichaems dracht
 Deur hem zijn wij gheresen
 al wt des vyants macht'

p 6

Weest gegroet // Maria soet // vol van gratie,
 Met u is de Heer // tot elcken keer // en statie.
 Ghebenedijt // ghij Maget zijt // onder de vrouwen
 Groot van famen // wy te samen // op u betrouwen
 Ghebenedijt ook vrij // uws lichaems vrucht zy //
 Maria Moeder Godts nu stelpt // ons doch
 Uws Soons toorn met gebedt nu helpt // ons noch
 Arm sondighe creaturen // die hier truren
 En als den noot // comt van de doot /
 Bidt veur ons in dier uren

³ Herman Hugo, Pia Desideria, emblematis, elegiis et affectibus S S. Patrum illustrata, Antwerpen, 1624 (el XXXVII, maar vooral XXXIX en XL)

over Gabriël. Durfde hij Haar niet met een a-ve begroeten, 'zonder wee'? Maar Mechteldis biedt telkens voor iedere moeilijkheid die zij Maria doet opwerpen, ook de oplossing aan de hand in het antwoord van de aartsengel. Interessant is het dit gedicht te stellen naast de meditatie over Maria's wijsheid in het handschrift van Moeder Ancilla Sara Herlin.¹ Hoe reëel en hoe menselijk vooral ziet Mechteldis haar hemelse Moeder!

Hoe sterk zij in zichzelf, in het binnenste van haar ziel, het 'waarom' hoorde opklinken ten aanzien van het lichamelijke en geestelijke lijden, dat haar pijnigde, getuigen typerende uitingen als:

't 'is mijne boosch nature fel,
20 die mij dieck doet onsteellen.
niet van pijn oft weedomme;
maer datter komt rontomme,
doet mijn ionck hert veel meerder smert
en dus claghen t'uweert.²

Soms is het haar bijna té machtig en komt ze tot een iro-
nisch-verwijtende opmerking als:

17 siet, dien Godt van soeticheijt
die heeft mijn siele vervuldt met bitterheijt,

ook al laat ze de Engel, met wie ze als Jacob worstelt tot haar krachten het begeven, zeggen:

19 Beminde, waerom dus geturbiert?
waerom aldus seer bedroeft?
ghij u selven maer en tormentert,
daer ghij t'doch niet en behoeft.³

Maar het laat haar niet los: herhaaldelijk horen we haar als in een zee van ellende klagen: 'K'en kander niet deur!', ook al

¹ Bibl. Ann. Tienen hs. B. 10.

² Beyart hs. Aa 10 nr. 32, p. 166 e.v. lied 35.

³ id., p. 160 e.v. lied 34.

spoort de engel haar aan: 'brecktter u deur!'¹ en zij blijft vragen:

'Hoe kant gesijn, dat Godt heeft een behaghen,
daer ick dieckmaels bij naer ben doot geslaghen,
en daerbij ontfangh soo menneghe wont,
20 hoe can hij mij dan sien dus ongesont?'²

25 Hoe kant gesijn, dat ick, vol wonst en zeere,
eeneghen lof kan geven mijnen Heere,
of eenighe deught oeffenen perfect
daer Godt in nemt geneughen onbevleekt?'³

Samenhangend met de moeilijkheden die zij opwerpt ten aanzien van het lijden, innig daarmee verweven, is de strijd tussen 'geest' en 'natuur', die ze in zich voelt woelen, en die voor een groot deel aansprakelijk is voor haar geestelijk lijden. Wat een inspanning moet het haar gekost hebben haar weerbarstige natuur te onderwerpen, te berusten in haar moeilijk lot en zich met geduld te schikken, ook al zag zij niet steeds klaar, wat haar Bruidegom precies met haar voorhad. Vergelijken we weer, wat pater Mathias naar het getuigenis van anderen over haar schrijft, met wat de 'liedekens' vertellen, dan boeien de laatste oneindig meer door hun levende, dynamische voorstelling, terwijl daarbij het eerste als een statisch, gefixeerd eindoordeel al te koud en al te nuchter klinkt, zodat we ons gelukkig prijzen, als ook pater Mathias naar Mechteldis' eigen woorden teruggrijpt om zijn woorden te illustreren:⁴

'In dit lydende leven, heeft sy altydt ghetoont eene volmaeckte resignatie, aldersterckste patientie ende blymoedigheydt des gheests. Ende plagh dickwils onder de gheweldighe smerten (die sy in de alder-minnelyckste borste haers Hemelschen Vaders om-helsde) met een danckbaer herte dese woorden vol affectie, uyt-te-boesemen:

¹ Hs. Beyart Aa 10 nr. 32, p. 166 e.v., lied 37, vs. 31.

² id., p. 176 e.v. lied 37.

³ id. p. 176 e.v. lied 37.

⁴ Rijck-Deughdigh Leven etc. p. 227.

'Weest willekom, ô soete pyn!
ghelooft soo moet den Schepper zyn.
Gheheylyght zy hij t'allen stonden,
Die u voor my heeft ghesonden.

De resignatie ende de patientie waren voor Mechteldis geen aangeboren eigenschappen; ze verwierf ze slechts door een volgehouden strijd met zichzelf en misschien na nederlaag op nederlaag. Ze is ons er te sympathieker om. Geheel en al getoonzet op het thema van de strijd tussen geest en natuur zijn de gedichten nrs. 12, 13 en 13A¹, waarbij evenwel een onderling verschil sterk opvalt. In lied 12 is het alsof de dichteres met haar natuur nog redeneert; de klacht die zij aan God richt over 'naturke', is gemengd met mede-gevoelen met die natuur:

'Mijn naturken sou wel begheeren,
dat ick eens wesen moght gesont.
Maer dit en wilt ghij niet, o Heere,
25 ick moet toch lijden voor mijn sondt...

Mechteldis verschoont de natuur nog, brengt haar ernstig onder het oog, dat het lijden noodzakelijk is door te wijzen op de hoge waarde ervan, op Jezus' voorbeeld en op het loon, dat de ziel wacht. Heel anders is dat in lied 13, waarin 'natur' praktisch gepersonifieerd wordt en nu erkend als een vijandig element, dat vernietigd moet worden.

Natur die valt mij soo seer rebelle,
10 soo herdt en steur, als sy oyt vermagh.
Sij brengt met haer seer veel gesellen
van klaghen, creunen, naght en dagh.

Sij maeckt dieckmael alsulcken getiere
dat sij vervaert al de sinnen mijn.
15 sij komt gesughten en getrure,
sou gern klaghen haer wee en pijn.

¹ Beyart hs. Aa 10 nr. 32, p. 53 e.v., p. 57 e.v., p. 60 e.v.

Sij weet het alsoo behent te maecken,
soo dat men anders niet mejnen moght,
sij brocht te vooren rechte saecken.
20 Anders heb ick daertoe gedoght :

Naturken wil ick heel gaen verpletten,
naer haer soo wil ick niet hooren meer
alleen sal ick seer nauw gaen letten
op den wille van mijnen Heer.'

Geen genade meer voor de weerbarstige natuur! Dat zingt ze ook in lied 13A; ze vraagt zich daarin nog wel af wie uiteindelijk de strijd zal winnen die haar geheel in beslag neemt. 'Dat weet alleen Godt onsen Heer', voegt ze er wat onzeker, maar zich vastklampend aan de arm van de Almachtige aan toe. En zich dan vermannend zet ze zich ertoe de natuur 'heel te doen ondergaen'. Al zou het haar vlees en bloed kosten, ook al is ze er zich van bewust, dat ze nog moet 'mennege wee ontfan' en dat het 'jeudigh hert moet dickwiels kracken'.

Zo worstelt Mechteldis met zichzelf en daar ze genoegzaam weet, dat niemand het lijden bespaard kan blijven, houdt ze de gelovige gemeente haar ervaringen als een spiegel voor. Ongetwijfeld was ze een beproefde leermeesteres: drieëndertig jaar lang, zolang zij in het klooster was, bezocht het lijden haar totdat ze ermee vergroeid scheen. Alle aspecten ervan doorschouwt ze en doorleeft ze; met de gehele lijdensproblematiek raakt ze vertrouwd. Hoe goed weet ze – uit bittere ervaring – dat ieder mens in moeilijkheden, gevaar of ellende, en in pijnen wordt teruggedrongen op zichzelf! Zelfs de intiemste banden schijnen dan losgescheurd te worden en men blijft in donkere eenzaamheid achter. Hoeveel te meer geldt dit voor mensen die zich de eenzaamheid verkoren om geheel en al voor de Beminde te kunnen leven! Hij verschuilt zich helaas zo dikwijls en wat is er dan natuurlijker voor het zwakke mensenhart, bijzonder voor het naar belangstelling, naar medelijden, naar liefde hunkerende meisjeshart, dan de poging om steun te vinden bij gelijkgerichten? Maar telkens beseft het

dan, teleurgesteld, ontdaan, vereenzaamd, dat in het werkelijke lijden het steunen op anderen, die in de boeien geslagen liggen van hun eigen zorgen, geen blijvende verlichting biedt:

25 'Al gaen ick alle mijn pijnen mellen,
al gaen ick klaghen al mijn verdriet,
al gaen ick t'altemaal vertellen,
gheen mensch en kan mij helpen niet.

Sij segghen wel eens kee en achermen,
30 anders en heb ick daer niet af,
een weinigh moghen s'haer erbermen,
dat is het al voor mijn geklagh.¹

En Mechteldis drukt zich nog wel sterker uit, als ze eenmaal diep doordrongen is van het feit, dat het lijden haar vereenzaamd aan haarzelf overlaat:

'de creaturen sijn mij tot last,
sij en doen mij gheen faveur.
het ardtrijck schijnt mij een herdt metal,
30 daer ick oock gheenderhande troost in en hael.²

Ook op andere plaatsen uit ze zich op dezelfde wijze, in algehele verlatenheid voelt ze zich verkillen ten opzichte van de mensen. Ze bekent, dat ze 'er gheen gevoellen af' heeft, 'wat s'mij segghen of praten'. Haar blijft maar één weg open, een weg die ze maar al te graag wil gaan: naar Jezus. Haar gevoel trekt haar daar onweerstaanbaar heen, haar verstand overtuigt haar daarvan in de dramatisaties van ziel en engel, van ziel en Maria, en haar geloof wéét dat zij daar tenslotte troost zal vinden. Maar och, hoe dikwijls blijkt haar Beminde zich doof te houden, 'achter de gordijn' te staan³, te doen alsof hij 'stur' was. Haar ziel wordt dan gedompeld in grote dorheid. De zoete steun van de gevoelige liefde wordt haar onttrokken, zelfs het contact met de Moeder der Annuntiaten schijnt ver-

¹ Hs. Beyart Aa 10 nr. 32, p. 57 e.v. lied 13.

² id., p. 160 e.v. lied 34.

³ cf. Justus de Harduyn, *Goddelycke Wenschen*, 1629, de gravure t.o. p. 547.

broken. Maria 'houwt haer of sij mij niet en kende', snikt ze en blijft toch haar oog gericht houden op de Moeder die haar óók in deze troosteloosheid en verlatenheid voorging.

Niet altijd wordt haar de uiterlijke, de gevoelige troost onthouden. Dan schrijft ze de ontroerende regels, gesteld in de vorm van een goede raad, maar getuigend van de devotiepraktijk van haar lijdend hart:

25 'Als dan een ander rust
en u gheen slapen lust
maer hebt d'ooghskens vol tranne,
wilt dan tot Iesum gaenne!
ghij sult sonder vertoeven
sijn hulp en trooste proeven...¹

Het lijkt haast onmogelijk bij deze regels niet te denken aan de even aangrijpende verzen van een tijdgenoot, die als een pendant zouden kunnen gelden:

Wanneer een ander leyt
Ghestreckt en uytgespreyt
En rust met lijf en leden:
Dan plaeght mij aldermeest
De quellingh van mijn Geest
Met beulsche wredicheden...²

Groter tegenstelling bij groter overeenkomst lijkt uitgesloten. Maar zoals we reeds zagen, ook Mechteldis smaakt de momenten van zalige vertroosting slechts zelden. Blijft het gevoel achterwege, het geloof laat zich niet misleiden: ook het missen van deze troost is een beproeving die uit liefde voor de Bruidegom doorstaan moet worden. Verschillende gedichten spreken van die overtuiging. Nu eens is het Jezus zelf die tenslotte uitsluitsel geeft en wijst op Zijn voorzienigheid, zodat hier geen wreedheid in het spel is, doch bedachtzame en tere

¹ Hs. Beyart Aa 10 nr. 32, p. 76 e.v., lied 17.

² Breeroo: Wat dat de werelt is, str. 7, ed. J. A. N. Knuttel, dl. III, 1929, p. 314.

wederliefde, dan weer is het of de Engelbewaarder of Maria overeenkomstige gedachten naar voren brengen.¹

En dan zien we de lijdensmoed rijpen tot lijdensvreugde in deze jonge vrouw, dan kan ze uitzingen met een forsheid die ons verwondert, daar we reeds de diepten van haar lijden en haar eenzaamheid hebben leren beseffen, maar zelfs ook met een blijheid die tot begeestering kan stijgen:

‘want sal het lijden lijden sijn,
55 soo moet het lijden geleden sijn.
omhels dan gerne druck, cruys, wee en pijn.

Maeckt in het lijden te jubileren.
weest blijde in den teghenspoet.²

Ick sal int lijden iubileren
en in Godts wille triompheren;
laet komen dan duyvel en hel
40 pers, lijden, droefheijt en benauwen,
Godts wille sal mij staende houwen,
verwinnen mijn vijanden fel.³

Dit is meer dan berusting, het is volledige, onvoorwaardelijke overgave aan Gods Wil. Dat is voor haar de veilige haven, waarheen zij ‘met roeijen, rimmen ende touwen’ snel heen roeit om tegen de ‘winden waeijich’ beschermd te zijn. Zo dikwijls vinden we de overgave aan Gods Wil uitgedrukt, dat we geleidelijk gaan inzien, hoe voornaam deze verworvenheid wel voor Mechteldis zelf geweest is. Hoewel we zeker moeten aannemen, dat hier invloed van Hendrik Herp in het spel is⁴ en in ieder geval van Benedictus van Canfeld, die praktisch de gehele geloofsbeleving tot dit ene punt terugbracht, is het gewenst dat we bij Mechteldis nog de mogelijkheid openlaten voor een andere verklaring. Een die erg voor de hand

¹ Hs. Beyart Aa 10 nr. 32, p. 57 e.v., lied 13; p. 154 e.v. lied 33; p. 160 e.v. lied 34.

² id., p. 44 e.v. nr. 12.

³ id., p. 73 e.v. lied 16.

⁴ cf. Verschueren o.f.m., p. Lucidius, Hendrik Herp, Spiegel der Volcomenheit, Antwerpen, 1931, I 68, II 89, 120.

ligt, die Mechteldis in haar liederen ons trouwens zelf doet vinden en die ons haar aard en aanleg nog grondiger doet kennen. Mechteldis was geen sentimentele natuur, geen dweperig, dromerig nonnetje! Ze heeft zich in het begin verzet tegen de hardheid van haar lot, ze heeft werkelijk gevochten tegen zichzelf, ze heeft haar eigen gedachten en wensen in verband met haar roeping menen te kunnen verwerkelijken, ze heeft vaak moeite gehad haar sterke wil te plooiën en te buigen naar die van anderen, totdat ook in haar – zoals in zo menig mens – kennis en inzicht sublimeerden tot wijsheid, die door de genade geraakt, kon uitkristalliseren tot het kostbare kleinnood van de overgave. Een bevestiging voor deze verklaring vinden we bij pater Mathias Croonenborch, die van haar schrijft:

‘Het ghebeurden eens, als sy eenighen tydt was in een extreme duysternisse des gheests, dat Suster Agnes den Heere voor haer badt, om eenighsins te moghen kennen de reden van dese groote verlatentheydt ende duysternisse, aen de welcke den Heere antwoorde: Seght haer, Dochter, dat sy lette op den inwendighen vrede, op de waer-neminghe des tydts ende dat sy my meer soecke in haer ziele te houden *door een geheel verliesen van haren eyghen wille in my, dan door het ghewelt van haer eyghen kracht oft werckelyckheydt.*¹

Een nog belangrijker aanwijzing, omdat die ons in staat stelt, althans bij benadering vast te stellen, wanneer een en ander plaatsvond, levert het volgende citaat waarin is vastgelegd wat Sr. Agnes aan Mechteldis openbaarde na haar dood. Sr. Elisabeth van Lom hoorde dit uit Mechteldis' eigen mond, zoals zij in het GETUGHENBOECK verklaart voor de kerkelijke commissie, die met het onderzoek naar Agnes' deugden en werken was belast. Mechteldis was na Agnes' dood zieker en ellendiger dan ooit; ze verscheen ternauwernood meer in de refter, omdat ze het eten niet kon verdragen. Op een dag als de gemeente in de refter bijeen is, gaat zij naar de kapel om haar

¹ Rijck-Deughdigh Leven etc. p. 228 e.v.

nood te klagen. Daar ziet ze Agnes, haar vriendin die haar toevoegt:¹

‘Staet mannelijck en werckt stantvastelijck; slaet doot ende eet; *resolvert aen allen t'ghene Godt wil in, en door u gewerckt hebben*; weigert het al dat u siel eenigh vernogen can geven buijten Godt’.

Mechteldis vertelde aan Sr. Elisabeth van Lom, dat zij na deze verschijning zo versterkt en verlicht was ‘dat indien sij haer begheven hadde, te beschrijven den ingestorden verstandelijcken sin, naementlijck van deze woorden slat doot ende eet, sij hier van alleen boecken soude hebben connen vervullen’.

Een opmerking die typisch is voor een dichteres, deze laatste. Maar voor ons blijkt hieruit, dat na twintig jaren in het klooster Mechteldis’ wil nog niet volledig overgegeven was. Pater Mathias vervolgt in de passage die hij aan deze episode wijdt in het ‘Ryck-Deugdigh Leven’² met de mededeling dat zij zich ‘hiernaer’ gewende aan een grondige onderwerping aan Gods Wil. Is het niet de meest natuurlijke zaak der wereld, dat juist sterke karakters jaren en jaren nodig hebben om zich te leren schikken, om af te zien van de naleving van eigen wens en wil in enigerlei vorm, om via de meer passieve berusting te komen tot de actieve overgave?

We hebben Mechteldis nu leren kennen als de lijdende, de geestelijk eenzame, de berustende en volkomen overgegevene. Toch is het van betekenis haar als zodanig te zien in het rigoureuze geestelijke milieu van Transcedron om volledig te beseffen, wat dat alles betekend heeft voor een energieke, naar liefde hunkerende vrouw. In dit milieu was men er – overigens ter liefde Gods en uit hogere motieven – niet op uit elkaar het leven behaaglijk en prettig te maken. Waar men naar streefde, was de eigen vervolmaking, maar ook die van de anderen. Vooral de oversten gebruikten de vele kleine middelen van iedere dag om de zusters de gelegenheid te geven zich te ver-

¹ Ryck-Deugdigh Leven, etc., p. 238.

² id., p. 238.

sterven. Een frappant staaltje daarvan uit het leven van Mechteldis, typerend voor de rigoristische opvattingen van Transcedron, vermeldt M. Hub. H. Michels¹ en wel – merkwaardig genoeg – midden in het verhaal, dat hij aan Mechteldis wijdt en dat letterlijk aan pater Mathias Croonenborch is ontleend, doch waarin we deze passage missen. Een bron geeft hij niet aan, maar het waarschijnlijkst is, dat hier een onbekende Franciskaanse bron werd benut. Pater Theodoor Smitsen o.f.m., lector en definitior, was blijkbaar Mechteldis' biechtvader in het jaar dat zij stierf (1653). Tijdens haar lange en pijnlijke doodstrijd bleef hij voortdurend in haar omgeving en daar hij wist, dat Mechteldis de gewoonte had tijdens de ergste pijnen om nog meer lijden te vragen, vreesde hij dat zij op die wijze haar stervensuur haast bovenmenselijk zou verzwaren. Hij won advies in bij de gardiaan pater Andreas van Oyghem en wilde Mechteldis door de kloosterlijke gehoorzaamheid ertoe brengen de heilige Wil Gods volledig te aanvaarden, maar niet meer lijden te vragen. Toen hij evenwel aan moeder-ancilla Maria vanden Blaesbergh verzocht om Mechteldis als overste ook dit bevel te geven, weigerde deze, omdat ze zeide door dit bevel Mechteldis' levenstijd en daardoor haar verdiensten te verkorten.

Een houding die wij in onze tijd haast niet meer begrijpen kunnen, die hier als door een toeval aan het licht treedt, maar die vooral in het leven van iedere dag op die vele levensuitingen waarover niets staat genoteerd, van diepe invloed moet zijn geweest. Dat Mechteldis-zelf wat gezonder opvattingen moet hebben gehad dan bijvoorbeeld Sr. Agnes Huyn, die de neiging had de rigoreusheid op de spits te drijven, blijkt uit een getuigenis van Sr. Elisabeth van Lom:²

'Haer (Mechteldis') opinie was, dat onse weerdeghe Sr. Agnes in dit punt van te strenghe penitentie, wat te seer ge-exsessert hadde, ons somwielen segende, dat sij (Mechteldis!)

¹ Michels, M. Hub. H., *De geschiedenis van de Lorettokapel te Genooi*, Venlo, 1917, p. 189.

² *Getughen-Boeck*, p. 129.

meynde, in dien Sr. Angnes Eenigh vagevier gehadt hadde,
t'selve hier om te souden geweest zijn',

Een al te rigoreuze levenswijze zag Mechteldis dus als een ernstige fout!

Niettemin moest een zuster als zij, die dagelijks door groot lijden bezocht werd, zeker in Transcedron tot uiterste vereenzaming geraken en we kunnen ons er niet over verwonderen, dat ze in haar gedichten zo herhaaldelijk haar 'Cupio dissolvi et esse cum Christo' uitzingt. Een liedekje als dat 'vande verrissenisse ons Heeren' geeft haar door zijn stof aanleiding te denken aan de eigen opstanding. Hierbij valt haar de verzuchting in:

'O wanneer sal ick verrissen
mijnen Godt eer bewisen,
45 dancken, loven en prijsen,
g'nietten in eewigheijt? ¹

'Esse cum Christo', dat verlangen ademen alle gedichten van Mechteldis. Niet omdat de grote verdiensten daar lokken, maar omdat de hier op aarde ontloken liefde voor de Bruidedom daar voldragen zal zijn. 'Felix illa soror que dicere corde et ore potest: Jhesus amor meus, Jhesus sponsus meus, Jhesus Deus meus et omnia', zegt de Regel in het eerste capittel. Na genoeg op dezelfde plaats wordt erop gewezen, dat de zusters er niet naar moeten streven aan de mensen te behagen door verfraaiing van het uiterlijk of door hun liederen. 'O quot conscientias vultus cantusque ad malum deduxerunt!', voegt de opsteller van de Regel, pater Gabriël Maria eraan toe.² Mechteldis legde zich er werkelijk op toe haar Beminde door haar lied te behagen en het tot een middel te maken om Hem op een nieuwe wijze te vinden. Haar liefde konkretiseert ze herhaaldelijk in de vloeiende voortgang van het gedicht. We moeten oog hebben voor het spelement zelfs in deze verheven materie om te beseffen, waarom sommige gedichten een be-

¹ Beyart hs. Aa 10 nr. 32, p. 23 e.v. lied 6.

² Delorme, p. Ferd. M., La France franc., X, p. 100 e.v.

paald thema zolang vasthouden. De Beminde wordt gezocht, de Beminde ontwijkt, het hart volgt, het acht zijn verlangen soms bijna vervuld..., maar opnieuw moet en nu nog moeilijker gezocht worden. Totdat eindelijk de ware oplossing wordt geboden en het minnespel is geëindigd. Een goed voorbeeld levert nr. 7, 'Minsuchtigh liedeken',¹ waarin Mechteldis 'als een tortelduijken sught, dat eensam droeffigh treurt naer sijn gayken dught'. Haar 'herte' loopt de minnaar na en zij werpt het 'net der minne' uit:

'Sijt ghij in bosschen of berghen hoogh,
in velden en hollen diep...
k'sal u volghen, mijns herten genogh,
in de see en watervliet.

35 mijn netten sijn daer oock al gespreijt
om u te vanghen, mijn soetste saligheijt.

Haar minnend hart doorzoekt de hemelen, de hel zelfs en de verborgenste plaatsen en komt tenslotte tot rust na 'de gheluckighe mangheling soet', waarbij zij Jezus' hart en Hij het hare ontvangt.

Een liefde niet terwille van het loon wenst ze te bezitten, een liefde die verwant is aan de in de geestelijke geschriften van Mechteldis' tijd vaker voorkomende 'amour pur'.²

'Sijt ghij in de hel, ick sal t'doorgaen!
k'en acht op duijvel noch brant.
een meerder vier heeft mijn hert omvaen,
40 als daer in de helle flamt.
mogh ick daer hebben den liefsten mijn,
so sou d'hel mij eenen soeten hemel sijn.

Een gedachte, waarmee men in haar dagen wel meer speelde. Bij Mechteldis is dit niet theologisch doordacht: het is inderdaad niet meer, maar dan ook niet minder dan een woorden-

¹ Beyart hs. Aa 10 nr. 32, p. 29 e.v. lied 7.

² Bij Fénelon en mad. de Guyon kreeg de 'amour pur' die bijbetekenis eveneens: men zou zelfs de hel niet schuwen, als men daar de Beminde kon omhelzen. Zie Bossuet, brief van 24 mei 1695 aan Pierre de la Broue, bisschop van Mirepoix, Oeuvres Complètes, Paris, 1885, t. IX, p. 447.

spel om symbolen te vinden, sterk, nieuw, boeiend genoeg om haar liefde uit te drukken. En dat deze liefde niet bij enkel woorden bleef, zagen we boven reeds, waar haar lijdensovergave werd besproken. De Regel spreekt ook herhaaldelijk over het lijden met en voor de Geliefde. Bij het kruis is het dan ook, dat de liefdesontmoeting wordt gezocht:¹

‘wie sal mij leijden in desen hof
in dit schoon prieel vol blommen
in dese parcken vol soeten lof?
25 ut liefde wil ick daerin komen.

Op het eerste gezicht lijkt dit een romantisch tafereel, in wezen biedt het symbolen voor Jezus' wonden, geheel in overeenstemming met toenmalige tradities in de beeldende kunst.² Daar verlangt Mechteldis 'hondert duysent doot' te sterven door het vuur van Zijn zoete minne.

Deze minne is het die haar steeds meer naar Zich en in Zich trekt. Om haar barre ascese wordt Mechteldis door de Bruidgom geschikt bevonden voor een verdere begenadiging. Zij heeft zich door haar afsterven aan zichzelf gelijkgemaakt aan de Bruidgom naar haar beste krachten, ze heeft met de leidraad van de Regel in de hand en in navolging van Zijn moeder de tien evangelische deugden tot fundament gemaakt van haar hoger leven, ze is de Beminde gevolgd tot op de kruisberg en heeft zich vrijwillig bekleed met het 'Bruygoms Mantelken'.³

En zo bespeuren wij de volgende hoofdtrek in Mechteldis' zelfportret: haar mystieke begenadiging. Het lijden, tot vrijwillig gedragen en doorleefde lijdensliefde opengebloeid, heeft haar van de mensen vervreemd en op zichzelf teruggedrongen, maar niet om daar in het eigen hart de menselijke troost te vinden die anderen haar niet konden schenken. Ze keert zich in zichzelf tot de grond van haar wezen, tot het 'drievoudigh EEN' om de eenheid in God en met God te vinden. We zien in

¹ Beyart hs. Aa 10 nr. 32, p. 11 e.v. lied 3.

² Knipping, dr. B. o.f.m., De Iconografie van de Contra-Reformatie in de Nederlanden, Hilversum, 1940, p. 282 e.v.

³ De term is van Frans Vervoort (1495–1555) en de titel van een zijner werken.

verschillende van haar gedichten het verlangen naar die mystieke eenwording uitgedrukt. Zij wenst 'in het centrum van haar siel' haar 'eenigh deel' te bezitten, daar zij toch het beeld is van de Drievuldige. Zij smeekt haar wezen te doen verslinden in de godheid en haar eigen werking volledig te vernietigen.¹

Als ghij dus werckt en ick stiel staen
sal t' wel haest sijn voldaeen,
al dat verheijst moght worden,
om te sijn heel vereent
70 met u, o weerdighe triniteijt!

Voortdurend ontmoeten we uitingen van verlangen naar de mystieke aanraking Gods, maar nog meer plaatsen getuigen van de mystieke ervaring. Dit is van beslissend belang. De geestelijke litteratuur door de kloosterlingen in de zeventiende eeuw ten onzent gebruikt, is wel voor een groot deel meer ascetisch-gericht en meer louter op het religieus affekt ingesteld dan die van de mystieke groten der middeleeuwen, maar de termen van de mystiek moeten alle religieuzen zeer vertrouwd geklonken hebben. Het zou derhalve niet ondenkbaar zijn, dat Mechteldis wel een mystieke neiging kende uit haar lektuur en dat zij bij het uiten daarvan gebruik zou hebben gemaakt van de vertrouwde terminologie, terwijl de werkelijke begenadiging was uitgebleven.

De bewijspplaatsen zijn echter te frekwent en hun kracht te dwingend. Een sprekend voorbeeld is nr. 19. Door veel verborgen wegen heeft Mechteldis' ziel het 'wezen der zielen' gezocht, Gods wezen zoet, dat in de ziel verborgen vloeit. In het gevoelige mystieke bruidschap heeft het 'godt-lijk wesen bequame' haar wezen zoet omvangen, maar na de genieting van de eenwording proeft ze de strijd der minne²:

¹ Beyart hs. Aa 10 nr. 32, p. 79 e.v. lied 18, vs. 39-40; vs. 62-64; rs. 65-70.

² cf. Smits van Waesberghe, dr. M. M. s. j., Katholieke Nederl. Mystiek, Amsterdam, 1947. p. 136.

- 25 'Maer eenen wee, o minne,
doet mij dit schouwen aen:
dat ick u sien van binne
en niet genieten kan.
- Sien en dan niet genieten
- 30 doet den gheest soet torment,
een pijn sonder verdrieten,
een wee sonder ellent.

Het is een uiting van het gepaardgaan van verrukking met verlatenheid, een hogere mystieke beproeving, die het verlangen doet toenemen, zoals zij zelf in ditzelfde lied uitzingt:

- 36 Ick hebbe doch mijn wesen
van u, o wesen soet!
nemt dan weder, o leven,
mijn siel, u eijghen goet...

Zoals het de dichterlijke ziel eigen is, worden deze gedachten en gevoelens opnieuw en telkens opnieuw uitgezegd, in andere bewoordingen. We ervaren, dat Mechteldis zoekt naar de juiste term om het onuitsprekelijke te verwoorden. Indien we niet van anderen gelijksoortige ervaringen kenden, zouden we haar simpele aanduidingen soms ternauwernood vermogen te interpreteren. Haar zinnen worden minneloos gemaakt door de nadering van het goddelijk wezen, haar krachten beeldeloos, zodat zinnen en krachten God boven de zinnelijke werkzaamheid, God louter door de minne alleen kennen.¹ Haar eigen ziel ervaart ze als het beeld van God, waarin de Vader voortdurend, 'sonder vertoeven', het eeuwige Woord baart, en met Hem verenigt in de Geest. Zó, goddelijk omvangen, ziet haar ziel, schouwt ze het drie in één en het één in drie op verborgen wijze door de liefde.²

Het verband met de Nederlandse mystiek, met de Evangelische Peerle met name, is duidelijk. Ook op andere plaatsen zien we draden die haar met mystieke voorgangers verbinden,

¹ Beyart hs. Aa 10 nr. 32, p. 87 e.v. lied 20.

² id., lied 24 p. 116 strofe 7 en 8.

hoewel het niet altijd mogelijk is namen te noemen. Het Christocentrisme doet sterk aan de Peerle denken en aan de Christusbeleving die Pelgrum Pullen beoefende; ook de tegenstelling tussen de uitwendige mens in uiterste ellende en de inwendige in heilige vreugde die door haar verscheidene malen wordt benadrukt. Zo brengt nr. 25¹ strofe 8, Ruusbroec in de gedachte, maar bovenal Herps vergelijking van de ziel met de bij en de adem², beide beelden voor de dubbele neiging van de mystieke mens, namelijk naar buiten tot werkzaamheid, en naar binnen tot mystieke rust:

‘O mijn siel, wilt vloyen als revieren,
sonder rust oft stielle staen,
o laet den grond us herten gaen
35 op duysent duysentich manieren.
Houwt u dan mijn siel hier in gebonden,
loeft d’heylighe Drijvuldigheijt
met Godts vrinden in cewigheijt,
blijft daerin heel en al verslonden!

Samenvattend kunnen we dus vaststellen dat Mechteldis de mystiek van de Nederlandse school voortzet, hoewel zij zich als dichteres minder spekulatief uitdrukt dan Ruusbroec, Herp of ook de schrijfster van de Evangelische Peerle. Haar voorstellingswijze doet soms aan die van Suster Bertken denken.³ Het middelpunt van haar mystieke leven is Jezus in Zijn Godheid en Mensheid, met wie de ziel zich in het bijzonder verenigt:⁴

‘Saligh schouwen, dat noot en vermoyt,
maer meer ende meer verheught!
45 want s’verborgentlijck wordt gevoet
van Godt, haer eenighe vreught;

¹ Beyart hs Aa 10 nr 32, p 121

² Verschuieren, p Lucidius o f m , Hendrik Herp o f m , Spieghel der Volcomenheit, Antwerpen, 1931, II 253, 353, II 275, 345

³ Beyart hs Aa 10 nr 32, p 106, nr 22 strofe 8 en 9

⁴ Er is ook verwantschap met de terminologie van p Lucas van Mechelen o f m cap de auteur van Den Boeck der Gheestelycke Sanhen. Antwerpen, 1631, en Den Serafijnschen Nachtegaal Gent. 1684.

en omset van sijn soet wesen reijn,
 omhelst innighlijck dat soete drij in een,
 van de Liefde gansch overgevoert
 50 In God die de Liefde is.
 waer sij vereenight met dat woort
 des ewigen Vaders is,
 omhelst aldaer en omvanght seer soet
 iesus godt ende mens door de liefde groot.

Totnutoe lieten we Mechteldis zelf aan het woord. In het 'Ryck-Deughdigh Leven' door pater Mathias Croonenborch¹ komt evenwel een hoogst merkwaardig getuigenis voor omtrent haar mystieke begenadiging, dat een grote waarde bezit, omdat de getuige gedurende vijf jaren biechtvader van Transcedron was. Omdat hij tevens aangeeft, dat hij aan Sr. Agnes Huyn op haar sterfbed de laatste H. Sakramenten toediende, weten we dat hij omstreeks 1641 die funktie bekleedde. Pater Bartolomaeus Moenen o.f.m., een man die zichzelf in de 'Approbatie', die hij schrijft voor zijn confrater Mathias Croonenborch, met zekere trots 'vyf-mael definitior van deze Neder-landtsche Provincie, ende vier-mael Visitor van andere' noemt, was vermoedelijk een van de weinigen die Sr. Agnes Huyn persoonlijk hadden gekend én het verschijnen meemaakte van het 'Ryck-Deugdigh Leven'. Dus pater Mathias vroeg hem om een bijdrage; opmerkelijk is nu, dat pater Bartolomaeus inderdaad aanvangt met een verklaring van het feit, dat hij zijn pen in dienst stelt van het 'seltsaem stichtigh leven' van Sr. Agnes. Verder weidt hij evenwel uitvoerig uit over de bijzondere deugden en gaven van... Sr. Mechteldis, wier persoonlijkheid hij scherp typeert in gloedvolle termen, een karakterisering waarbij de sobere aanduiding omtrent 'het seltsaem stichtigh leven' van Sr. Agnes waarlijk als een dooddoener aansprekt. Weliswaar was pater Bartolomaeus dus blijkbaar gedurende

¹ t.a.p. onder 'Approbatie' van de Godtgeleerden der Orden' (achterin, pagina niet genummerd. Het getuigenis is van pater Bartholomaeus Moenen o.f.m. en werd geschreven op 27 juli 1673).

² Rijck-Deughdigh Leven etc. onder 'Approbatie'.

verscheidene jaren Mechteldis' biechtvader geweest, maar de auteur zal hem toch voornamelijk om een ondersteuning van zijn hoofdthema in het 'Ryck-Deughdigh Leven' gevraagd hebben.

Te sterker valt het op, dat hij de voldoening van het verzoek schijnt te ontwijken en hoofdzakelijk bericht geeft over Sr. Mechteldis. Het is of hij recht wil doen aan een figuur die al te zeer op de achtergrond wordt gedrongen door de eenzijdige belichting van Sr. Agnes' leven en werken, een zaak waarover we nog dienen te spreken als straks de vriendschap tussen Mechteldis en Agnes aan de orde moet komen.

Pater Bartolomaeus schrijft in zijn Approbatie over Mechteldis het volgende:¹

'Mij is oock boven vele andere seer wel bekend de groote volmaecktheydt van Sr. Mechteldis van Lom; want zynde omtrent 5 jaren ordinarisschen Biecht-vader van dit klooster, hebbe ick in haer met groote vreught van myn herte, bemerckt *vele, ende wondere gaven Godts*. Ick hebbe haer altydt wonderlyck verlicht ghesien in Gheestelycke ende Hemelsche saken; *vol van eenen brandenden iever tot de Volmaecktheydt; uytnemende verduldigh in lyden, ghedurigh gheneghen tot het innigh Ghebedt, boven-maten verslonden in Godt, ende dickwils als droncken van de Goddelycke Liefde*, ende begaeft met soo groote suyverheydt des herten, dat sy oock voor de minste vrywillighe daghelycksche sonde meer schroomde, dan voor de doodt.'

Een ander getuigenis bezitten we van de hand van de moeder-ancilla Emilie Mudders van het jaar 1663²:

'Dat dese gemelde Sr. Meghelt, naer t' getugh van onse Eerw. Moeder, en veele andere susters, was een religieuse niet alleen van Godt begift, met seer goet naturlijck verstant, onderscheijt ende discretie, *Maer oock met sonderlinghe inwendigh licht*, gratien ende verheven deughden, door welcke talenten, al hoe wel bedeckt, onder een impotent, ende seer pijnlijck ligham, oock dese, aen veel hare mede susters, die met

¹ Ryck-Deughdigh Leven, Approbatie.

² Getughen-Boeck, p. 5.

orlof der oversten in eenneghe quellinge ende noot der sielen tot haer quamen, seer troostelijck was, De welcke oock ut overvloyt des gemoets veel viereghe Exclamatien, tot Godt, ende meer andere seer gheestelijcke dighen, ende dinghen geschreven heeft, *voorders het opregh inwendigh leven ende Goddelijcke vereenninghe sonderlinghe toegedaen*, Ende met onse weerdighe Sr. Agnes geheel van een herte ende siele was...¹

Nog een derde getuigenis lezen we in het Leven van Mechteldis van Lom' in het 'Ryck-Deughdigh leven'². Het is van een andere minderbroeder, de definator van de provincie Gerardus van Suchtelen, die op het laatst van haar leven enkele uren lang met haar sprak over het geestelijke leven. Medezusters dachten, dat ze reeds kinds en 'simpl' geworden was, omdat ze, geheel vervreemd van de mensen, alleen voor haar Bruidgom leefde en de rest haar maar een droom scheen te zijn. Pater Van Suchtelen zeide na het onderhoud met 'eene beweghelyckheijdt syns ghemoets. Laet dit zieltjen geworden, het is een salighe simpelheydt, die sy heeft ende ghewenschte beroovinghe des verstandts. *Heb ick in myn leven oyt geestelyck propoost aen-gehoort, oft ghehouden tot contentement van myne ziele*, soo is t' nu gheweest, die twee uren duncken my eenen seer korten tydt gheweest te zyn'.

Een 'salighe simpelheydt'! Inderdaad: voor Mechteldis was het gehele leven teruggebracht tot één formule; alle problemen, opgelost na moeilijke strijd, schenen in het licht van die formule niet eens bestaan te hebben; voorgoed één geworden met haar Beminde zag zij nu de ware betekenis van Christus' eigen woord: UNUM EST NECESSARIUM.

Zo is Mechteldis' portret. Zo vertoont ze zich in haar liederen en zo beschrijven haar degenen die ons de weinige biografische gegevens verschaffen. En wij, die het milieu kennen, waarin zij die hoge graad van vergeestelijking bereikte, aarzelen niet haar leven te noemen een van de hoogtepunten in het Transcedron der Annuntiaten. In haar voltrok zich zo volledig moge-

¹ Cursivering van mij (N.W.)

² t.a.p. p. 239.

lijk de 'reformatie' door Barabara de Put en de haren met spanning verbeid, door Sara Herlin en de haren met heilige ijver gebracht.

Zeer zeker was zij niet de enige non van de eerste generatie die recht naar het Licht vermocht te vliegen vanaf de ijle hoogten der mystieke begenadiging. In dit verband komen ons opnieuw de namen van Ida van Lom, van Barbara de Put en van Agnes Huyn in de gedachte, maar bij deze laatsten steunen wij meer uitsluitend op de getuigenissen van anderen. Het niet-intentionele, maar desondanks uiterst waardevolle getuigenschrift, dat Mechteldis ons naliet in haar gedichten, is onvervangbaar.

Er zijn evenwel nog andere trekken in het werk van Mechteldis, die onze aandacht vragen. Over het algemeen zal zij deze gemeen gehad hebben met haar medezusters, omdat de meeste terug te voeren zijn tot de Annuntiatenvroomheid, zoals we die aantreffen in de Regel en in de geschriften van Annuntiatenauteurs als pater Gabriel Maria en bijvoorbeeld moeder-ancilla Sara Herlin.

Het meest op de voorgrond tredend is de Mariale godsvrucht. Zegt de Regel niet: *In primis et ante omnia oculis vestris continue ipsam Virginem habeatis, iactantes cogitatus vestros et aspectus in ipsam sicut magi in stellam?* (Cap. I) en verder: *ita secundum quamlibet harum tripliciter habetis Virginem imitari corde ore et opere: in quo profecto stat et consistit omnis perfectio et Regule vestre vera completio.* (Cap. I)?

In Mechteldis' gedichten treden bepaalde aspecten van de Mariale vroomheid zo dikwijls op, dat deze wel als de meest karakteristieke genoemd mogen worden. De navolging is natuurlijk voortdurend in haar gedachten, maar krijgt een bijzondere kleur door de drang de moeder van de lijdende God-Mens juist ook in het lijdén, in het mede-lijdén, zo volmaakt mogelijk te imiteren.¹ Maria wordt in haar gedichten de

¹ cf. Beyart Aa 10 nr. 32, p. 11 e v. lied 3,

p. 15 e v. lied 4, p. 138 e v. lied 29, p. 76 e v. lied 17 cf. Michels, prof. dr. C., Zuster Mechteldis en de Lieve Vrouw, Roeping XXX (1954), p. 473 e v.

hemelse gezellin, die haar naar de vijf fonteinen van Jezus' open wonden voert, ofwel de lerares die haar Gods Wil doceert.¹

Maar de Moeder Gods ziet zij ook als de beschermvrouwe², of de voorspreekster of advocaters³, uitdeelster van de goddelijke genade⁴, de middelares⁵ of de hemelkoningin en zelfs de 'keyserinne'.⁶

Zeer speciaal aansluitend bij de devotie tot Maria zoals de H. Joanna die voorstond is de 'don total':

'Maria, ick beveel mij heel
mijn hert, mijn ligham ende siel
in u moghent bestiere.
b'waert mij van den val der sond

60 o moeder goedertiere.⁷

Dezelfde gedachte is uitgedrukt in nr. 27, strofe 2:

'Ick presenter u gansch geheel

10 al mijn allendigheijden:
mijn hert, mijn ligham ende siel
met haer behouftigheijden.
nemt mij in u regere
en moederlijck bestiere!⁸

In volledige overeenstemming daarmee is de overgave aan Maria's wil in lied 4, strofe 7 en in lied 27, strofe 9.⁹

Zeer frappant is echter de rol die Maria voor Mechteldis vervult bij de mystieke eenwording met haar Zoon. Dit moest tenslotte ook wel volgen als natuurlijke konsekwentie van de algehele Mariagerichtheid, die de H. Joanna aan haar volgelingen voorschreef en zelf ook toepaste. De mystieke Annuntiatio kon in navolging van de ordestichteres allicht komen tot

¹ Beyart Aa 10 lied 32, p. 145 e.v. lied 31.

² id., p. 134 e.v. lied 28.

³ id., p. 131 e.v. lied 27.

⁴ id., p. 131 e.v. lied 27; p. 142 e.v. lied 30.

⁵ id., p. 149 e.v. lied 32 (strofe 6 en 7)

⁶ id., p. 142 e.v. lied 30; p. 201 e.v. lied 41.

⁷ id., p. 127 e.v. lied 26.

⁸ id., p. 131 e.v. lied 27.

⁹ id., p. 11 e.v. en p. 131.

een versmelten van de Mariacultus met de opgang in het goddelijk Wezen. Aangaande Agnes Huyn lezen we op verschillende plaatsen dat zij sommige devoties scheen te verwaarlozen; zij getuigde zelf dat zij alle bijzondere devoties in de voortdurende tegenwoordigheid van haar Bruidegom, zoals zij die beleefde, wist te omvatten. Zo zal ook Mechteldis dit gepraktiseerd hebben, ook al bezitten wij daarover niet een afzonderlijk getuigenis. Maar bij het beluisteren van haar poëzie dringt het telkens weer tot ons door, dat zij zingt vanuit een dergelijke zielservaring:

- 'O stiert mij met u lieve hande
int wesen schoon van uwen soon!
20 treckt mijne siel
door u vier en vlammen, set mij heel
- In dien grooten al, die can versaeijden
al mijn begherten, groot en wijdt,
daer de minnende vint altijd
25 al haer genogen, vrogh en spade,
o moeder soet, doet op den schoet
van u soet hert!
maeckt mij heel een met uwen soon eerweert.¹

En elders:

Maria, hoogh verheven,
laet toch mijn siel met u
genieten t'godlijck wesen,
t'ghene ghij omhelst nu.²

De overgave van de eigen wil aan Maria, de 'don total' en de bemiddeling van Maria om tot de mystieke vereniging te geraken, brengen Mechteldis tot zeer dichtbij de 17e eeuwse Maria-mystiek. Ze tonen, hoe verwant deze vroomheid is aan die van de Franse School en met name aan die van de

¹ Beyart Aa 10 nr. 32, p. 42 e.v. strofe 3 en 4.

² id., p. 100 e.v. strofe 16.

H. Grignon de Montfort. Het best wordt ze getypeerd door het woord 'Maria-vormigheid'.

Liederen gewijd aan de stichteres komen in de bundel in het geheel niet voor, althans niet van de hand van Mechteldis, en trouwens ook geen speciale Annuntiatenliederen, zoals die verderop in het handschrift staan.¹

Des te opvallender zijn de gedichten waarin de engelen, in het bijzonder de engelbewaarder, een rol spelen. In het geheel zijn er zes, waarbij dan nog komt het reeds eerder genoemde 'Beklagh liedeken' dat Gabriël ten tonele voert.

De engelendevoitie was reeds in de middeleeuwen opgekomen en wordt genoemd als een onderdeel van de Franciskaanse vroomheid, maar juist in de kontrareformatie beleefde ze een nieuwe bloei.² De devotie tot de engelbewaarder daarentegen was betrekkelijk nieuw. Ze behoort geheel tot de godsvrucht van het strijdbaar katholicisme der 16e en 17e eeuw: in 1608 stelde paus Paulus V de feestdag ter ere van de engelbewaarder vast op 27 september.³ De engel-boodschapper werd tot engel-gezel en nog later tot engel-beschermer of -bewaarder.

Bij Mechteldis zijn al deze functies terug te vinden. Zo is de engel gezel en geleider in lied 35 strofe 7, vaker bode, ambassadeur, prokureur; beschermer in lied 34 strofe 12 en lied 37 strofe 1 en 11. Maar hij is bij haar veel meer nog. Zij noemt hem leraar in lied 37 strofe 2 tot 12 en zelfs broeder in de eerste strofe. Door de dramatisaties in de gesprekken tussen ziel en engel wordt deze laatste tot een tweede IK, het betere ik, dat het kontakt met de Beminde verzekert en soms tot de gepersonifieerde Rede of Kennisse. Geheel op zichzelf staat de eenzelviging van de ziel met die van de engel in lied 36 strofe 5:

¹ Beyart Aa 10 nr. 32, p. 238 e.v.; p. 240 e.v.; p. 250 e.v.; p. 252; p. 258; p. 261, e.v.; p. 267 e.v..

² cf. Axters, prof. Steph. o.p., *Geschiedenis van de Vroomheid etc.* II, p. 92 e.v.; Knipping, dr. B. o.f.m., *De Iconografie v. d. Contra-Reformatie in de Nederl.* I, p. 165 e.v.

³ *Dictionnaire de Spiritualité*, t. I, col. 612-613.

- 'Laet ons toch een te samen wesen,
 30 o mijn hemelsche schoonheijt soet!
want ghij daerom mij sijt gegeven.
 deelt mij dan mede van u goet,
 gheeft mij van uwe liefde pur,
 ghij, schoon hemelsche creatur,
 35 doet uwe siele dit eenigh faveur.
 U siele segh ick mij te wesen,
 omdat mij mijnen soeten heer,
 in u bewaernis heeft gegeven,
 om mij in als te helpen deur.

Het gedicht van Gabriël en Maria is mogelijk geïnspireerd door de overwegingen van pater Gabriël Maria, die een bijzonder vereerder van deze aartsengel was, die Gabriël als dagelijkse leidsman zag en met hem samen de Mariamysteriën intens doorleefde:

'Après pour bien plaire à Jésus et Marie comme il disoit affin de estre tousjours avecques eulx, il faisoit son pèlerinage et s'en alloit premier en paradis demander à la Trinité et à la glorieuse Vierges Marie son guide et conducteur c'est monsieur saint Gabriel pour ce qu'il a esté dès le commencement à tous les mistères de notre rédemption: car il a premier anonsé la venue de la Vierge Marie et celle du doux Jésus; et commençoit à la vie de la Vierge Marie comment elle fut anonsée de saint Gabriel et consue au ventre de sa mère madame saint Anne, et à tous les articles de la vie de la glorieuse Vierge Marie, et après à celle de Jésus et à tous les articles de sa vie et conversation; et après à tous les articles de sa douloureuses mort et passion. *Et luy sembloit que saint Gabriel le conduyroit partout et luy enseignoit ce qu'il n'entendoit pas sy bien quy diseroit.*¹

Op originele wijze heeft Mechteldis deze praktijk van de geestelijke vader der orde toegepast door Maria aan de aarts-

¹ Bibl. Mazarine ms. 2426, fol. 11 r e.v. Oorspronkelijk was Gabriël de boodschapper, Raphaël de gezel en de genezer Gabriël werd nu ook leidsman. Vgl. Amys en Amelis, VI, V5. 2, ed. Mak, p. 61: Vincent van Beauvais heeft 'Raphaël', Maerlant eveneens. Boendale 'verandert'; Gabriël.

engel te laten vragen, wat de lijdende en beschouwende onbegrijpelijk voorkomt. En wat voor Maria geldt, is ook waar voor de ziel, die de laatste strofe van dit gedicht zegt. Ook zij zal gloriëren in de hemel met Jezus en met Zijn hemelse moeder, juist door de navolging in lijden en verblijden. Krachtens deze gedachte wordt de laatste bede van de ziel duidelijk: 'stiert al mijn ganghen en maeckt mij wel bereijdt'.

Wat de andere devoties aangaat: die tot Alle Heiligen is zeer oud, maar is mogelijk toch ingegeven door de 'Couronne de douze étoiles' van Sint-Joanna, een specifiek Annuntiaatse lofbede, waarin Maria eerst wordt geëerd als koningin van Israël en van het gehele hemelse hof en dan op de volgende wijze:

'Elle renouvelait cette offrande autant de fois qu'il y a de degrés dans le Ciel en nommant tout à tour la Très Sainte Humanité de Notre-Seigneur, les Anges, les Patriarches, les Prophètes, les Apôtres et Evangélistes, les Martyrs, les Confesseurs, les Solitaires, les Religieux, les Vierges, les Veuves, enfin les personnes mariées'.¹

Het 'Klaghliedeken van Magdalena' geeft ook een zeer bekend motief en het gesprek van de ziel met Ludowina tenslotte is volkomen begrijpelijk voor wie de betekenis van het lijden voor Mechteldis heeft leren inzien.

Terugblikkend op de trekken die wij in Mechteldis' poëzie als de voornaamste leerden onderscheiden, komen we tot de bevinding, dat de meeste van haar liederen geschreven zijn vanuit dezelfde subjektieve situatie: haar houding en verhouding ten opzichte van de Godheid, in het bijzonder in de persoon van de God-Mens, mogelijk beter gezegd: haar opgang in Zijn Wezen. Dit wordt ons eerst duidelijk, wanneer we hebben opgemerkt, welke funktie de Mariale vroomheid én die waarbij de engel schijnbaar de centrale plaats inneemt, bekleden.

Er zijn evenwel twee wezenlijke uitzonderingen: het eerste en het laatste lied, althans volgens de plaatsing in het over-

¹ Ch. P., *La France franc.* XII, 1929, p. 522 e.v.

geleverde handschrift.¹ Beide liederen doen bovendien sterk middeleeuws aan, hetgeen hoofdzakelijk aan de vorm te danken is: wezenlijk verschillend van de rest zijn ze vanwege hun subjektieve situatie. Het Kersliedeken (nr. I) plaatst het dichterlijke IK tegenover het gevisualiseerde gebeuren van de Kerstnacht, waarbij suggestieve exclamaties de gevoels sfeer schetsen. Lied nr. 42, dat in de bundel 'Liedeken van vermaec' is gedoopt, is in het geheel niet lyrisch. Het is een typisch voorbeeld van een middeleeuwse ballade.

Het is toch wel een merkwaardige koïncidentie, dat juist deze twee liederen ook naar hun uitwendige vorm zo verschillend zijn van de rest. Hebben we hier mogelijk de twee eerste liederen, die uit Mechteldis' pen vloeiden?

De overige veertig gedichten verschillen zeker naar hun 'Innere Form', doch ternauwernood naar hun situering. Naar de Innere Form zouden we enkele typen kunnen onderscheiden: die gedichten waarin het contact met het Goddelijke onmiddellijk wordt bereikt, zij het met de Soeten Heer, met het Operste Goet, met Jezus of met de Geest der Minne; die waarin dat contact door het IK indirekt wordt gelegd, dus hetzij door tussenkomst van Maria, of de Engelbewaarder, Ludowina; die waarin het IK zich verschuilt in een ander personage (Maria Magdalena) of eigen vermogens dan wel delen der eigen persoonlijkheid buiten zichzelf konkretiseert als personages. Wanneer dit laatste het geval is, worden de 'siele', de 'geest' of 'nature' partners in het lyrisch gesprek, dat op zijn beurt weer zeer nauw verwant is aan de lyrische dramatisaties, waarvan er een negental voorkomen.

Mechteldis toont alle registers van het orgel der lyriek te kunnen bespelen: we vinden liederen die de zuiverste verwoording zijn van de hunkering naar de Eenwording met de Bruidegom, maar ook episch-lyrische en dramatische grensgevallen.

Over de laatste nog een enkele opmerking. De dialoogvorm

¹ Beyart hs. Aa 10 nr. 32, lied nr. 1 en lied nr 42.

was in onze poëzie in vroeger eeuwen overbekend: ze stond speciaal in dienst van de didaktiek en verlevendigde de stof. Maar we menen hier met iets andersoortigs te maken te hebben, hoewel ook hier naar deze vorm werd gegrepen om de stof aanschouwelijker, plastischer, levendiger te maken. Mechteldis schonk de kommunititeit waarvan ze deel uitmaakte en wier geestelijke troubadour zij was, niet enkel liederen die ter op-luistering van de kerkelijke diensten, in processies, bij reli-gieuze feesten gezamenlijk gezongen konden worden, maar zij gaf haar ook 'samenspraken' die bij voorkomende gelegen-heden inderdaad 'ten tonele' gevoerd konden worden.

Noemden we Mechteldis' werk niet reeds eerder geheel en al functioneel? Dat is het evenwel ook in die zin, dat haar poëzie in dienst stond van de ontspanning zowel als van de ere-dienst in de ruimste zin van het woord. Haar 'liedekens' moes-ten het gehele Annuntiatenleven doordringen en verheffen; ze moesten de harten en zielen van de zusters van Transcedron ten allen tijde tot God opvoeren,

Mechteldis en ook Agnes Huyn gebruikten daarvoor niet enkel liederen. Dat ze ook andere middelen toepasten, ge-tuigt Sr. Clara van Ravensteijn in het 'GETUGHEN-BOECK', waar zij meedeelt: 'dat als sij malcanderen ontmoeten, in platse van gewoonlijcke groete d'Een vraghde, waer hebt ghij uwen bruijdegom gelaeten, waer op d'ander antwoorde ver-volgens t'punt daer sij met Godt besigh was, of daer sij hem t'leest gelaeten hadde, om door dese manniere malcanderen de memorie te ververschen vande profiteghe ende H. offeninghe der tegenwoordigheijt Godts'.¹

Om nu te bevorderen, dat zelfs in de rekreatie de geesten en zielen ononderbroken in Gods tegenwoordigheid bewust kon-den verblijven, teneinde ook de twijfelmoedigen en geestelijk gekwelden troost te bieden en op aantrekkelijke wijze voort te helpen door de moeilijkheden van het inwendige leven, schreef Mechteldis de 'samenspraken'.

Moeder-ancilla Emilie Mudders doelt hoogstwaarschijnlijk

¹ Getughen-Boeck, p. 53.

hierop, wanneer zij over Sr. Mechteldis de verklaring aflegt, dat zij 'oock ut overvloijt des gemoets veel viereghe Exclamatiën, tot Godt, ende meer andere seer gheestelijcke Dighthen, *ende dinghen* geschreven heeft'.¹

Veel positiever is echter het getuigenis van Sr. Gertrudt van Wachtendonck, die uiteraard in verband met het proces ten behoeve van Agnes Huyn over deze verklaart: 'dat sij seer waerschouwde sigh altijt te waghten, voor den schadelijcken gheest der swaermoedigheijt ende quade drofheijt; Ende dat eensdeels om ut te roijen Idel propositen en vermaecken als *om noijt tijt te verliesen tot gheestelijck gewien, en met een in de herten der religieusen, in te prenten de gheestelijcke blijtschap, sij, sr 'Meghelt van Lom, hilp maecken sommige schoone comedien, utdruckende den geheellen handel des inwendigh leven, die te samen vermackelijck en mede seer gheestelijck sijn, haer begevende met diergelijcke exertien, de laedt-feesten, ende andere tijden van recreatiën*, waer door sij met een naer den gheest wel verstreckt wierten, en seer beweicht tot devotie, oversulcks raeden seer deser gelijcke vermaecken besonderlijck aen de Jonckheijdt'.²

De rol van Mechteldis is duidelijk: zij schreef de 'schoone comedien' en Agnes hielp haar. Moeder-ancilla noemde het 'gheestelijcke dinghen' en we menen dat Sr. Gertrudt van Wachtendonck het oog had op deze zelfde 'samenspraken'.

In het handschrift zijn het de gedichten, genummerd 11, 30, 32, 33, 34, 35, 37, 38 en 39. Negen in totaal, doch tezamen omvatten ze inderdaad 'den geheellen handel des inwendigh leven' zoals Sr. Gertrudt het uitdrukt. Deze uitdrukking is van dezelfde persoon die spreekt over 'Comedien' en we speuren er dezelfde trek naar overdrijving in! Mechteldis bespreekt juist in deze samenspraken de strijd van de ziel tegen de eigen natuur, tegen de geestelijke verlatenheid en de geestelijke angst en nood; ook de steun en troost die direkt of indirekt door tussenkomst van de engel of Maria van de Bruidegom ver-

¹ Getughen-Boeck, p. 5. (cursivering van ons)

² id., p. 72. (cursivering van ons)

kregen worden; de betekenis van het lijden, de opgang in het EEN, de verbondenheid met de zegevierende Kerk. In feite de voornaamste punten die voor het inwendig leven van belang zijn.

Waarschijnlijk met een minimum aan attributen en slechts de noodzakelijke mise-en-scène werden deze samenspraken 'gebracht' door Agnes Huyn en anderen die zich daartoe ge-roepen voelden. Waarom zouden niet dergelijke 'comedien' van de hand van andere auteurs opgevoerd zijn? We zijn ervan overtuigd, dat het spelen van dergelijke stukjes in verschillen-de kloosters in de zeventiende eeuw – en daarvóór – traditie was. Ieder die enigszins op de hoogte is met kloosterusanties in onze dagen, weet, dat het hier en daar nog steeds gewoonte is bij feestelijke gelegenheden 'voordrachtjes' op te voeren. Deze overtuiging vindt steun in het voorkomen van gelegenheidssamenspraken in een bundel, waarvan we nog zullen aantonen, dat de Venlose Annuntiaten – of althans Mechteldis van Lom – die gekend moeten hebben: de 'Gheestelijcke Dreve' van pater Willem van Spoelberch o.f.m.¹ Deze auteur schreef zijn liederen – blijkens de opdracht – voor de 'Gheestelijcke Maeghden' van het Begijnhof te Mechelen. Er zijn allerhande gedichten in de bundel, doch de laatste zeventien laat hij volgen op de gemeenschappelijke titel 'Hier volgen sommige gheestelijcke Refereynen ende Liedekens op Gheestelijcke kleedinghen ende professien'. Sommige van deze liederen zijn ongetwijfeld de geestelijke bruid door de gehele gemeente feestelijk toegezongen, zoals: 'Een Balade op een cleedinghe'², 'Een ander Bruyloft Refereyn met presentatie van // eenen gheestelijcken Mey / op een Gheestelijcke // professie'³. Mogelijk ook werd dit laatste lied door één der zusters de bruid toegezongen uit naam van allen, evenals bijvoorbeeld het volgende: 'Een Bruyloft ghifte van een gheestelijck Penseken op de

¹ Gheestelijcke Dreve deur G.S.B. (Willem Spoelberch o.f.m.), Antwerpen, bij Geleyn Janssens, 1610.

² id., p. 60.

³ id., p. 71.

professie van een gheestelijke Bruyt'. Daarbij kan de bruidzelf dan geantwoord hebben met het geestelijke liedeken, dat 'inden persoon van de Bruyt' gezongen moest worden op de wijze 'Den lustelijcken Mey'.¹

Al deze liedjes zijn geestelijke pendants van de toenmaals moderne bruiloftsliederen, waarop onze voorvaderen zo gecharmeerd werden.

Twee gedichten in de genoemde bundel van pater Willem Spoelberch o.f.m. vragen evenwel onze speciale aandacht. Dit zijn: 'Een Bruylof-Refereyn, op de kleedinge van een // Religieuse'², en 'Bruyloft-Refereyn, *by maniere van t'samen // sprekinghe*, Op een Gheestelijke kleedinghe'³. Beide gedichten zijn rederijkerverzen, eindigend met een princestrofe. In het eerste spreken Bruidegom en Bruid tot elkaar, nl. Jezus nage-noeg het gehele gedicht en de bruid de princestrofe; in het tweede treden de 'Weirelt' en de 'Bruyt' op, terwijl de auteur de slotstrofe spreekt.

Mechteldis gaf aan de kommunitcit, waarin ze leefde, op dit terrein iets geheel nieuws: samenspraken die het subtile spel tussen Jezus als 'bruidegom' en de van lijdensliefde vervulde ziel als 'bruid' aanschouwelijk maakten. En welk een fantasie spreidt ze dan ten toon. Hoe vergeestelijkt is bij haar de uitwerking in vergelijking met de soms wat zinnelijk-aansprekende verbeeldingen bij Willem van Spoelberch.

Bij het opvoeren van de samenspraken was Agnes Huyn behulpzaam: voor de zoveelste maal zien we de nauwe verbondenheid tussen deze twee Venlose Annuntiaten: Mechteldis en Agnes. Pater Mathias Croonenborch spreekt herhaaldelijk van de vriendschap die hen verbond, het GETUGHEN-BOECK is er vol van. We zullen er dus onze volledige aandacht aan dienen te schenken. Immers: afgezien van de liederen van Mechteldis, verkrijgen we de meeste gegevens over

¹ Gheestelijke Dreve, p. 73.

² id., p. 80.

³ id., p. 83. (cursivering van ons)

haar doen en laten indirekt, namelijk via gegevens over Agnes.

Mechteldis draagt één gedicht op aan haar vriendin. Het is nr. 23 'Op de naem van de salighe Moeder Lowis en onse Godts. Sr. Agnes als beyde noch leefde¹. De 'beide' zijn Mechteldis en Agnes en het gedicht is dus van vóór 1641, Agnes' sterfjaar. Deze had een bijzondere verering voor Moeder Lowis of Ludovica, van wie ze steeds een kruisje bij zich droeg.² Mogelijk is dit de zalige Ludovica de Sabaudia, Claris, die op 24 juli 1503 overleed. Waarschijnlijk heeft Mechteldis de namen van Agnes en Lowis tezamen als uitgangspunt genomen voor haar 'lied' om de grote verbondenheid tussen die twee te symboliseren.

Hoe moeten we over de vriendschap tussen Mechteldis en Agnes denken? Voelden deze twee Annuntiaten zich tot elkaar aangetrokken, omdat beiden van beteren huize waren? Agnes was een gravendochter: 'ILLUSTRIS AGNES COMITISSA AB HVIN ET AMSTERAEDT ORDINIS ANONCIATARUM VENLONE PROFESSA OBIIT 15 iunio 1641' vermeldt haar met het familiewapen getooide grafsteen in de kapel van O.L. Vrouw in Genoy bij Venlo.³ Haar geslacht reikte terug tot in de Karolingische tijd, toen hertogen en gouwgraven hun gezag wel overdroegen aan aanzienlijken of 'hunnen', mogelijk hoofden van een landstreek met een honderdtal families.⁴ De eerste Huyns zouden te Sittard gewoond hebben, waar rond 1200 Huns, Houns, Hunnes en Huyns voorkomen in oorkonden. Een uitvoerige genealogie van het wijdvertakte geslacht danken we aan pater Eliseus Mckenna.⁵ Agnes behoorde volgens zijn opgave tot het zogenaamde 8e geslacht van de tak 'Huyn van Rivieren', die zijn

¹ Beyart hs. Aa 10 nr. 32, lied nr. 23.

² Rijck-Deughdigh Leven etc. p. 72.

³ Foutieve opgave bij Michels, M. Hub. H., Geschiedenis van de Loretto-kapel te Genooi, Venlo, 1917, p. 81.

⁴ Habets, J., Publ. de Limbourg etc. XVI, 1879, p. 405 en Welters, J., Limburgse sagen I, p. 442.

⁵ Mckenna, p. E., Het grafelijk geslacht Huyn van Amstenrade en Geleen, Sittard, 1928.

naam ontleende aan het huis Rivieren bij Climmen, dat door huwelijk met een Maschereil in het zesde geslacht was verkregen. Agnes' vader was heer van Hausen en ambtsman van Bruggen. Van zijn neef Arnold Huyn III van Geleen had hij het oude goed Amstenrade gekocht, zodat hij, maar ook Agnes, weer met recht de naam 'van Amstenraedt' kon dragen. Na 1576 kocht Werner Huyn, Agnes' vader, ook het huis Douve bij Merkelbeek, terwijl hij in 1610 de heerlijkheden Oirsbeek en Brunssum verhief, krachtens cessie hem gedaan door Arnold, heer van Geleen. Dit geeft ons een verhelderende kijk op het milieu waaruit Agnes stamde. Grafelijkheid en 'heer'-lijkheid in volle vigeur heeft zij in haar jeugd gekend, eveneens weelde en de sfeer van een beschaving die niet uitsluitend Limburgs meer was. Haar vader had in zijn jonge jaren een reis naar Italië gemaakt¹, en we mogen niet vergeten, wat het Italië van de tachtiger jaren der zestiende eeuw betekende voor de jonge kunstenaars, intellectuelen en betergesitueerden van geheel West-Europa.

Maar ook de Van Loms waren een oud geslacht². Ze rekenden terug tot vóór 1300 en telden veel magistraatspersonen onder de familieleden, zowel van de stad Venlo als van Roermond en Gelder. Het stamhuis zal in het gehucht Lomm bij Venlo gelegen hebben, tussen Arcen en Velden; de 'Spijker' daar, die in 1896 nog bestond, was mogelijk de bakermat van de familie. De oudstbekende Van Loms waren alle geparenteerd aan de huizen in de omgeving van dat Lomm, hoewel in de zeventiende eeuw meer melding wordt gemaakt van de in de steden gevestigde geslachtsleden.

Hubert van Lom, Mechteldis' vader, was rentmeester van Venlo in 1613, peyburgemeester in 1617, raadsverwant van 1617-1620, schepen van 1621-1622, regerend burgemeester in 1622. Een respektabele staat van dienst in moeilijke jaren! Tekenend voor het milieu waarin Mechteldis opgroeide.

¹ McKenna, etc., p. 71.

² Beurden, A. F. van, Geslacht van Lom, Limburgs Jaarboek, Roermond, 1896, p. 33 e.v.

Waren Agnes en Mechteldis beiden van zeer goeden huize, toch ligt hier o.i. niet de verklaring voor de band tussen beiden. Er bestond veeleer een zielenverwantschap tussen die twee, omdat hetzelfde ideaal hen begeesterde, hetzelfde leven van lijden en versterven hen aantrok, dezelfde liefde hen dreef. Naar afkomst en familie werd in Transcedron niet gekeken; het was enkel de Godgerichtheid, het was de Maria-vormigheid, die men wilde, die men durfde tellen. Geheel natuurlijke 'affectie' was vanzelfsprekend totaal uit den boze en werd streng bestreden. Hoe Agnes over dit laatste dacht, weet weer Sr. Gertrudt Wachtendonck te vertellen: 'dat zij oock toonden, haer niet te behaghen dat de susters malcanderen te lichtelijck kusden, segende diergelijcke ut werckinge van te groote vrindelijckheijt, ofte liflafferijen, door woorden, gesijght ofte andere minen onprijsbaer te wesen, voor religieusen.....'¹

Neen, het was hetzelfde ideaal dat Agnes en Mechteldis bijeenbracht. Mechteldis was de oudste van de twee gezellinnen – zoals pater Croonenborch hen noemt – en het verschil in leeftijd was niet onaanzienlijk, namelijk tien jaren ongeveer. Nu stelt pater Croonenborch het in zijn 'Ryck-Deughdigh Leven' onophoudelijk zó voor, alsof Agnes onbetwist de leiding had. Zo geeft zij Mechteldis raad, háár woorden worden bewaard en die van Mechteldis niet. Het heeft er voortdurend de schijn van, dat de tien jaar oudere in een staat van geestelijke afhankelijkheid leefde.

Bepaald onaannemelijk is die mogelijkheid niet, doch in het licht van de gegevens wagen we het de juistheid van deze wijze van voorstellen te betwijfelen. Hiertoe zal het nodig zijn pater Mathias Croonenborch gade te slaan bij de vervaardiging van zijn boek 'Het Ryck-Deughdigh Leven'. Tenslotte is pater Mathias ook de biograaf van Mechteldis, al beslaat de stof die op haar leven betrekking heeft, in zijn boek maar achttien pagina's, terwijl er aan Agnes 224 gewijd worden.

Dat verreweg het grootste deel van het boek in beslag

¹ Getughen-Boeck, p. 58.

genomen wordt door een beschrijving en verheerlijking van Agnes' leven en werken, vindt zijn verklaring o.m. in het feit, dat anderen het plan daartoe en ook alleen dáártoe hadden opgevát en hem – pater Croonenborch – dus voornamelijk gegevens over háár verstrekten. Die 'anderen' waren vermoedelijk de oversten van Transcedron; de enige naam die we in dit verband kunnen geven, is die van de bloedverwante van Mechteldis, Sr. Elisabeth van Lom, in 1663 vicaresse van het klooster. Vóór dat jaar of in dat jaar had de kommissie van onderzoek naar leven en werken van Sr. Agnes haar werk voltooid. Sr. Elisabeth is nu degene die meer gegevens verzamelt; we hebben een brief aan haar gericht door pater Guilielmus Herinx te Leuven van 21 aug. 1663¹, waaruit blijkt, dat zij door Agnes geschreven of vertaalde teksten trachtte op te sporen. Inmiddels schijnt zij besloten te hebben de stof die door de getuigenissen losgekomen was te ordenen, met de bedoeling een boek over Agnes te laten verschijnen. In het Bisschoppelijk Archief van Roermond berust haar concept²:

'Corten register inhoudende de bedeellinge, vande eerste opsteellinge, des levens, der weerdege ende Godtsaleghe Sr. Agnes Maria Huijn van Amstenraedt, in haer leven gewesen een utschijnende religieuse vande order der 10 deuchden B. Marie, int convent der annontiaten binnen venlo, bestande dese gemelde bedeellinge in 33 capittels alles sincerlijck opgesteelt ut, en naer volgens, de originale getughenisse, daerover gegeven, Ende wettelijck ge-examineert, door oorder van Resse Pater, Pr. Iacobus de Riddere, Coms. Geral, vande Seraphinse oorder, ons H. V. Franciscus, Ao 1663, sijnde nu geleden 22 iaeren naer haere doot, waer over getugen 34 geloofweerdighe persoonen, naemetlijck de religieusen der gemeijnte, waer onder sij in haer Leven geschenen heeft Doorluchtich van afcomste, overtreffelijcke exempelen, ende waere religieuse deuchden'.

Elisabeth projekteerde drieëndertig kapittels en heeft toen blijkbaar gezocht naar een auteur; mogelijk kende zij ook de

¹ Bissch. Archief Roermond, Annuntiaten Venlo, ongenummerd.

² Bissch. Archief Roermond, Annuntiaten Venlo, ongenummerd (1663).

minderbroeder Mathias Croonenborch, Venlonaar van geboorte¹, die in zijn geboortestad lektor in de filosofie was geweest en in Roermond vicarius en instructor iuvenum et novitiorum.² In 1663 was hij pater Clarissarum in Roermond. Wanneer het kontakt tussen Transcedron en pater Mathias tot stand kwam, weten we niet; maar het 'Ryck-Deughdigh Leven' verscheen in 1674.

Pater Mathias had Agnes niet persoonlijk gekend. Hij geeft in zijn opdracht aan Agnes' Edele Groot-Moeye, Princesse de Salme, Maria-Dorothea, aan, dat hij geput heeft uit Agnes' eigen geschriften en uit getuigenissen van anderen' die met haar hebben gheconverseert'. Van het GETUGHEN-BOECK rept hij niet. Onder zijn handen groeit nu het beeld van Agnes, zoals hij het ziet: het beeld van een godgewijde maagd, die vanaf haar prilste jeugd hunkerde naar de opgang in God, die waarlijk heldhaftig alle moeilijkheden in en buiten zich overwon en het Annuntiatenideaal in haar leven wist te verwezenlijken. We mogen met een glimlach lezen, hoe Agnes als zuigeling het best te stillen was, wanneer men haar maar naar de Clarissen bracht,³ hoe zij als kind van vier jaar de 'dertelheydt en kinderlijcke lichtveerdigheyt' niet bedreef en zelfs haar grootmoeder met wijze woorden de les wist te lezen; we mogen ons met lichte of ernstige tegenzin heenworstelen door de vele bladzijden van almaar deugden en lichtzijden van dit begenadigde mensenkind: het feitenmateriaal is onaantastbaar. Pater Mathias stapelt het boven onze hoofden uit op tot een haast onoverzienbare berg; hij bedelft er ons onder, zodat de opmaak ons haast zou ontgaan.

Want een opmaak is er in de meer ongunstige zin, ondanks

¹ Doopregister Grote Kerk te Venlo onder pastoor Jacobus Mombarts, berustende in het Rijksarchief in Limburg te Maastricht (copie Venlo, Gem. Archief Catalogus Baptisatorum sub Jacobo Mombarts, pastore Venlonensi, 1615-1664).

² Gegevens van het Prov. Archief der Franciscanen te Weert en van het Prov. Archief in België te St-Truiden. Onvolledige en ten dele foutieve opgave van zijn werk bij Servais Dirks o.f.m., Hist. litt. et bibl. des Frères Mineurs etc. Anvers, 1885, p. 287.

³ Rijck-Deughdigh Leven etc., p. 3 e.v.

de vele vaststaande feiten. Wij horen van het hardnekkig verzet van de familie vlak vóór en tijdens haar ziekte na de intrede in het klooster, van de verdenkingen die medezusters tegen haar koesterden, van haar vreselijke mortifikaties, waarbij zij zich niet ontzag 'somwylen eenigh spouwsel ofte fluymen van der aerde op te lecken', van haar aangrijpende tuchtigingen en afpijnigend vasten, van haar liefde en goedheid voor anderen om de liefde tot haar Goddelijk EEN, waarmee zij ook in de uren van rekreatie en handenarbeid op de innigste wijze verbonden bleef in de verslondenheid van het mystieke opgaan.

Deze opmaak betreft voornamelijk de inhoud maar ze is ook van kompositorische aard. Om deze reden levert ze een waardevolle bijdrage tot onze kennis van pater Mathias als auteur. Mogelijk via een konfrater, kreeg hij ter inzage het register van de stichting van het klooster te Leuven.¹ Dat handschrift bevat voornamelijk levens van Leuvense Annuntiaten en is door drie verschillende handen geschreven. De eerste schrijver, Sr. Catharina Capellemans, ontleende voor een aanmerkelijk deel van haar geschrift (p. 76 tot p. 140) gegevens uit een oudere bron: 'Doorluchtich en Stichtich leven van Joffer Catharina Daneels'².

Een vergelijking van de compositie van het *Leven van Sr. Catharina Daneels* in hs. Tienen B. 26 met die van het *'Ryck-Deughdigh Leven'* doet de treffende overeenkomst aan het licht komen.

B.26

Cap. I en II

Haar leven in de wereld
als gehuwde vrouw; haar
deugden.

Cap. III

De moeilijkheden in verband
met de intrede in het klooster.

Ryck-Deughdigh Leven

Cap. I en II

Haar jeugd en leven in de
wereld, haar deugden.

Cap. III tot VII

De moeilijkheden in verband
met de intrede. De duivel en
de wereld trachten haar terug
te houden.

¹ Tienen, Bibl. Annuntiaten, hs. B. 26, titel ontbreekt, leren omslag, geen schutbladen, in folio, 628 pagina's, 324 bij 203 mm.

² Antwerpen, 1647 bij C. Woons.

Cap. IV

Haar voortgang in de deugd.
Ze wordt een toonbeeld van
deugden. (Bespreking van
verschillende deugden met
voorbeelden.)

Cap. V

Van haar ijver in de goddelij-
ke dienst.

Cap. VI

Van het offer van haar ogen
voor een ander persoon.

Cap. VII

Haar navolging van Maria
in de Tien Deugden. Iedere
deugd afzonderlijk en uit-
voerig behandeld.

Cap. VII

Haar dood en enkele gevallen
van mirakuleuze of geeste-
lijke hulp op haar voorspraak.

Cap. VIII

Van haren voortgang in de
Religie ende haer uytwendigh
zeeghbaerheydt (oodtmoed,
achterklap, stilzwijgen etc.
met voorbeelden.)

Cap. IX

Van haren iever tot den God-
delycken dienst.

Cap. X, XI, XII

Van haar kloosterlijk leven,
haar gestrengheid, van de
tentatiën, en 'hoe hoe sy die
overwonnen hebbende, van
den Here begaeft is met par-
ticuliere gratiën, om hare
Even-naesten in diër-ghe-lyc-
ke occasiën te helpen'.

Cap. XIII tot XXVI

Van de neerstighe onderhou-
dinghe ende iever haers Re-
gels, ende hoe sij de H. Mag-
het Maria heeft soecken naer-
tevolghen in de thien Evan-
gelische Deughden. (Alle
deugden afzonderlijk behan-
deld met voorbeelden.

Cap. XXVII tot XXIX

Van hare leste Sieckte, Dood
ende Begravenisse. Van de
merckelycke geschiedenissen,
aen diversche Persoonen naer
de doot van Suster Agnes.
Eenighe ghedenckweerdighe
Raden die dese weerdighe
Maghet heeft achter ghelaten.

De afhankelijkheid van pater Mathias' tekst is duidelijk en
er zijn wel meer bewijzen daarvoor te geven.¹ Opmerkelijk is,

¹ Alvorens over te gaan tot zijn 'Korte en klare aanwysinghe' voor een jaar-
lijkse recollectie, neemt hij een resumé op van de eerste hoofdstukken
van hs. Tienen, Bibl. Annuntiaten, B. 26 en in een afzonderlijk hoofd-

dat in hs. B. 26 later enkele passages uit pater Mathias' boek werden overgenomen. Ze zijn bij eerste aanblik herkenbaar door diens sterke zucht tot moraliseren en de ampele verwijzingen naar schriftuurlijke bronnen.

Pater Mathias is een didacticus à tort et à travers: steeds overheerst de haast geladen didaktische toon die het werkje maakt tot een echt 'Vita', een tekst die zoekt te stichten.¹ In moderne oren gaat deze toon dikwijls zó zwaar doorklinken, dat het forse geluid van de sprekende feiten erdoor wordt overstemd. Meer en meer dringt zich de overtuiging aan ons op, dat de auteur van de 'Gheestelycke Leydtsman' hier aan het woord is², die ons door middel van het leven van Sr. Agnes onder zijn gehoor trekt. Nagenoeg het gehele oeuvre van pater

stuk dan 'Een kort verhaal van het leven van de weerdighe Suster Catharina Daneels, Annuntiaet' De onderlinge afhankelijkheid van Hs. Tienen B 26 en het 'Ryck-Deughdigh Leven' strekt zich overigens nog over meer capittels uit, maar daar staan de zaken anders. Bij vergelijking van de hoofdstukken, in beide bronnen gewijd aan de Venlose zusters afkomstig uit Leuven, blijkt dat die nagenoeg letterlijk overeenstemmen. Maar in hs. Tienen B 26 zijn deze kapittels als het ware een toegift en opgenomen op p. 509 e.v., niet op de plaatsen, waar de 'levens' van die zusters verwacht konden worden in verband met hun ancienniteit. Daar dit gedeelte geschreven is door Sr. Magdalena Leunkens na 1674, mogen we aannemen dat zij gebruik maakte van een kopie van het 'Ryck-Deughdigh Leven'. Dit ligt natuurlijk ook voor de hand, omdat pater Mathias Croonenborch beter geïnformeerd zal zijn geweest aangaande de Venlose zusters door zijn studie voor het leven van Sr. Agnes.

¹ cf. Delahaye, H. s. j., *Les légendes hagiographiques*, (Subs. hagiographica, fasc. XVIII, Brussel, 1927, p. 2).

² *Gheestelycken leydts-man voor alle duecht-soeckende Zielen. Het eerste deel begrypende devote oeffeningen in besondere tyden ende feestdaghen des jaers*, Brussel, Jacob Van de Velde, 1679.

Gheestelycken leydts-man, Het tweede deel, den Verlichtenden Weg, inhoudende devote exercitien van thien daghen, Brussel, Jac. Van de Velde, 1680.

Geestelycken leydts-man, derde deel, leerende hoe de deught soeckende Sielen daghelyks met Godt ende de menschen moet verkeerē, Brussel, Jac. Van de Velde, 1682.

Gheestelycken leydts-man, het vierde deel, Gheestelycke Straele des innighs gebeds, Brussel, by Jac. Van de Velde, 1685.

cf. ook Verjans, p. Mattheus o f m., *Eenige belangrijke Franciscaansche handschriften*, *Ons Geestelyk Erf VIII* (1934), p. 214, waarin een 'Gheestelycken Leidsman' (in handschrift) besproken wordt, die geheel en al afwijkt van de hierboven genoemde en die toch van de hand van dezelfde auteur is.

Mathias vinden we hier in kiemen of kernen terug: de beklemtoning van de waarde van het inwendige gebed, de troost aan zieken en in nood verkerenden, het belang van de twee geestelijke kolommen, te weten biecht en communie, de kostelijke raadgevingen 'aen elck-eenen in zynen Staet'. Hoe kan het ook eigenlijk anders en wat is er tegen?

Maar de kleur van pater Mathias' werk heeft een gevaarlijk effect op de argeloze lezer. Want de auteur bepaalt zich er niet toe op sommige – desnoods op vele – plaatsen ons een voorbeeld te stellen of een les voor te houden, ook al lijkt dat in het begin zo. Zijn eerste hoofdstukken zijn namelijk zuiver episch. Eerst op het eind van het zesde hoofdstuk neemt hij zijn nieuwe aanloop. Hij plaatst dan reeds enkele didaktische wenken. Doch hij gaat spoedig verder: als goed pedagoog voelt hij aan, welke mogelijkheden er in de stof verscholen liggen. Naarmate hij beter ingewerkt raakt, onderneemt hij driestere pogingen om zijn gehoor zowel te boeien als te leiden. Zo komt hij er zelfs toe Agnes' bedoelingen te interpreteren en ook haar allerlei redeneringen in de mond te leggen, waarvan we niet de overtuiging hebben, dat ze inderdaad door Agnes zijn uitgesproken: sterker nog, waarvan we de mogelijkheid gaandeweg beginnen in te zien, dat ze uit pater Mathias' koker zijn gekomen, een mogelijkheid die we – al lezende – in ons voelen groeien tot een waarschijnlijkheid die aan zekerheid grenst.

Dat is bijvoorbeeld sterk het geval op bladzijde 141, waar de auteur uitvoerig uitweidt over Sr. Agnes' wijze van mediteren, een methode die merkwaardigerwijs volkomen overeenstemt met die, welke door hemzelf in de 'Fonteyne'¹ wordt besproken, zoals hij ten overvloede in de marge aangeeft: 'siet hier meer van in onse Fonteyne der Liefde van den Ghekruysten Jesus etc. Ende noch breeder in onsen Geestelycken Leydtsman in 't tractaat van het innigh Ghebedt'.!!

Sr. Agnes wordt nu en verderop steeds vaker tussen de coulissen geschoven en ze dient te wachten totdat de regisseur-zelf

¹ Fonteyne der liefde van den ghecruysten Jesus, Brussel, bij J. van de Velde, 1673.

voor het voetlicht weggetreden is. Dit doet hij aarzelend en als met tegenzin. We zien hem spoedig opnieuw zijn plaats naast en vóór de hoofdrolspeelster innemen, zodat die teruggedrongen wordt tot de passiviteit van een figurant en ons zelfs wel eens voorkomt als een aan de willekeur van de spelleider overgeleverde marionet.

Pater Mathias heeft dit alles bewust en met de beste bedoelingen gedaan. Toch is daardoor de figuur van Sr. Agnes in zijn boek beslist vertekend. Hij heeft te sterk gestileerd en daardoor gechargeerd. Dit doet ontegenzegglijk te kort aan die andere Annunziata, de oudere, door innige vriendschapsbanden aan Agnes verbonden: Mechteldis.

Wat is namelijk het geval geweest? Na 1641, na de dood van Agnes gevoelde men in Transcedron behoefte, feitenmateriaal te verzamelen over het gravenkind dat zich zo vernederd had, dat ze 'beschaemt was te verschijnen voor haren Hemelschen Bruydegom, als sy niet met het alder-armste habyt bekleedt en was',¹ dat 'meer een simpele Sottine, dan een wyse, edele dochter scheen te wesen' en door haar dat onstuimige toeleeg op de volmaaktheid het verwijt van te excessieve strengheid beliep uit de mond van haar beste vriendin, Mechteldis. Velen hadden haar gekend, maar wie beter dan Mechteldis? Vandaar dat moeder-ancilla aan deze opdroeg op te tekenen, wat zij zich kon herinneren, aan Mechteldis, die 'met onse weer. Sr. Angnes geheel van een herte ende siele was, ut welcke reden Sr. Angnes Deze van eerst af seer beminde, Ende met haer seer gemeijnsam was, des te meer om dat sij hier toe op sekeren tijt, van Godt vermaent was, soo verclaert Sr. Eleonora Puteana, ut de voorsz. Sr. Meghelt gehoort te hebben, alsoo dat Sr. Angnes, haer van dese, in alles vertrouwelijck dienden, besonderlijck in alle overcomentheijt, die sij alleen niet en conde passeren, gelijck door haer extraordinarisse gaven dickwils gebuerde, waerdoor dese boven andere, veel van heijmelijcke cecreten haers hertengeweten heeft, endesoo sij dierhalven verscheijden dingen, sr. Angnes aangaende, bij aenteekeninghe gesteelt heeft, hoe

¹ Ryck-Deughdigh Leven, p. 162.

wel luttel, bij t'ghene sij wel wiste, door dien sij met dese aenteeckeninghe verhast wiert, Eensgelijckx ook inde volgende getughenisse verscheijden dinghen ut haeren mont verhalt worden, Ende veel van deselve (nl. Mechteldis! N.W.) gemelt staet, soo heeft ons goet gedoght tot meerder geloofbaerheit, van alle dat, Dese verclaringhe ende aenteeckeninghe haers aengaende hier bij te voghen'.¹

Voortdurend beroepen de zusters zich in hun 'getughenissen' ook weer op gezegden van Agnes die ze uit Mechteldis' mond vernomen hebben, op daden van Agnes die ze alleen door Mechteldis weten, op usanties van hen beiden, die Mechteldis meedeelde. Opp. 5, 9, 11, 12, 29, 31, 39, 43, 60 van het GETUGHEN-BOECK staan bijvoorbeeld van dergelijke plaatsen.

Zo werd Mechteldis degene die Agnes' loftrompet stak. Veel dingen die minstens op gezamenlijke rekening van beiden geschreven moesten worden, staan nu op Agnes' creditzijde.

Maar als moeder-ancilla Emilie Mudders verklaart, dat Agnes zich tot Mechteldis wendde in haar 'overcomentheden', als we lezen dat Agnes Mechteldis hielp bij het vervaardigen van de geestelijke 'comedien', als we telkens Mechteldis ontmoeten wanneer er over Agnes gehandeld moest worden, als we horen dat Mechteldis en Agnes *beiden* 'generalen orlof' hadden om 'oock in tijden en platsen van cilentie' te mogen spreken over het geestelijke leven,² dat *beiden* eveneens 'generalen orlof' hadden om 'andere susters, tot haer comende, naer 't verheijs des noots te helpen ende te troosten' en als we tenslotte lezen, hoe Agnes op zekere nacht in de grootste verlatenheid en zielenood zo hevig schreide dat Sr. Johanna Palmerts van haar cel ging om te zien wat er gaande was en daar Mechteldis aantrof die Agnes naar haar beste vermogen troostte, dan zien we hoe Mechteldis door haar bescheidenheid ertoe heeft medegewerkt, dat de verhouding die tussen haar en haar vriendin bestond, later verkeerd werd voorgesteld. Het is eerder zo geweest, dat Mechteldis haar jongere vriendin in-

¹ Getughen-Boeck, p. 5.

² id., p. 11.

leidde in het geestelijk leven, haar over de moeilijkheden heenhielp en haar voortdurend steun verleende.

Men vereert in Venlo Sr. Agnes Huyn van Amstenrade als Annuntiate van Genooi, omdat zij daar begraven ligt. Toch staat vast, dat Agnes bij haar leven nooit de genadekapel heeft bezocht. Men vereert haar daar om haar deugdzaam leven, om haar haast roekeloze opgang naar het eeuwige geluk langs de weg van de strengste ascese. Het feit dat Agnes van edele afkomst was en vooral pater Mathias Croonenborchs boek zijn aan deze verering zeker niet vreemd, maar ze is toch bovenal te danken aan Mechteldis van Lom. Deze laatste zou, als Venlose van geboorte en om haar heiligheid van leven en om haar kunstenaarschap evenzeer recht hebben op Venlo's bewondering en hulde.

Gezien in het licht van de juiste verhouding tussen de vrome vriendinnen, behoeft geen van de twee terug te treden. Aan Agnes behoeft geen eer onthouden te worden, die men haar nu betuigt. Wél leren we haar figuur scherper zien, meer in overeenstemming met de werkelijkheid, niet zoals pater Mathias Croonenborch haar de lezer voorhoudt, maar zoals ze is.

En wat Mechteldis betreft: zij heeft getracht door haar verklaringen omtrent Agnes haar medezusters een model voor te houden, want persoonsverheerlijking om de persoon zelf, was zeker geenszins haar bedoeling. Waartoe ze hen wilde brengen, was het geestelijke bruidschap en Agnes – een figuur die tot de verbeelding sprak – belichaamde dat ideaal. Mechteldis zelf trad daarbij als overlevende getuige terug in kloosterlijke bescheidenheid.

Zij heeft zeker nooit vermoed, dat zij als kunstenaress door haar liederen het portret – soms wat weifelend, maar vaker heel raak tot in kleine details – schilderde van de Annuntiate Mechteldis. Wij mogen er ons over verheugen, dat dit portret niet het lot gedeeld heeft van het echte konterfeitsel, hetwelk, naar het gerucht luidt, eens de wand van de kleine genadekapel te Genooi heeft gesierd en dat niet meer te achterhalen schijnt. We zouden het eerste zeker niet voor het laatste willen ruilen.

Want het geeft in zijn onbevangenheid, ook wanneer het gaat om de hevigste en diepste emoties die een mens kunnen doortrillen, in zijn gedifferentieerdheid bij betrekkelijke eenzijdigheid, die klare kijk op een ongecompliceerde ziel, die bij uitstek een poëtisch oeuvre kan verlenen, wanneer tenminste de toegewijde lezer de dichterlijke ziel wil en kan ontmoeten in dat grensgebied van het geestelijk onbewuste en het bewuste, waar intuïtieve krachten die poëtische ziel ontvloeiden en de innerlijke stem symbolen deden stamelen voor algemene waarden op hoogst persoonlijke wijze doorleefd.

Mechteldis vergemakkelijkt deze ontmoeting, omdat zij haar gedichten niet als individuele uitingen schreef, doch als liederen voor een gemeenschap, die zodoende door hun mimetisch karakter om een klankbord vragen. Dat haar liederen tegelijk ook voor haarzelf tot een katharsis voerden, spreekt vanzelf. Als bij uitstek religieus kunstenares vond zij in de esthetische ontlading van haar gemoed, van de diepste roerselen van haar ziel, echter niet de bevrediging, die anderen daarin gemakkelijker konden smaken. Bij herhaalde ontmoetingen, door lezing in overgave wordt dit zeer duidelijk. Dan ook wordt het evident, dat door beschikking en begenadiging, door plaatsing in het Transcedron van de eerste helft van de zeventiende eeuw, – een Venloos centrum van hernieuwde bezinning op oude idealen, van echte katholieke reformatie – Mechteldis kon worden tot de dichterlijke figuur die we achter haar liederen zien oprijzen: een mystiek kunstenares, die oude doch steeds levende waarden in de Kerk door schone symbolen voor anderen tastbaar wist te maken en ze door haar zingende stem voortdroeg, een nieuwe tijd tegemoet.

MECHTELDIS' TECHNIEK

Mechteldis schreef liederen en maakte daarvoor gebruik van 'vosen' die in het gehoor lagen, zoals de meeste dichters van wereldlijke en geestelijke liederen van haar dagen. De studie van het toepassen van die vosen geeft ons een inzicht in Mechteldis' verstechniek en taalgebruik. Dit is in haar geval bijzonder belangwekkend, omdat zij een figuur is van de overgangstijd. Wel strekte zich haar leven uit over de gehele eerste helft van de zeventiende eeuw (1600-1653) en overleefde zij Breeroo en Hooft, maar het gaat niet aan haar als litterair tijdgenote van Hooft en Vondel te beschouwen. In 1620 immers trad zij in bij de Annuntiaten. Vanaf dat jaar was haar contact met de wereld volledig verbroken, ook met de litteraire wereld. De invloeden op haar oeuvre moeten dus toegewezen worden aan litteraire uitingen van vóór dat jaar. Ze zullen voornamelijk van de liedboeken uitgegaan zijn, en de inhoud daarvan, zoals bekend, was zeer verscheiden naar strofenbouw, rijmschema, ritmiek, woordgebruik en beeldspraak. Die verscheidenheid vinden we in Mechteldis' oeuvre weer-spiegeld: er zijn liederen die de klok schijnen terug te zetten, omdat ze geheel en al behoren tot de middeleeuwen, als bijvoorbeeld nr. 1 'Een blijde tijdingh moet ick verclaren' en speciaal nr. 42 'Maria heeft een cloosterkijn'; er zijn er ook bij die ons verplaatsen naar de rederijkersfeer, als nr. 6 'O dagh vol blijtschap heden!' en nr. 15 'Waer ick mij hennen keere, ick vint gheen troost o Heere'. Voor zover is na te gaan, blijkt dat Sr. Mechteldis zich bij haar voorbeelden zoveel mogelijk aanpast, wat metrum en rijmschema betreft. Het oordeel dat Mechteldis de techniek niet voldoende meester zou geweest

zijn, om de moeilijkheden te overwinnen, welke gepaard gaan met het volgen van de zangwijzen van vroegere liederen die een vaak zeer gekunstelde strofenvorm bezitten, is ongegrond¹. De waarheid is namelijk anders: Mechteldis gebruikte nu eens een oudere liedvorm met een vrijer metrum en in het algemeen veel minder gebondenheid, dan weer een gekunstelde rede-rijkvorm. Maar in beide gevallen nam zij de 'vose' als norm, als uitgangspunt. Vandaar dat de gedichten, beschouwd als gezamenlijk resultaat van haar poëtisch kunnen en los van hun zangwijzen, soms de indruk maken niet door dezelfde hand geschreven te zijn: zo ongelijk zijn ze van uiterlijke vorm en zelfs van taal. Van de andere kant is het ook niet zó, dat we nergens afwijkingen konstateren van de oorspronkelijke zangwijz. Maar dan – en dit is van bijzonder belang – zien we niet haar technische tekortkomingen optreden, veeleer een streven naar groter gebondenheid. Dit laatste verschijnsel is zo vreemd niet, want juist het begin van de zeventiende eeuw vertoont deze trek algemeen: de melodie krijgt de grotere gebondenheid die we ook in het moderne lied kennen, het metrum wordt overwegend jambisch, de verzen worden – beter gezegd, ze zijn in verband daarmee – isosyllabisch.

Een en ander zullen we afzonderlijk door enkele versvormstudies aantonen. Lied nr. 1 heeft als vose 'Bedroefde Hertekens'. Deze zangwijz keert terug bij de nrs. 31 en 32; bij laatstgenoemd nummer wordt nog aangegeven '...oft Niro o schoonste'. Dezelfde vose wordt voorgeschreven bij nr. 13 met de vermelding '...oft Wilder dan wilt'. Beide melodieën staan ook bij nr. 13 A aangegeven. We kunnen dus nu vergelijken de nrs. 1, 13, 13A, 31 en 32. Het oorspronkelijke lied staat vermeld in 'Het oude Nederlandsche Lied' van Fl. van Duyse²; we citeren de eerste twee strofen:

'Bedroefde herteken, wat moet ghy lijden,
die verloren heeft zijn soete lief,

¹ cf. recensie van Daniëls o.p. dr. L. M. Fr. in *Ons Geest. Erf* XXI, p. 105 e.v.

² Duyse, Fl. van, *Het Oude Nederlandsche Lied*, 's-Gravenhage, dl. I, 1903, p. 483.

onghetroost tot allen tijden
dien hy hooch al in zijn hart verhief

En heeft haer altijd eer bewesen
boven eenich vrou ter weerelt wijdt;
maer door een ander wort ghy mispresen:
gheeft selfs getuyghenis wie dat ghy zijt.

Het lied komt o.a. voor in 'Een Aemstelredamsch amoureux Lietboek' van 1589 en in 'Nieu Amstelredams Lied-Boeck' van 1591; een vergeestelijking ervan in 'Nieuwe gheestelycke refereynen ende liedekens' door B.W.S.B.¹:

'Bedroeft van herten, zoo moet ick wesen
als ick bepeyse in mynen moet
alle dees benautheyt op ons geresen,
waer doer ons nederlant compt onder de voet.

Om soo veel sonden in alle staten
Als er regneren tot elcken kant
Zoo schijnt dat Godt ons wilt verlaten
En ons vyanden gheeft d'overhant.

Het wereldlijk liedje heeft het volgende heffingsschema:

Bedróéfdé hértéken, wát moet ghy lijden	(4)
die verlóren hééft zijn sóéte líéf,	(4)
ónghetróóst tot állen tíjden	(4)
díén hy hóóch al in zijn hárt verhiéf	(4)

En heeft haer áltijd éér bewéésen	(4)
boven éénich vróú ter wéérelt wijdt	(4)
máér door een ánder wórdt ghy misprésen	(4)
gheeft sélfs ghetúýghenis wíé dat ghy sijt	(4)

Het metrum is onregelmatig; jamben en dactylen wisselen elkaar af:

o – o – oo – oo – o
oo – o – o – o –

¹ Antwerpen, Geleyn Janssens, 1603, p. 25.

- o - o - o - o
 - o - o - o - o -

- oo - o - o - o
 - o - o - o - o -
 - oo - o - oo - o
 o - o - oo - oo -

Het heffingsschema van het geestelijk lied ziet er als volgt uit:

Bedróeft van herten, zóó moet ick wésen	(4)
áls ick bepéýse in mýnen móét	(4)
álle dees benáútheyt op óns gerésen,	(4)
wáér doer ons néderlant cómpt onder de vóét	(4)

Metrisch ziet dit er zo uit :

o - o - o - oo - o
 - oo - oo - o -
 - oo - oo - o - o (al' dees)
 - oo - oo - oo (o) -

Lied nr. 1 van Mechteldis van Lom nu lijkt sprekend op de geestelijke variant van B.W.S.B. (pater Willem van Spoelberch o.f.m.): het heffingsschema is 4-4-4-4; het metrum is praktisch in alle strofen hetzelfde en beantwoordt schematisch aan:

o - o - oo - o - o
 - oo - oo - o -
 - oo - oo - o - o
 - oo - oo - oo -

De overeenkomst met de geestelijke variant van pater Willem Spoelberch is treffend. We aarzelen dan ook niet een grotere verwantschap te constateren tussen lied nr. 1 en het gedicht van pater Spoelberch dan tussen lied nr. 1 en de oorspronkelijke vose. We merken trouwens op, dat Mechteldis als 'vose' opgeeft: 'Bedroefde hertekens' en niet 'Bedroefde

herteken', terwijl ook pater Spoelberch als vose aangeeft: 'Bedroefde hertekens wat moet ghy lyden'.

Er is evenwel meer: het silbental is bij Mechteldis per strofe steeds 10-9-10-10; het wereldlijk liedje geeft voor de eerste strofe te zien:

11- 9- 8 -9, en voor de tweede strofe:

9- 9-10-10.

De geestelijke variant (Lees: all' in vs. 3 d'voet in vs. 4):

strofe I 10- 9-10-10

„ II 10- 9- 9- 9

„ III 10- 9-10 -9

„ IV 10- 9- 10- 8 etc.

Vergeleken met de geestelijke variant en met de oorspronkelijke vose is Mechteldis' lied dus gebondener en bovendien meer konform aan de geestelijke variant.

Als we nu haar liederen nrs. 1, 13, 13,A, 31 en 32 weer naast elkaar leggen, doen we een merkwaardige ontdekking: Sr. Mechteldis gebruikte in ieder lied een vast silbenschema!

in lied nr. 1 10- 9-10-10

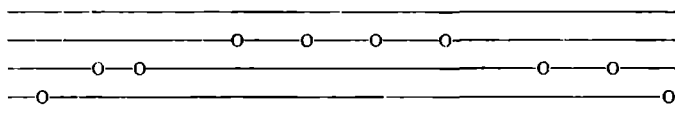
in lied nr. 31 10- 9-10- 9

in lied nr. 32 10- 9-10- 9

in lied nr. 13 10- 9- 9- 8

in lied nr. 13A 9- 8- 9- 8

Het kan ons bevreemden, dat de gegeven melodie dit verdroeg, maar we moeten twee dingen niet uit het oog verliezen. Op de eerste plaats lag het maatschema in de melodie niet zo vast als wij dat gewend zijn in onze liederen; ten tweede werkten bepaalde melodie-gedeelten mede bij eventuele verschuivingen in het metrum. Men lette op de mogelijkheden voor aksentverschuiving en – zolang de melodie nog niet in een vast maatschema is gebonden – voor variatie. Een goed voorbeeld daarvan levert de beginregel van 'Bedroefde Herteken' (Niro o schoonste, Wilder dan wilt), die aanvangt op de volgende manier:

Een blij-de tij- dingh moet ick ver- cla- ren
 Nf- ro o schoón-ste van mijn ge- bu- ren
 wil- der dan wilt wie sal mij tem-men

Het voorkomen van de versie 'Niro o schoonste van mijn geburen' naast het oorspronkelijke 'Neréa, schoonste van mijn etc.'¹ geeft duidelijk aan, dat zich hier gemakkelijk een verschuiving voordeed.

Natuurlijk laten zich niet alle onregelmatigheden op deze wijze verklaren, maar wanneer we lezen hoe Datheen met de psalmvertalingen worstelde en hoe groter taalkunstenaars als bijvoorbeeld Breeroo faalden in hun liedkontrafakten², dan zullen we Mechteldis in deze ook iets dienen te vergeven.

Het aantal silben is in de nrs. 13 en 13A tot regelmatigheid gebracht, zoals we boven zagen; in feite komt dit hierop neer, dat een enkele of enkele onbeklemtoonde lettergrepen wegvielen. In nr. 32 is het metrum minder vast dan in nr. 1, ook in nr. 13 is dat het geval, maar het is daar reeds meer jambisch. Tenslotte konstateren we in nr. 13A, dat het metrum geheel jambisch geworden is.

Het handschrift toont, hoeveel moeite deze tekst de zusters opgeleverd heeft in verband met de (overigens ook gewijzigde) melodie: telkens heeft een andere hand dan die van de kopiïste in de eerste twee verzen van iedere strofe een lettergreep toevoegd:

'Elas, naturken, u te * sterven * ver
 dat heeft mij dickmaels * seer gedaen * heel

. . .

Den gheest, natur, en al * mijn sinnen * le
 strijden noch dickwiels * alsoo seer * hier

Deze verbeteringen zijn dus van latere datum. Voor ons

¹ Van Duyse t.a.p., I, p. 555.

² Polman, J. C. M., *Ons eigen Volkslied*, Amsterdam, 1935, p. 96.

zijn ze hoogst instruktief, omdat ze aangeven hoe de oorspronkelijke teksten vervormd kunnen zijn. Immers, ook de kopiïste heeft – soms met opzet, soms onbewust – Mechteldis' verzen gewijzigd, hetgeen ze niet ten goede kwam.

We mogen ons afvragen, of lied nr. 12A misschien veel later door Mechteldis is gemaakt dan bijvoorbeeld nr. 1. Als geheel kan haar oeuvre zich uitstrekken over een dertigtal jaren. Er zijn voor deze mening nog andere aanwijzingen, van taalkundige aard. Syntactisch is nr. 13A veel minder analytisch dan nr. 1; dan komt in nr. 1 tienmaal een konstruktie voor van het type 'lief kintien cleyn', in nr. 32 dertien maal (!) in nr. 31 tien maal, in nr. 13 maar viermaal en in nr. 13A in het geheel niet! Ook genitiefvormen van het type 'op s'maghets borst' heeft nr. 13A niet meer.

Een vergelijking tussen de nrs. 6 en 15, die dezelfde zangwijs hebben (Alemand d'amour oft Mynen gheest is opgerissen) en een meer gekunstelde vorm, doet ons gelijksoortige gegevens aan de hand. nr. 6:

rijmschema	a a a b c c c b b b d d d b
silbental	8 7 7 6 8 7 7 6 6 6 7 7 9 7
metrum	onregelmatig
zinsbouw	analytisch

nr. 15:

rijmschema	a a a b c c c b b b d d d b
silbental	7 7 7 6 7 7 7 6 6 6 7 7 9 7
metrum	jambisch
zinsbouw	meer synthetisch

Beide gedichten zijn lyrisch en goed vergelijkbaar. Ook hier ontdekken we een neiging om de oude zangwijzen tot een regelmatig schema te brengen.

Vanwaar de invloeden van de tijd op deze van de wereld afgescheiden levende kloosterzuster? Zonder enige twijfel van de meer 'moderne' vosen, waarvan er al in omloop waren, toen zij nog in de wereld leefde, maar waarvan er ook binnen de kloostermuren doordrongen, zij het dan ook enkel in geestelijke versies. Jammer genoeg beschikken we niet over alle zangwijzen

die Mechteldis aangeeft; toch is er ook materiaal om aan te tonen, dat zij in een regelmatige vose met overwegend jambische tekst er niet aan dacht, wijzigingen aan te brengen.

Zij gebruikte zo voor de nrs. 27, 39 en 40 de zangwijs 't Was een rijck fraij borgers kint', terwijl ze als vose voor nr. 35 aangeeft de beginregel van nr. 27. We kunnen deze vier nummers dus vergelijken met de oorspronkelijke tekst. Bij van Duyse vinden we die als volgt:

'Het was een fraay rijck borgers kint
woonagtig binnen Leyden,
een vlaemsche meyt had hy besint
alsoo hy selver seyde
hy vryde haer uytwendigh
maer sy was seer behendigh
al wat hy socht, moest syn ontknocht,
dees maegt wel anders docht.¹

Rijmschema	a b a b c c d d d
silbental	8 7 8 7 7 7 4 4 6
metrum	jambisch

Deze uitkomsten vinden we eveneens voor alle vier bovengenoemde liederen van Mechteldis; variaties komen niet voor.

Hetzelfde geldt voor de liederen nrs. 5 en 41, die als vose hebben het bekende 'Het viel een hemels douwe', een lied dat evenals het Wilhelmus, ook op de wijze van 'Chartres' gezongen werd.

Hoe onjuist het oordeel is, dat Mechteldis de techniek onvolgende beheerste om de zangwijzen en hun teksten te volgen, mag voorts blijken uit een vergelijking van een der meest gekunstelde gedichten, nl. nr. 14, met zijn vose 'O Schepper fier, hoe lustich ist om wesen'. We begrijpen best, dat Mathias Croonenborch's citaat over Mechteldis' dichten gemakkelijk misverstaan wordt. Hij zegt: 'dat sy gheen en arbeydt daer toe en scheen te doen, als alleen de penne te roeren, in de selve te schrijven'.² Dit is misleidend: Mechteldis' liederen zijn veel-

¹ Van Duyse, t.a.p. II, p. 1046, nr. 293.

² Ryck-Deughdigh Leven etc. p. 233.

eer 'doorwrocht'. Kritici kunnen mogelijk betreuren dat zij zich door de vosen zo gebonden achtte, maar kwalijk dat zij geen kans zag naar het gestelde voorbeeld te werk te gaan!

Welk een strenge gebondenheid vond Mechteldis in 'O Schepper fier'!¹

O Schepper fier
 Hoe lustich ist om wesen
 Daer ghy zijt gepresen
 Van d'Inghels in den throon!
 Wilt mij toch hier
 Van allen druck ghenesen
 Heere wt-ghelesen
 Gheeft naermaels sulcken loon
 Dat ick u aenschijn mach aenschauwen
 En u geboden fijn onthauwen
 Heere Jezus zoet
 Gheeft ons dat eeuwich goet.

Rijmschema: a b b c a b b c d d e e

Silbental: 4 7 6 6 4 7 6 6 9 9 5 6

Metrum	o - o -	1
	o - o - o - o	2
	- o - o - o	3
	o - o - o -	4
	o - o -	5
	o - o - o - o	6
	- o - o - o	7
	o - o - o -	8
	o - o - o - o - o	9
	o - o - o - o - o	10
	- o - o -	11
	o - o - o -	12

Men ziet hier een zeer regelmatig, maar ook een bijzonder gekunsteld schema. De versregels 3, 7 en 11 zijn trochaeïsch en springen sterk uit, doordat de rest strak jambisch gehouden is.

¹ Van Duyse, t.a.p., II (1905) p. 1760.

Vanzelfsprekend kan dit een bijzonder aksent verlenen aan het ritme van het gedicht, mits deze metrische afwisseling functioneel wordt toegepast. En daarvoor is nodig het zuivere gevoel om tot een oplossing te komen, waarbij alle semantische waarden die dat vereisen, hun kansen krijgen; waarbij bovendien de grote gebondenheid nergens de indruk geeft van vormdwang.

Mechteldis houdt zich in nr. 14 aan het gestelde rijmschema en aan het silbental van de vose 'O Schepper fier hoe lustich ist om wesen', maar – wat meer zegt – zij handhaaft ook het moeilijke metrumschema en met welk een vaardigheid! Beter gezegd, met welk een goed-afgestemd gevoel voor de functionaliteit van het afwisselende metrum! De verzen 3,7 en 11 geven haar de gelegenheid bepaalde gedachten sterk expressief te maken. Enkele voorbeelden:

strofe 1: Mijn droeve ziel,
wat suldijs toch gaen maecken
dié niet kónt geráecken
ut u allende groot...
keert ghij u heel
tot Godt, ghij cont niet smaecken
sijn soete inspracken,
want eenen overvloijt
heeft overstoert mijn siel en herte
en die vervult met dujsent smerte.
héére Jésu sóet,
helpt mij in desen noot.

II Al gaen ick naer
Maria mijn beminde
íck en kán niet vínde
eenigh vernoeghen soet.
och, sij houwt haer
of sij mij niet en kende.
íck blif ín ellénde
sonder vertroostingh goet.
keer ick mij tot de creature

van haar kan mij gheen hulp gebueren.
óch ick vint certéin
dat haeren troost is cleijn.

III Wil ick ingaen
 het binnenst mijnder sielen,
 víndt daer lijden véélle,
 dat mij seer overvalt.
 ick laete staen
 des vijandts strijden veelle
 één doet het mij héélle
 ick sal 't ut segghen balt
 t'is dat ick niet en kan geraecken
 in d'wille Gods mij vast te maecken,
 dién bemínden goét,
 in allen teghenspoet.

IV Al ist gemoet
 sonder eenigh gevoellen,
 k'sál mijn schípkén róéijen
 in Godts bestieren wel,
 tot die see soet
 van t'Goddelijck invloijen
 dáér Godts diénners spóijen
 te komen ras en snel,
 met roeijen, rimmen ende touwen
 sal ick gaen roijen sonder flouwen
 tót de háven stiél
 die genoemt is Godts wil. etc.

Men ziet, dat dit gedicht niet uit de pen vloeide; het veronderstelt een worsteling met de taal, waaruit alleen een geboren dichter zegevierend te voorschijn komt. Zeker, het doet ons gekunsteld aan, het heeft alle kenmerken van de rede-rijkersliederen: een teveel aan rijm, aan versiering, een te gebroken ritmische beweging; maar het komt nergens tot zinloze woordenpronk, het getuigt nergens van wansmaak en het ritme wordt nooit al te kortademig.

De analyse van de vorm van enkele van Mechteldis' gedichten heeft ons doen zien, dat zij zich vooral gebonden achtte aan de tekstvorm van de vose. Van een eenmaal opgezet silben-

schema week zij niet af. We aarzelen dan ook niet de weinige afwijkingen van het lettergreepschema op rekening van de kopiïste te schrijven. Enkele voorbeelden:

nr. 6 vs. 10 ick was beroert, onvrij
 mijnen moet die was gesoncken,
 mijn siele was gansch doordroncken...

vs. 11 moet zijn: *mijn* moet die was...

nr. 30 vs. 19 O gebenedijde moeder soet,
 veracht u de wereld nu,
 den tijt sal noch eens comen goet,
 dat t'al sal lopen tot u.

vs. 21 moet zijn: den tijt die sal noch eens... i.v.m. het silbenschema; dit 'die' stond ook inderdaad oorspronkelijk in het handschrift, maar werd later uitgekrabd!

Schijnbare onregelmatigheden in het silbenschema vallen weg, wanneer we oudere woordvormen die Mechteldis gebruikt heeft weer substitueren, waar de kopiïste nieuwere schreef, zo bijvoorbeeld 'siele' voor 'siel', 'ende' voor 'en', 'mijne(n)' voor 'mijn' etc. Op enkele plaatsen tonen latere korrekties duidelijk, hoe nonchalant met de vormen werd omgesprongen: Nr. 42 vs. 7' met eene soete vraghe loos' (8 silben), werd na korrektie: 'met een soete vraghe loos' (7 silben); in hetzelfde lied, vs. 23 'Bij neen, mijn lieve soene teer' (8 silben) werd later gekorrigeerd in: 'Beij neen, mijnen lieven soen teer'. In vs. 7 werd het silbenschema verstoord en in vs. 23 bleef wel het juiste silbental behouden, doch kwam het jambische metrum in het gedrang. In deze gevallen kennen wij de correctie, maar we vinden er steun in voor de overtuiging, dat de oorspronkelijke versie van Mechteldis' gedichten nogal eens schade leed.

Wat het gebruik van beelden en motieven betreft kunnen we Mechteldis geen grote originaliteit toeschrijven. Integendeel, bij voorkeur verwerkt ze beelden die haar en de kloostergemeente, waarvoor zij schreef, bekend moesten zijn en het is daarom niet te ver gezocht, wanneer we juist in het dienende

karakter van Mechteldis' poëzie de reden zoeken voor de toepassing van een beeldspraak die bij de zusters gemeengoed kon zijn. Zo treffen we beelden aan, ontleend aan de plastische kunst van haar dagen: de veelgebruikte voorstelling van Jezus' wonden als 'vif heijte sonnen' (nr. 3 vs. 9, als 'parcken vol soeten lof' (nr. 3 vs. 24), als 'prieelvol vreughden' (nr. 3 vs. 4 en vs 23), als 'vif open fonteijnne' nr. 3 vs. 30) en soortgelijke vergelijkende beelden in nr. 4. Dit is alles geheel in de geest van de ikonografie der kontrareformatie.¹ Hetzelfde geldt voor het 'pinceltien goet', waarmee het lijden door Jezus in de minnende ziel geschilderd zal worden. (nr. 32, strofe 12)² en voor de voorstelling van Maria, die aan Haar Zoon haar borsten toont om Hem medelijdend te stemmen. (nr. 27, strofe 7; nr. 41, strofe 5).

Wel weet Mechteldis aan deze motieven een persoonlijke kleur te verlenen door een eigen verwerking: volgens dr. B. Knipping 'conterfeit' Jezus bij vele schilders de deugden in het hart, terwijl Mechteldis deze wijze van voorstellen toepast op het lijden. Zo tracht zij ook de geijkte beelden voor de H. Wonden meer relief te geven om ze zo expressief mogelijk te maken.

Door de gelukkige omstandigheid, dat we beschikken over het meditatieboekje van de hand van moeder-ancilla Sara Herlin, zijn we in staat de herkomst van enkele minder gewone motieven na te gaan. Zonder enige twijfel moeten Moeder Herlins oefeningen voor de eerste generatie Venlose Annuntiaten, waartoe Mechteldis immers behoorde, hulpmiddelen geweest zijn bij het geestelijk leven, waarvan nagenoeg dagelijks gebruik werd gemaakt. Dan gaan uitdrukkingen in het gehoor liggen en met beelden wordt men vertrouwd. Natuurlijk kunnen overeenkomstige uitdrukkingen in beide bronnen wel verklaard worden uit het voorkomen ervan in teksten die zowel Sara Herlin als Mechteldis regelmatig gebruikten.

¹ Knipping, dr. B. o.f.m., *De Iconografie van de Contra-Reformatie in de Nederlanden* I, 1939, II 1940.

² t.a.p. I, afb 55, 84, 91, 94.

Toch is de overeenkomst te frappant dan dat wij niet enkele plaatsjes zouden aanwijken.

Zo gebruiken beiden de termen 'werckt mannelijck en laet u hert verstercken'¹, 'zee van bangigheijd'², maar treffender is de praktische letterlijke aanhaling van Moeder Herlins woorden door Mechteldis in nr. 35:

'O cierat van den hemel schoon,
hemelsche schoonheijt peure,
wilt eens een ambassade doen
aen Iesus mijnen heere...³

De overeenkomstige passage bij Sr. Sara Herlin luidt:

'Bidt uwen h. Engel *u hemelsche schoonhyt* om de liefde van den genen, die hem soo edel ende soo schoon geschapen heeft ende om de liefde van den genen, die hem eewich salich ghemaect heeft, en om de Liefde die hem tot u gesonden heeft om te bewaeren, *dat hem believe een ambassade te doen voor u aen...*

(Cursivering van ons)

Wanneer we ons nog eens voor de geest halen, dat het gedicht bedoeld was als dramatisatie, dan ontdekken we, dat hier de meditatiestof van moeder-ancilla door de handen van de dichteres Mechteldis ging en zo door middel van de suggestieve kracht van het schone woord en de mimetische werking van het gebaar aan Moeder Herlins geestelijke adviezen een sterke steun verleenden. Behalve de begrijpelijkerwijze sterke verwantschap in Annuntiaatse passages, valt de overeenkomst op bij de klachten der ziel, de betekenis van het lijden bij Moeder Herlin⁴ en Mechteldis' gedichten nrs. 33, 35, 37 en 40 (de eerste drie ook dramatisaties!); over het heilig Sakrament⁵, over Maria's liefde die ons geheel moet 'consomerer', over de koren van engelen en heiligen in de hemel, over de maagden in het bijzonder en zoveel meer.

¹ Beyart hs. Aa 10 nr. 32, p. 149, lied 32; Tienen, Bibl. Ann. hs. B. 10, p. 39.

² Beyart hs. Aa 10 nr. 32, p. 127 vs. 1-2 en 29; Tienen, Bibl. Ann. hs. B. 10, p. 125.

³ Beyart hs. Aa 10 nr. 32, p. 166, vs. 1 t/m 4.

⁴ Tienen, Bibl. Ann. hs. B. 10, p. 241.

⁵ id., p. 240; Beyart hs. Aa 10 nr. 32, p. 44 lied 10.

Deze vergelijking maakt ons er weer opnieuw van bewust, dat Mechteldis' dramatisaties inderdaad 'den geheellen handel van het inwendich leven' behandelen, maar dan speciaal be- zien vanuit het gezichtspunt van diegenen, die met het medi- tatieboekje van moeder Sara Herlin vertrouwd zijn.

MECHTELDIS' TAAL EN STIJL

Als we ons erop bezinnen, hoe veel-omvattend de beschrijving van de taal van een bepaald individu zou moeten zijn om goed en afdoende genoemd te worden, realiseren we ons, hoe pover het resultaat altijd uitvalt en hoe voorzichtig onze konklusies dienen te wezen, zolang we slechts over beperkte gegevens beschikken.

En dat is toch nagenoeg altijd het geval. Meestal immers bezitten we slechts geschreven teksten en dan dikwijls nog taaluitingen die op een zeer bepaald terrein liggen. Al te weinig dringt het tot ons door bij het verzamelen van de gegevens en de vergelijking ervan met de uitkomsten van een onderzoek naar de taal en de stijl bij anderen, op welk een uiterst klein gebied van de taal we werkzaam zijn en hoe betrekkelijk dus de resultaten.

Maar er is meer.

Ieder individu put uit het algemeen taalfonds, de 'langue', en uit zich – mondeling of schriftelijk – door gebruikmaking van gebonden en van vrije elementen. Deze laatste zijn op alle terreinen terug te vinden: het zijn de fonologische varianten op het gebied van de klankrealisatie; de syntaktische en morfologische varianten, en tenslotte de betekenisvarianten. In de meeste gevallen zijn ook de vrije elementen gemeenschappelijk. Ze behoren dus tot de 'langue'; wat de klank betreft moet hier echter een uitzondering gemaakt worden voor de zgn. individuele variaties, die uitsluitend onder de 'parole' vallen. Lokale, konkomitante en kombinantorische varianten zijn weer gemeenschappelijk eigendom, hoewel ze niet-gebonden zijn. Wat de betekenisvarianten betreft: dikwijls ont-

breken konkrete gegevens ten aanzien van hun verspreiding, althans over varianten uit een oudere taalperiode. Ook hebben we meestal geen flauw idee van de frekwentieverhouding tussen enkele betekenisvarianten in een bepaald gebied.

Wanneer we onder stijl datgene verstaan, dat eigen, karakteristiek is voor de uitingen van een persoon of een groep personen, dan impliceert dit, dat we onbewust of bewust die uitingen konfronteren met een norm, zij het dan dat we daarvoor verstaan de uitingen van één, mogelijk op-de-voorground-tredend, individu ¹ ofwel die van een kleinere of grotere groep van individuen. ² Een dergelijke norm kan natuurlijk nooit zijn het totaal van de gebonden elementen alleen: immers ook veel vrije elementen behoren tot de langue en het gebruik ervan is wel arbitrair, maar toch zó, dat steeds een keuze gemaakt móet worden. Ofwel dit ofwel dat vrije element dient gebruikt te worden.

De omschrijving van zo'n norm zou dus kunnen zijn: het totaal van de gebonden elementen, vermeerderd met een aantal gegevens die te beschouwen zijn als gemiddelden voor het taalgebruik, wat de vrije elementen betreft. Om een vergelijking werkelijk vruchtbaar te maken en het eigene te kunnen onderscheiden van het normatieve, zouden we over een aanzienlijk aantal normen moeten beschikken: niet enkel geldend voor een bepaalde tijd en een bepaalde streek, maar ook voor zakelijk proza, betogend proza, beschouwend proza, voor epische, lyrische en dramatische poëzie, voor konversatie in de gemeenzame en de normale omgangstaal zowel als in de kultuurtaal, om slechts de hoofdonderscheidingen te noemen.

Ieder van die normen zou alle onderdelen van het taalgebruik moeten omvatten: de fonologische elementen, de morfologische, de syntaktische en de semantisch-idiomatische.

Uiteraard ontbreekt het ons aan veel, aan de meeste van

¹ cf. Van Helten, W. L., *Vondel's Taal*, Rotterdam, 1883.

² cf. Overdiep, G. S., *Zeventiende-eeuwsche syntaxis*, I-III, Groningen-Batavia, 1931-1935.

die normen. Willen we nu evenwel toch een onderzoek instellen, dat de liederen van Sr. Mechteldis tot voorwerp heeft, dan gaan we allereerst na, welk materiaal er ter vergelijking aanwezig is. Zien we dan dat normen als boven bedoeld geheel ontbreken en dat het vergelijkingsmateriaal – zowel synchronisch als diachronisch – zeer fragmentarisch is en wat de aard van de taal, ófwel de tijd ofwel de plaats van produktie betreft, nogal ver van onze teksten verwijderd ligt, dan realiseren we ons, dat het slechts mogelijk zal zijn het taalgebruik van Sr. Mechteldis zo objektief als doenlijk is te beschrijven, niet om aan te geven, waarin het specifieke van haar 'stijl' bestaat.

We stellen ons voor uitsluitend de konklusies mede te delen van een uitgebreid onderzoek naar het taalgebruik van Sr. Mechteldis, dat uitgevoerd werd met bijzondere aandacht voor de volgende punten:

1. De verhouding teken-klank in haar poëzie en in verband daarmee de verhouding tussen Mechteldis' taal en het Venloos.
2. Enkele woordvormen.
3. De syntaktische structuur.

Vruchtbaar voor vergelijking waren voornamelijk die werken die zich speciaal met het Venloos bezighouden¹ en artikelen over deze stof zowel als teksten in het Venloos uitgegeven². Tevens werd in dit onderzoek betrokken de taal van een kruiswagoefening, afkomstig van het buurklooster van Transcedron, nl. het klooster In de Weijde.³

1. *De verhouding teken-klank.*

Vluchtige lezing van Sr. Mechteldis' liederen kan reeds over-

¹ Meer, S. G. W. van der, *Venloer Stadt-Texte*, Nijmegen, 1949. Dit werk bestrijkt de periode van 1320 tot 1543 en bepaalt zich nagenoeg geheel tot dokumenten in ambtelijke taal. Het is jammer, dat er zo'n wijde kloof gaapt tussen de stijl van de door Van der Meer gebruikte stukken en Mechteldis' liederen!

Peeters, F. J. P., *Het klankkarakter van het Venloos*, Nijmegen, 1951.

² Peeters, H., *Kinderliedjes te Venlo*. Maasgouw 1879, 116, 187; 1880, 215, 220; Verzijl, A., *Proeven van Venloosch dialect*, Maasgouw 1882, 651, 652; Sax, H., *Proeve van Venloosch dialect*, Maasgouw 1900, 75, 76.

³ Un. Bibl. Nijmegen, hs. nr. 205.

tuigen, dat zij haar spelling gekonformeerd heeft – in grote trekken althans – aan die welke in de zeventiende eeuw meer gangbaar werd, vooral in de meer westelijke streken. Natuurlijk betekent dit nog niet, dat Sr. Mechteldis haar liederen hoorde in een taal, die fonologisch praktisch identiek was aan het Hollands van haar dagen. Voor ons brengt het evenwel de konsekwentie mee, dat het onderzoek naar de klankwaarde en de klankstructuur van haar taal in hoge mate bemoeilijkt wordt door een gebrek aan gegevens. Ook in de late middeleeuwen waren er schrijfusanties die zich hinderlijk indringen tussen de onderzoeker en de ware klankkleur waarmee de gebruikte tekens korresponderen. In onze teksten is het echter zó, dat men de indruk krijgt, alsof slechts op bepaalde punten langs de indringer heen gekeken kan worden. Die plaatsen zijn de slotsilben van de versregels.

Na onderzoek van alle rijmparen en rijmdrietallen komen we tot de volgende bevindingen:

Sr. Mechteldis gebruikte een spelling die in grote trekken overeenkomt met die van de schrijvers in haar tijd van meer westelijke streken.

Achter sommige van die spellingsvormen verbergt zich de Venlose uitspraak, hetgeen blijkt uit het rijm en soms uit doubletten.

Toch schreef Sr. Mechteldis zeker niet in het Venloos van haar dagen: bepaalde Venloïsmen zijn vermeden.

In bepaalde gevallen gebruikte zij de Venlose en de Brabants-Hollandse uitspraak afwisselend.

Alvorens over te gaan tot een toelichting op bovenstaande konklusies, moge eerst een globaal overzicht volgen, waarin de kenmerkende verschijnselen van de taal in de liederen worden vergeleken met de uitkomsten van het onderzoek over hs. nr. 205 U.B.N. en de gegevens bij Van der Meer (Stadt-Texte etc.)

Voor een bepaald verschijnsel is steeds een typerend woord gekozen, in de teksten genoemd.

VAN DER MEER	Hs. 205	LIEDEREN MECHTELDIS
oec	oec	oock
--	ic	ick
--	-dy	-dij
--	ghy	ghij
-lic, -liken	-lic, -liken (-lyc),	-lijck
(ook -lich)	(ook-licken)	
neest	gaet	gaet
-echtigh	-achtigh	-achtigh
		-aechtich
gevraren (gevroren)	haeren(cornu)	(-vəRklaoRə)
vleys	vleys	<i>vleesche</i>
		vleijsche
irsten, eerst	eerst	eerst
ewige	ewige	eewige
halden	halden	<i>houwen</i>
scholt	scholt	schult
solt	solt	sult
mit	mit	met
daech, daig	dach	dagh
naet	naet	nat
oer (pron. pers.)	hoer	<i>haer</i>
oerre (pron. poss')	hoer(en)	<i>haer(en)</i>
ur, oen		
guet	guet	goet
	suet	soet
broder	broeder	broeder
--	arm (pauper)	arm
perdt	bermhertich	bermhertigh
duc	duc	<i>dieck</i>
voel (multus)	voel	<i>veel</i>
een,eyn	een,eyn	een

Dat zich achter sommige van die spellingsvormen bij Mechteldis de Limburgse uitspraak verbergt, kan blijken uit rijmparen als:

spijs-advis; ansien-sijn; ontsien-pijn;
sien(*esse*) – sien (*videre*).

Dat betekent echter niet, dat de 'ij' steeds werd uitgesproken als [i.] of [i]!) Men vergelijkte slechts de rijmen: weij-blij; weijde-blijde; weerdigheijt-verblijt. Het interessante bij al deze en soortgelijke gevallen is dat de spelling hier regelmatig verschil vertoont: de woorden die op oude diftong teruggaan hebben spelling 'eij' en de andere spelling 'ij'. Ze blijken dus voor het taalbewustzijn beslist onderscheiden te zijn. Waren ze dat daarom ook in de uitspraak? We menen van niet. Het onderscheid lag namelijk hierin, dat woorden als 'blij' en 'altijt' uitgesproken konden worden op z'n Venloos en dan dus met [i.] ofwel – en dan gekonformeerd aan de algemeen gangbare uitspraak in het Brabantse en in het westen – diftongisch.

We vinden geen materiaal om aan te tonen, dat Mechteldis in één bepaald lied beide uitspraken van een woord gebezigd zou hebben; evenmin geldt echter dat zij in sommige liederen de Limburgse en in andere de Brabants-Hollandse zou hebben toegepast.

Wanneer we weten, dat reeds Maerlant in zijn rijmen klanken toepaste uit naburige dialecten, dan geloven we dat Mechteldis slechts gebruik maakte van een bekend procédé. In haar geval waren hier bovendien nog klemmende argumenten voor. Maar daar komen we nog op terug.

Dat Sr. Mechteldis niet in het Venloos schreef bewijzen de rijmen op-oet, –oot, oijt, –out. Deze zijn nogal frekwent, mede door het veelvuldig voorkomen van adjektieven in postpositie (roosken root). Alle rijmpartners van het zeer frekwente woord 'soet' zijn: root, minioet, spoet, vergoedt, schoet, teghenspoet, doet (w.w.), vroet, bloet, vloijt (ww.), gevoet, le-gaet, doot, verwoudt, snot, gemoet, groot, moet (subst.), overvloyt, goet.

Van deze partners gaan terug op wgm. ô: goet, soet, doet (ww.) overvloijt, moet, verwoudt, gevoet, gemoet, bloet, vroet,

spoet en op oude 'au': groot, doot, snot, schoet, root, nood. Voor 'miniot' vgl. fr. minioter en voor legaet, vgl. lat. legatum.

Nu laat Peeters geen twijfel bestaan¹ aangaande het verschil tussen de 'goet'-groep en de 'groot'-groep in het Nieuwvenloos: de eerste heeft [o] en de tweede [uə]. De spelling 'groecht' noch de fonetische spelwijze [gruet] doet aan deze klanken volgens Peeters² volledig recht. Volgens hem hebben we hier te maken, niet met triftongen zoals door Van Ginneken werd beweerd, waarvan de delen zouden zijn: volle klinker, j of w, stomme ə, maar met diftongen die sonantisch zijn en waarvan de h het sonantische element uitmaakt. Peeters maakt trouwens onderscheid tussen sonantische diftongen met stoottoon (roehd, poeht) en met sleeptoon (groecht, hoegh).

Strikt genomen zouden dus in het Nieuwvenloos de woorden 'zoet', 'rood' en 'groot' niet in volrijm kunnen worden opgenomen.

Resumerende bevinden we:

In de oorkonden en stadteksten zijn geen aanwijzingen voor verschillende uitspraak van bijv. zoet, rood en groot in Venlo tot 1543.³

De zeventiende-eeuwse tekst van Sr. Mechteldis geeft dergelijke woorden zonder onderscheid in rijmverband. Het Nieuwvenloos onderscheidt zeer duidelijk drie groepen:

oo-woorden met stoottoon,
oeh-woorden met stoottoon,
oeh-woorden met sleeptoon.

Hoewel er dus historisch geen aanwijzingen zijn, dat in de zeventiende eeuw de groepering in drie bestond, kunnen we – rekeninghoudend met de verschillende herkomst van de woorden – onmogelijk aannemen, dat de uitspraak vroeger gelijk was.

We zien dan voor de liederen van Sr. Mechteldis de volgende mogelijkheden:

¹ Peeters. Het klankkarakter etc. p. 122.

² t.a.p. p. 124 e.v.

³ Meer S. G. W. van der, Venloer Stadt-Texte, p. 226–227.

1. Sr. Mechteldis gebruikte hier dikwijls halfrijm; de groepering in drie bestond al zoals in het Nieuwvenloos.
2. Sr. Mechteldis gebruikte dikwijls halfrijm, maar hoe- wel er een groepering in drie bestond, was het verschil in vokaalklank veel geringer: de diftong had de klank- waarde (o.h.), niet (u.h.) zoals in het Nieuwvenloos.
3. Sr. Mechteldis gebruikte spellingrijm, oogrijm.
4. Sr. Mechteldis gebruikte soms de Venlose uitspraak van de woorden, soms de meer algemene.

Nu van de mogelijkheden komend tot de waarschijnlijk- heden, menen we nr. 3 zonder meer te moeten uitschakelen. Deze gedichten waren immers liederen en bestemd voor een kommunititeit, waar regelmatig gezongen werd. En het rijm ver- sterkt immers in hoge mate het muzikaal effect.

Om diezelfde reden kunnen we ook nr. 1 minder waarschijn- lijk noemen. Als namelijk de vokalen zover uiteenlagen als dat het geval is met de [o] en de [u.h.] in het Nieuwvenloos, werd zeer bewust een van de meest opvallende klankschoonheden van het lied prijsgegeven. En nog wel zeer dikwijls ook! Na- tuurlijk zijn er wel meer halfrijmen in Sr. Mechteldis' gedichten aan te wijzen, maar dan gaat het meestal niet om vokaalver- schillen. Juist het meest sonore van de lettergreep, de kern, de vokaal, is dan in beide rijmsyllaben gelijk.

Tenslotte nog dit: als we zien, dat moderne Venlose lied- jes- en versjesmakers,¹ in staat zijn in het rijm die [o]-woorden en [u.h.]-woorden te scheiden, zou Sr. Mechteldis, die bij machte blijkt zeer gekunstelde rederijkerverzen in versbouw, metrum en ritmiek te volgen, dan beslist technische onmacht of nonchalance moeten worden toegeschreven? We mogen niet vergeten dat het rijm in haar dagen beschouwd werd als een essentieel element van poëzie!

Het meest waarschijnlijke lijkt het ons, dat Sr. Mechteldis van de mogelijkheden van het dialect én van die van de al- gemene taal gebruik wilde maken, maar dat bovendien de tegenstelling tussen de vokalen van de drie groepen, zoals boven aangegeven, niet zo groot was: bijv. [o], [oh], [o.h.].

¹ Zie noot 2 op p. 149.

Dat Sr. Mechteldis niet in het Venloos schreef, staat als een paal boven water; we zullen daarvoor nog een bewijs aanvoeren. Hoe zij de mogelijkheden van streektaal en landstaal beide wist uit te buiten, hebben we al gezien bij de bespreking van de ij-ei-rijmen.

We komen nu tot de vormen met oude a + 1 voor dentaal. Bij onderzoek van hs. 205 bleek dit Venlose handschrift nage-noeg consequent in deze vormen, althans wat het vertonen van de -l- aangaat. Dit komt overeen met hetgeen Van der Meer in zijn 'Stadt-Texte' vond.¹ Men weet, dat de oude-alt-vormen een eigenaardige ontwikkeling doormaakten in Venlo: vanaf ongeveer 1320 verschijnen in de oorkonden -aet-vormen en -ayt-vormen, die volgens Van der Meer als [at] resp. [ait] gesproken moeten zijn. Vanaf 1384 tonen de teksten enkel ald-vormen (een enkele maal -aild) en de -l- is dus weer terug. Na 1543 komt -aet- in het geheel niet meer voor; tot 1622 vond Van der Meer steeds -ald- op één uitzondering na, in een oorkonde van 1617: 'ouden'. Hij neemt daar Hollandse invloed aan. De lijn van de ontwikkeling doortrekkend, konstateert hij, dat na 1400 ongeveer tot in het huidige dialect toe steeds -ald- gesproken moeten zijn. De meer moderne teksten bevestigen dit.²

In Mechteldis' liederen nu komt geen enkele -ald-vorm voor, noch in het rijm noch op andere plaatsen. Terwijl dus Venlo -ald- sprak, schreef Mechteldis -ou-; zelfs terwille van het rijm heeft ze niet één enkele maal een -ald-vorm ingeschoven!

Waarom schreef Sr. Mechteldis nu geen Venloos en welke fonologische consequenties zitten eraan vast, als afwisselend de dialektische en de meer algemene uitspraak wordt gevolgd?

Deze vragen doen zich voor en we zullen ze in deze volgorde behandelen.

Door het historisch onderzoek van het milieu waarin Sr. Mechteldis leefde, menen we in staat te zijn het eigenaardige

¹ Stadt-Texte, etc., p. 128 e.v.

² Zie noot 2 op p. 149.

taalgebruik, waarvan de liederen getuigenis afleggen, te verklaren.

Transcedron, het Venlose Annuntiatienklooster had een taalmilieu, dat we ons tamelijk goed kunnen voorstellen. De 'reformeersers' die op verzoek van Sr. Barbara de Put en de jongeren in 1614 naar Venlo kwamen, waren naar alle waarschijnlijkheid alle vijf Brabantse zusters. In Venlo werden die moeder-ancilla, vikaris, novicemeesteres, schrijfzuster en buitenzuster. Na de dood van Sr. Sara Herlin, de eerste moeder-ancilla, volgde de novicemeesteres Sr. Geertruit van Bergen haar op en na haar dood kwam de vikaresses, Sr. Maria vanden Blaesbergh in de functie van moeder-overste. Zij bestuurd Transcedron tot 1656. De Brabantse zusters bleven dus gedurende vijftig jaren aan het bewind. Wat een geweldige invloed moet de novicemeesteres alleen al gehad hebben, degene naar wie de jongeren zich modeleerden, om van het voorbeeld van de 'Moeder' maar te zwijgen.

De vijf Brabantse zusters waren de kloosteroversten en zeker zullen de anderen zich bewust naar hen geregeld hebben. Strak vasthouden aan het Venlose dialect zou een vorm van uitsluiting betekend hebben ten opzichte van de zo hoog vereerde en beminde brengsters van de 'veranderinghe'.

Waren echter de anderen allen Venlose zusters? Wel had pater Arnoldus Ab IJscha in een schrijven van 1614 aan de Venlose Magistraat mededeling gedaan van de bepalingen die hij als provinciaal der Franciskanen had vastgesteld ten aanzien van de aanneming van nieuwe zusters², zulks om te doen uitkomen, dat Venlose meisjes in een bevoorrechte positie verkeerden, maar andere gegadigden waren geenszins uitgesloten. In feite waren er heel wat meisjes uit andere plaatsen in Limburg, verscheidenen meer uit het zuiden, maar er waren er ook uit het Brabantse land en zelfs uit het verre Westfalen en het meer nabije Rijnland.

Toen Sr. Mechteldis in 1620 intrad, had zich zeker al een soort van kloostertraditie gevormd ten aanzien van het taal-

¹ Gemeente-archief Venlo, Transcedron nr. 1725.

gebruik. Dat de Brabantse oversten er hun stempel op hadden gedrukt, staat vast. Verder was dit taalmilieu er een, waarin alle verschijnselen van zogenaamde taalmenging optraden. Maar daarmee is lang niet alles gezegd. De situatie is bijvoorbeeld niet te vergelijken met die op een goed bekend staande school in de zeventiende eeuw, waar leerlingen uit verschillende streken zich rond een of enkele leraren verzamelen. Want daar bleef voortdurend de mogelijkheid open om met de buitenwereld in contact te blijven en dus invloeden van buiten te ondergaan. En na verloop van enkele jaren ging ieder zijns weegs, dikwijls weer terug naar het oude taalmilieu, waaruit men stamde. In Transcedron was het anders. Was de zuster ingetreden, dan was zij in feite overgeplaatst naar dit gemengde taalmilieu voorgoed, en zonder contact met de omgeving. Eigenlijk een ideaal milieu om de wetten van de taalmenging te toetsen.

Bleef echter de mogelijkheid niet bestaan, dat Sr. Mechteldis dichtte in haar eigen dialect, dat haar immers zo vertrouwd was? Als we bedenken, dat zij haar liederen schreef, niet voor zichzelf, maar voor de gemeenschap, valt het niet moeilijk deze vraag te beantwoorden. Dat kón zij eenvoudig niet, omdat de kloostertraditie haar het instrument, de taal van Transcedron, als het ware voorschreef. Zij behoefde daarbij niet te vergeten, dat zij Venlose was: het bloed kruipt trouwens waar het niet gaan kan – er zullen zeker venloïsmen in de Transcedrontaal doorgeklonken hebben. Mogelijk zelfs heel wat, want ook de Brabantse oversten ontkwamen vast niet aan taalbeïnvloeding in dit Limburgse milieu.

Taalkundig gesproken hebben we dus hier een interessant voorbeeld van taalmenging gevonden, waarbij allereerst het 'taalprestige' van de minderheid – i.c. de Brabanders – ter sprake kwam. Dit kwaliteitsoverwicht van het Brabants heeft in Transcedron 'houwen' doen winnen van 'halden'; daarbij werd steun ontvangen van de bijzonder gunstige positie van het Brabants i.v.m. de affektieve verhoudingen in het klooster.

Dat een sterk-afwijkende vorm als die met *-ald-* geheel verdween om plaats te maken voor *-ouw-* terwijl bijvoorbeeld veel geringere verschillen bleven gehandhaafd, moet juist verklaard worden uit de fonologische consequenties van het naast elkaar voortbestaan van dergelijke varianten met een betrekkelijk grote onderlinge klankafstand. Een van beide zal moeten wijken, nadat mogelijk een tijdlang beide varianten getoleerd zijn. In onze teksten betrappen we die toestand bij de 'ij-ei'-gevallen: [ri.k] en [riik] verdragen elkaar blijkbaar. Dat betekent fonologisch dat in deze periode naast een [i.]– en een [ɛi]– foneem (zoals die bijvoorbeeld voorkomen in 'niet' en 'eijghen') nog een [i.–ɛi]–foneem onderscheiden moet worden, waarin zowel de [i.] als de [ɛi] individuele varianten zijn. De kern van dit foneem zal dan – al naar gelang het prestige (kwaliteit, kwantiteit, affektieve invloeden) van een van beide groepen in de richting van de uitspraak van de overheersende groep verschuiven. Omdat de afstand tussen de varianten relatief zo groot is en de uitersten daarom naderen tot de kern van andere fonemen, die mogelijk ook op drift geraken, zal het gevoel voor bepaalde fonologische opposities gaan vervagen, onzeker gaan worden. In feite betekent dit niets anders dan dat er dikwijls bijzonder gewaakt zal moeten worden voor misvatting. Bij het gebruik van het [i.–ɛi]–foneem zal er steeds de mogelijkheid bestaan van onzekerheid bij een van de beide partijen. Om het konkreter uit te drukken: er blijft soms twijfel bestaan of er een woord gebruikt is met het [i.–ɛi]–foneem, het [i.]–foneem of het [ɛi]–foneem, terwijl hyperkorrekte vormen onder dergelijke omstandigheden welig plegen te tieren.¹ Het taalverkeer wordt hierdoor niet onmogelijk gemaakt, maar wel bemoeilijkt. Er wordt daarom minder gebruik gemaakt van onvolledige zinnen, van korte taalvormen,² omdat

¹ cf. Vries, Wobbe de, Hypercorrectheid 1, Med. Kon. Ak. v. Wet. Lett. 67 67 A, p. 5.

Kloeke, dr. G. G., Klankoverdrijving en goedbedoelde hypercorrecte taalvormen, Ts. 43, p. 161 e.v.

² Onder korte taalvormen worden hier begrepen alle zinsequivalenten zonder persoonsvorm.

door overduidelijkheid die in en door het verband kan spreken, moet worden aangevuld, wat in de primair-fonologische gegevens ontbreekt.

Dergelijke taalsituaties treden ook op, wanneer een jongere generatie door beïnvloeding van buitenaf het oorspronkelijke dialect niet meer zuiver spreekt. Dan worden door ouderen en jongeren in onderling kontakt ook doubletten gebruikt. En toch is daar het onderling begrip niet zo moeilijk, omdat bij beide groepen nog het dialectbewustzijn leeft, al is het bij de ene meer passief geworden. In Transcedron stootten twee soorten dialectbewustzijn opeen.

Hoe de zaak met de 'oo'-klanken in ruime zin nu precies lag, is niet met zekerheid uit te maken, zoals boven reeds werd uiteengezet. O.i. is het zeer wel mogelijk, dat in het milieu van taalmenging, waarin Sr. Mechteldis verkeerde de [o.], [oh] (stoottoon) en [o.h] (sleeptoon) geen fonologische distinktie vertoonden. Mogelijk kunnen we nog verder gaan en aannemen, dat in dit afgesloten milieu de Brabantse uitspraak was overgenomen, al was het dan maar in de omgang met de niet-Limburgers. Bij menging is een dergelijk verdwijnen van een 'merkmal' in een van beide groepen, wanneer althans de andere dit 'merkmal' niet kent, te verwachten.¹

In het Brabants kwamen rijmen als Sr. Mechteldis gebruikte reeds veel vroeger voor²; bij Velthem en Jan van Boendale zijn ze frekwent.³

2. *Woordvormen.*

Aansluitend bij datgene wat bij de bespreking van de verhouding klank-teken in Mechteldis' liederen ons bracht tot de konklusies omtrent het domineren van Brabantse elementen

¹ Jakobson, R., Actes du 4e Congrès International de Linguistes 54, Kopenhagen, 1938.

² Franck, J., Tijdschrift voor Taal en Letterkunde 19, 1900, p. 42 e.v.

³ Loey, dr. A. van, Middelnederlandse spraakkunst, deel II, Klankleer, Groningen-Batavia, 1949, p. 56.

in het taalgebruik van Transcedron, behandelen we uit de morfologie van Mechteldis' taal een analoog geval.

In haar gedichten komen uitzonderlijk veel imperatiefvormen voor en deze blijken ook voor het enkelvoud steeds –t als uitgang te hebben. In de zeventiende eeuw was de –t-loze vorm bij de noordelijke schrijvers voor het enkelvoud de gewone geworden.¹ Ook in het Nieuwvenloos blijken de –t-loze vormen voor het enkelvoud normaal te zijn, uitgezonderd bij de werkwoordstammen die op een vokaal eindigen: Doot et neet! Gaot er weeg! Mogelijk is deze –t een relict van een vroegere periode, waarin voor het enkelvoud altijd de vorm met –t gebruikt werd. Of dat nog zo was in de zeventiende eeuw, dus in Mechteldis' tijd, staat niet vast. Zo niet, dan zou ook hier, nl. in Transcedron, wel eens Brabantse invloed een woordje meegesproken kunnen hebben.

Opmerkelijk is het gebruik van het diminutiefsuffix. Terwijl in het hs. U.B.N. nr. 205 slechts sporadisch zich een –k-vorm vertoont, komen bij Mechteldis –tien-vormen en –ken- zowel als –eken-vormen voor: kintien I, 2; I, 18; I, 34; hantiens I, 22; XXXII, 18; fonteijnties IV, 23; XXXII, 44; straltien VIII, 23; pinceltien XXXII, 46; bruijtiens XL, 49; XLII, 73; cf. ook soetties en soettiens, resp. XLII, 38; I, 21; maghdeken I, 4; XXXVIII, 91; cribbeken I, 6; Enghelkens I, 13; kindeken I, 20; II, 46; kindekin II, 9; II, 33; kinderken XLII, 19; XL, 69; mondeken I, 32; II, 50; stalleken I, 46; wanckskens II, 49; kusken II, 48; XLII, 113; herteken III, 3; XXXIV, 6; XXXIV, 50; hertekijn VIII, 24; windeken VIII, 15; pilkens VIII, 58; pielkens XL, 23; schapkens XI, 52; XIX, 16; XXXI, 15; cruijsken XV, 30; XVII, 6; XVII, 12; XVII, 36; XXXIII, 20; XXXIX, 27; XXXIX, 93; ooghsken XVII, 27; broederken XVIII, 36; susterkens XLII, 9; wordeken XXXIV, 33; luttelken XXXV, 61; lammeken XXXVIII, 92; cordeken XXXIX, 5; blomken XLI, 18; rosken XLI, 62; lieveken XLII,

¹ Van Loey, prof. dr. A. van, Schönfeld's Historische Grammatica van het Nederlands, Zutphen, 1954, p. 167.

9; cloosterkijn XLII, 1; nonkens XLII, 2; nonnekens XLII, 8; hoijckxkens XLII, 74. Het Nieuwvenloos geeft een geheel ander beeld te zien: härtje, mundje, wäördje, rundje, kledje, börsje; kärke, meulke, bälke, dräfke, löfke, knuupke, meuderke, buuënke, jungske, stökske, stekske, vunkske. Uit de voorbeelden op -je wordt duidelijk, dat deze woorden alle op [t] eindigen; de woorden die -ske tot suffix hebben, eindigen op -k-, -g-, of -j-. Samenvattend kunnen we zeggen, dat de woorden op [t] het diminutiefsuffix '-je' krijgen, de overige '-ke' of '-ske'.

Bij Mechteldis valt dan het volgende op:

de woorden op (t) krijgen het suffix '-ien' oftewel '-eken':

kintien, hantien, bruijtien;

kindeken, maghdeken, mondeken, herteken, windeken, cordeken;

de woorden op -k-, -g- of -n- nemen de verbindingsklank -s- aan: hoijckxkens, ooghskens, wanckskens; de overige krijgen '-ken' of '-eken'.

Terwijl dus in het Nieuwvenloos het suffix '-eken' niet voorkomt, is dit bij Mechteldis nogal frekwent; mogelijk hangt dit samen met het gebruik van niet-geapokopeerde substantieven. Toch is hierin niet alleen de verklaring te vinden; alles duidt erop, dat de toestand in Mechteldis' tijd een overgangsstadium is, getuige de vormen straltien, pinceltien, fonteijnties tegenover Nieuwvenloos sträölke, pensilke, fonteinkes.

Hoewel het materiaal veel te bescheiden is om statistisch voldoende betekenis te hebben, moeten we erop wijzen, dat van de woorden met '-ien' -suffix er 7 op een totaal van 13 voorkomen in de liederen I en XLII, die liederen nl. waarvan we op andere gronden meenden te mogen vaststellen, dat het wel de oudste van Mechteldis' oeuvre konden zijn geweest!

3. *De syntaktische structuur*

De beschrijving van Mechteldis' 'stijl' vraagt nu de behandeling van sommige zogenaamde open konstrukties en wel die,

welke voor haar teksten als kenmerkend te beschouwen zijn. Op de eerste plaats zijn dat de konstruktie bestaande uit een substantief met een adjektief in postpositie, bijvoorbeeld 'rosken root'. Evenals de tweede die we hier behandelen, is het een van de zgn. rederijerskenmerken¹, die in de volle renaissance geleidelijk-aan uit de poëzie verdwijnen. Een volledig overzicht van het gebruik van deze vormen door Sr. Mechteldis, doet wel het best uitkomen, hoe noodzakelijk het is er even het volle licht op te werpen. We geven dus hieronder de aantallen per lied, met dien verstande, dat tot dit type gerekend worden konstrukties van de vormen: 'Minnaer soet', 'minnaer soo soet':

Lied nr.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	9A	10
aantal:	12	20	6	15	4	5	9	14	4	5	12

Lied nr.	11	12	13	13A	14	15	16	17	18	19	20
aantal:	10	7	3	—	12	6	5	5	7	7	4

Lied nr.	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
aantal:	9	11	7	12	7	8	8	7	11	12	7

Lied nr.	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42
aantal:	13	14	11	9	8	8	20	11	3	7	14

Het totaal aantal konstrukties van deze soort is 389(!), d.w.z. gemiddeld zelfs nog meer dan 9 per gedicht. Een nader onderzoek van deze vormen wijst bovendien uit, dat we hier te maken hebben met geklicheerde verbindingen: die met 'soet' komen maar even 112 maal voor! Andre frekwente verbindingen zijn die met 'groot' (40 maal), 'reijn' (29 maal), 'goet' (23 maal) en 'schoon' (21 maal). Natuurlijk is het wel zo, dat deze woorden in dit soort poëzie frekwent kunnen zijn; doch uit de hoge frekwentie moeten we toch wel de konklusie trekken, dat de betreffende woorden een duidelijke betekenisverbleking hebben ondergaan.

Een open konstruktie die volkomen in dezelfde sfeer ligt

¹ cf. Es, dr. G. A. van, *Het drama der Rederijers*, in: Baur, prof. dr. F. c.s., *Gesch. v. d. Lett. der Ned.*, dl. III, p. 276 e.v.

als de zo juist besprokenene, is die van het type 'een teer maghets borst', 'des lijdens baen', 'des hemels troon'.

Deze waren immers in de rederijkerlitteratuur frekwent, al stamden ze uit een oudere periode.¹ Een volledig overzicht volgt hieronder:

Lied nr.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	9A	10
aantal:	2	3	1	—	1	3	1	2	—	1	—
Lied nr.	11	12	13	13A	14	15	16	17	18	19	20
aantal:	1	—	3	—	2	—	2	1	1	—	1
Lied nr.	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
aantal:	1	1	—	1	—	—	—	1	—	1	1
Lied nr.	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42
aantal:	1	—	—	3	—	—	2	1	2	3	1

Ze komen dus vrij regelmatig voor, hoewel niet zeer dikwijls.

Een onderzoek betreffende het gebruik van de gesloten konstrukties leverde de volgende resultaten op:

1. De primaire zinnen zijn meest 2-, 3- of 4-ledig. (resp. 499, 537 en 319 op een totaal van 1446 zinnen); de sekundaire zijn meest 3- of 4-ledig (resp. 250 en 248 op een totaal van 545 zinnen). Hierbij dient nog te worden opgemerkt, dat het aantal eenledige en tweeledige zinnen bij Sr. Mechteldis tamelijk groot is, in verband met het feit, dat zij veel imperatiefzinnen gebruikt.
2. Op 3 primaire zinnen is er gemiddeld één samengesteld; gemiddeld heeft deze laatste dan één à twee sekundaire zinnen bij zich. (De verhouding tussen het aantal samengestelde zinnen en het aantal ondergeschikte zinnen is als 388 : 545). Houden we nog rekening met die sekundaire zinnen die niet een onderdeel zijn van een primaire zin, doch van een zgn. kort taalgeheel² dan komen we tot de konklusie, dat de

¹ cf. Es, dr. G. A. van, Het drama der Rederijkers, in Baur, prof. dr. F. c.s., Gesch. v. d. Lett. der Ned., dl. III, p. 276.

² Zinsequivalenten zonder persoonsvorm.

samengestelde zinnen gemiddeld niet erg complex zijn. Van de sekundaire zinnen is slechts een gering aantal samengesteld, te weten 35 op een totaal van 545.

Slechts een enkele maal komt een tamelijk complex zinschema voor, bijv. nr. 7 vs. 55–60:

Sijt ghij daer ick niet weten en kan :
 verborcht ghij voor mij u vlucht
 gheeft mij den pant van u liefde dan :
 opdat in soo droef gesught
 ick mijn siel daer met vermaecken magh
 tot dat ick u vint mijn soetste behagh //:

Schematisatie: ¹⁾

A			VF	R		
Vf S	R	Vf S R		A S M Vf	R	
A S M VF				S MVf (t)		

3. Het aantal samengetrokken zinnen is betrekkelijk gering, nl. 4%.
4. Het aantal 'meervoudige' zinnen² met conjunctie bedraagt 6½%; het is onmogelijk na te gaan hoeveel meervoudige zinnen er zijn zonder conjunctie, omdat de interpunctie in het handschrift zó gesystematiseerd is, dat niet is uit te maken, welke gesloten konstrukties bijeen horen en welke niet.
5. De aanloop van de zin is dikwijls verzwaaard. Mechteldis' taal is in dit opzicht sterk verwant aan gesproken taal. Enkele voorbeelden van 'verzwaringen' in de zinsaanloop: nr. 1 vs. 2 Emanuwel, *dat soet kintien cleijn, dat is* nr. 1 vs. 5 in eenen stal *daer* light hij... nr. 1 vs 7 Die *daer* in rijckdom is...

¹ A- aanloop; Vf – Verbum finitum; S – subject; M – zindsdeel dat S en Vf scheidt; R – rest; (t) – toevoeging, buiten het zinsverband staande. cf. Pulles, J. A. M., Structuurschema's van de zin in Middelnederlands geestelijk proza, Nijmegen, 1950, p. 18.

² Grotere taalgehelen waarin meer dan één persoonsvorm en eveneens meer dan één subject voorkomen.

In sommige liederen komt zo'n zware aanloop wel 25 maal voor (nr. 38).

6. Een bijzonder cachet verlenen het grote aantal imperatieve zinnen en het eveneens grote aantal zinnen met een 'toevoeging'. (resp. 516 en 404). Beide zinstypen komen herhaaldelijk gecombineerd voor.

Het stilistisch karakter van Mechteldis' poëzie, wat de zinsbouw aangaat, is uit bovenstaand overzicht af te lezen. Het is overwegend analytisch; de vele toevoegingen en imperatiefvormen steunen een sterke bewogenheid, die evenwel nooit bereikt wordt door een geleidelijk-aanzwellende ritmische beweging die tenslotte in een klimax kulmineert, doch door staccatofragmenten die – binnen het engere bestek van de strofe – naar een golf-top voeren. In verband hiermede is de kompositie van de meeste liederen eveneens meer analyserend dan synthetiserend: iedere strofe heeft haar ritmisch-melodische top, die vaker vóór dan achter in de strofe ligt, maar die dikwijls niet in een strak-organisch verband is opgenomen met de toppen van andere strofen. De ritmische toppen zijn dus vaak min of meer onafhankelijk van elkaar. Kompositorisch behoeft dit – in in verband met de uitgesproken lyrische aard van de stof – geen zwakte te betekenen. Wel moeten we in deze samenhang wijzen op het tot uiting komen van een sterk gemoedsleven; Zowel de syntaxis in engere zin als de kompositie zijn onmiskenbaar van een affektief karakter.

Enkele liederen maken daarop een uitzondering. Dat zijn de weinige gedichten die teruggaan op vosen met een gekunstelde versbouw, een ingewikkeld metrum- en rijmschema. We noemen speciaal de nrs. 14 en 15.

LIJST VAN CHARTERS EN ANDERE STUKKEN VAN TRANSCEDRON

- R.A.L.M. – Rijksarchief in Limburg te Maastricht.
- G.A.V. – Gemeentearchief Venlo.
- B.A.R. – Bisschoppelijk Archief te Roermond.
- Ann. – Annuntiaten.
- Tr. – Transcedron.

- 16 maart 1361, Ridder Frederik van Berghe en zijn echtgenote verkopen aan Gerrit van Caule te Venlo hun hof genaamd 'inghen oyen' onder Velden gelegen. 2 copiën met transfixbrief van 3 maart 1569, waarbij de deling van bedoelde hof wordt vastgesteld tussen de gebr. Johan en Andreas van Rostrum. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 5.
- 17 maart 1362, Burgemeester en verdere regeerders van Venlo geven een vidimus van een brief van 16 maart, waarbij Frederik van Berghe en zijn echtgenote in erfrecht verleend hebben aan Gerard van Caule de hof genaamd 'inghenoyen'. Perk. met één zegel, R.A.L.M. ongenummerd.
- 19 febr. 1367, Schepenen van Venlo. Verkoop aan Johan Reymken van een kamer gelegen in 'onderslagen' in de schuur van Willem Vensen. Perk. 1 zegel, R.A.L.M. ongenummerd.
- 10 aug. 1374, Schepenen van Venlo. Overdracht van Jacob Coex en echtgenote van 3 $\frac{1}{4}$ morgen land gelegen 'opten laer'. Perk. 2 zegels. R.A.L.M. ongenummerd.
- 1 maart 1375, Schepenen van Venlo. Verkoop aan Johan Kecken en zijn echtgenote Margaretha van het land geheten 'dat Cloetken'. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ongenummerd.
- 12 juni 1390, Schepenen van Venlo. Verkoop aan Johan van Lom van een malder rogge, maat van Venlo. Perk. met 1 zegel. R.A.L.M. ongenummerd.
- 16 sept. 1398, Schepenen van Venlo. Verkoop van een jaarrente van 4 gld. gelderse munt aan Johan Levemade, zijn echtgenote en kinderen. Perk. met 2 zegels. R.A.L.M. ongenummerd.
- 17 maart 1410, Schepenen van Venlo. Verkoop aan het klooster van een huis gelegen in die Oede, een stuk land en een weide. Perk. met 1 zegel. R.A.L.M. ongenummerd.
- 6 juni 1418, Schepenen van Venlo. Verkoop aan het klooster van een weide met erf gelegen achter 'Herman Manden Kampe'. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ongenummerd.

- 19 nov. 1425, Verkoop van een halve kampe en erf gelegen ,ander Oede' naast goederen van het klooster inder Oeden. Perk. met 1 zegel. R.A.L.M. ongenummerd.
- 26 febr. 1426, Verkoop aan het klooster van twee morgen land 'in ghenen mewen' gelegen. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ongenummerd.
- 24 mei 1427, Overdracht aan het klooster van een stuk land 'dat kloetken' geheten. Perk. met 2 zegels R.A.L.M. ongenummerd.
- 1 sept. 1428, Overdracht aan het klooster van 2 morgen akkerland gelegen 'in ghenen mewenvenne'. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ongenummerd.
- 7 sept. 1428, Schepenen van Venlo. De moeder van het klooster legt getuigenis af, dat dit recht heeft op de 'grave' gelegen in de 'mewenvenne'. Perk. met 2 zegels. R.A.L.M. ongenummerd.
- 14 aug. 1429, Het klooster koopt van Margaretha van Wachtendonck een stuk akkerland 'aan ghen Oeden'. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ongenummerd.
- 24 juli 1430, Schepenen van Leuth. Overdracht aan het 'gasthuys ende convent geheijten inder Oede' van de helft van de hoeve 'in den boande' te Leuth gelegen. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ongenummerd.
- 31 juli 1434, Margareta Roffarts schenkt aan het klooster een huis en verdere gebouwen die ze op het terrein heeft laten bouwen. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ongenummerd.
- 15 febr. 1437, Schepenen van Venlo. Overdracht aan de religieuzen in de Oede van goederen te Venlo gelegen, die Christina van Sassevelt van Willem van Sassevelt verkregen heeft. Perk. met 2 zegels. R.A.L.M. ongenummerd.
- 22 dec. 1444, Voorwaarden gesteld aan Frederik Schouir voor het bouwen van zijn huis 'in der crayengassen' te Andernach gelegen. Perk. met 5 zegels. R.A.L.M. ong.
- 13 maart 1450, Verkoop aan het klooster van een jaarpacht van 5 mud rogge, maat van Wachtendonck. 2 ex. perk. 2 zegels. R.A.L.M. ong.
- 12 nov. 1456, Het klooster koopt een jaarpacht van 14 malder rogge op een hoeve met erf onder Wachtendonck. Perk. met 3 zegels, R.A.L.M. ong.
- 11 dec. 1456, Het klooster verpandt 'den hof op kurte'. Perk. 1 zegel. R.A.L.M. ong.
- 13 dec. 1456, Hendrik Boschman en zijn echtgenote schenken hun rechten op de hoeve de Kurt aan hun zwager Frank Gruyters. Perk. 1 zegel. R.A.L.M. ong.
- 26 april 1458, Jacob Leiendekker en Johan Leiendekker verdelen de nagelaten goederen hunner ouders. Perk. 1 zegel. R.A.L.M. ong.
- 21 nov. 1461, Overdracht aan de conventuelen te Venlo van de helft van een hoeve met aanhorigheden te Leuth gelegen. Perk. met 4 zegels. R.A.L.M. ong.
- 23 april 1467, Overeenkomst gesloten door de Kruisheren te Venlo,

- het regularissenklooster te Weert en dat der Oede te Venlo, met Merten Ratyncks, van wie in elk dier kloosters een kind is. Perk. met 2 kloosterzegels. R.A.L.M. ong.
- 2 juli 1468, Overdracht aan het klooster van een jaarpacht van 15 malder rogge, maat van Venlo. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. Venlo nr. 12.
- 25 mei 1474, Het klooster wordt in het bezit gesteld van de hof 'Op Kurt' onder Wachtendonck. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ong.
- 25 mei 1474, Schepenen van Geysteren. Verkoop van het onderpand van de jaarpacht, die het klooster te innen heeft van de hoeve 'Op Kurt'. Perk. met 2 zegels, R.A.L.M. ong.
- 24 april 1475, Schepenbank van Venlo. Het klooster betaalt aan Franck Gruyter de verschuldigde jaarpacht van de hoeve 'opt Kurt' en 4 morgen land. Perk. met 2 zegels, R.A.L.M. ong.
- 24 april 1476, Schepenbank van Venlo. Overdracht aan het klooster van de jaarpacht van 15 malder rogge op een stuk land van 5 morgen. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ong.
- 1 okt. 1479, Schepenbank van Venlo. Schenking aan het klooster van een morgen land, daartegenover aan de Maas gelegen. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ong.
- 20 mei 1480, Schepenbank van Venlo. Overdracht aan het klooster van 2 morgen land. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ong.
- 1 juni 1480, Schepenbank van Venlo. Het klooster koopt af van Jacob Metz en Arnold Dalen een jaarpacht van 2 malder rogge. Perk. R.A.L.M. ong.
- 3 juli 1480, Schepenbank van Venlo. Het klooster koopt een jaarrente van een malder rogge op 2 morgen land. Perk. met 2 zegels. R.A.L.M. ong.
- 9 mei 1482, Schepenbank van Venlo. Het klooster ruilt met Merrelis van Berengen 3 mud rogge erfpacht tegen 2 morgen land. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ong.
- 3 juni 1485, Schepenbank van Venlo. Verkoop aan Jan Hagen 5 morgen land gelegen in twee stukken naast land van het klooster. Perk. met 2 zegels. R. A.L.M. ong.
- 17 sept. 1491, Schepenen van Venlo. Overdracht aan het klooster van 5 morgen land in twee stukken gelegen tegen 'den heiligen bome'. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ong.
- 28 aug. 1497, Schepenen van Venlo. Overdracht aan het klooster van twee morgen weide. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ong.
- 9 nov. 1505, Schepenen van Venlo. Afpanding door het klooster van 5 morgen land 'opter heeghen'. R.A.L.M. ong.
- 8 jan. 1506, Schepenen van Venlo. Overdracht aan het klooster van een erf en goed dat aan Paulus van Lom afgepand en door Gisbert Doserey af verkocht is. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ong.
- 2 mei 1506, Schepenbank van Velden. Overdracht aan het klooster van landerijen, onder Velden gelegen, door Goeswijn van Lom. Perk. met 2 zegels. R.A.L.M. ong.
- 18 juli 1508, Schepenen van Venlo. Overdracht aan het klooster van een

- weide in de 'mewenvenne' gelegen. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ong.
- 3 juni 1509, Schepenen van Venlo. Overdracht aan Jacob van Twyst en zijn echtgenote van aanspraken en rechten op een huis met open plaats 'in der weyen' gelegen. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. ong.
- 20 aug. 1510, Schepenen van Venlo. Overdracht aan Jacob van Twyst en zijn echtgenote Bela van rechten op een huis met plaats 'in der weyen' gelegen. Perk. 3 zegels. R.A.L.M. ong.
- 13 juli 1513, Schepenen van Venlo. Overdracht van het klooster van een erfrente van 2 hornse guldens 's jaars. Perk. zegel weg. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 2.
- 21 sept. 1517, Schepenen te Venlo. Overeenkomst van het klooster met Johan van Lomme over rechten op 5 morgen weide in de heerlijkheid Arcen onder het gericht van Velden gelegen.
- 23 april 1517, Schepenen van Arcen en Velden. Overdracht aan het klooster van rechten en aanspraken op een weide onder Velden. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 4.
- 22 febr. 1525, Overdracht aan het klooster van 3 morgen land gelegen 'inden Bruyckhuysen veld'. Perk. geen zegel. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 7.
- 7 april 1533, Verkoop aan Petrus Koeppen van 3 morgen land en weide gelegen 'aengen Meuwen Venne'. Perk. met 2 zegels, R.A.L.M. ong.
- 15 nov. 1553, Verkoop aan Ruth ingen Ruys-Puth ener jaarrente van een gouden gelderse rijder. Perk. met 5 zegels, transfixbrief van 3 dec. 1575. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 9.
- 16 juni 1559, Overeenkomst tussen Adolf van Thoer van Kaldenbroeck en Johan en Gerrit van Schelbergen over een 'weert' aan de Maas gelegen. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 90.
- 31 mei 1560, Deling der goederen van Gerrit van Keen tussen Johan en Gerrit van Schelbergen met transfixbrief van 9 dec. 1564, waarbij Jan voorn. en zijn dochters afstand doen van de hof 'ingen heesken', die onder voormelde goederen begrepen was. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 11.
- anno 1563, Van de Renthen des convents Transcedron aengaende. R.A.L.M. 3128 depot IV, kwarto.
- 6 febr. 1574, Dirk van Haeren wordt beleend met de hof 'ingen hesken' onder Grubbenvorst gelegen. Perk. met 2 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 6.
- 5 juli 1577, Leenhof van het huis Grubbenvorst en laathof van Grubbenvorst. Verkoop en overdracht aan Dirk v. Haeren en zijn echtgenote van de helft van een hoeve met erf gelegen onder de heerlijkheid Grubbenvorst en Lottum. Perk. met 2 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 12.
- 24 aug. 1577, Schepenen van Venlo, Overdracht aan Sylvester Beeckman van rechten op een weide en erf gelegen 'ingen mewen venne'. Perk. met 5 zegels. Transfixbr. van 23 mei 1603 en van 8 juli 1606. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 13.

- 12 dec. 1586, Schepenen van Grubbenvorst. De kinderen van Mathias Schelbergen bevestigen de verkoop en de overdracht van de hoeve 'ingen hesken' aan Dirk van Haeren, zoon van Willem. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 14.
- anno 1588, Rekenschap van Transcedron. R.A.L.M. 3128 depot IV nr. 2, kwarto.
- 22 juli 1598, Leenhof van Grobben, laathof van Grubbenvorst. Overdracht aan Jacob Frinck en Agnes van Beringen, echtgenoten, van de hof 'ingen hesken' onder Grubbenvorst gelegen. Perk. met 6 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 15.
- 20 april 1599, Elbert Spee en Johanna van Haeren geven kwitantie aan Jacob Frenck en diens echtgenote, Agnes van Beringen van de som van 2800, zijnde de kooppenningen van de hoeve 'ingen hesken', deels onder Grubbenvorst deels onder Lottum gelegen. Papier, fol. zegels weg. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 16.
- 15 april 1600, Verkoop van een huis met erf en moestuin 'in der weyden' gelegen. Pap. folio, gebonden. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 17.
- 19 mei 1600, Schepenen van Venlo. Verkoop aan Gerrit Vermasen van twee morgen land 'angen Oey' gelegen naast land van het klooster. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M.-Ann. Venlo, nr. 18.
- 24 jan. 1601, Schepenen van Venlo. Verkoop door Hendrik Bass en zijn echtgenote Maria Heynen van drie morgen land gelegen 'ingen barss'. Perk met 2 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 19.
- 11 nov. 1601, Schepenen van Venlo. Afpanding door Hendrik van Haldermundt van een huis gelegen bij het convent volgens de opbrengst van de verkoop. Perk. met 2 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 20.
- 7 maart 1607, Schepenen van Venlo. Verkoop en overdracht aan Gerard Deenkens van een huis met erf gelegen 'in die Weijde op de Beeck'. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 21.
- 31 okt. 1607, Schepenen van Venlo. Verkoop en overdracht aan Gerard Rotbrecker en zijn echtgenote van 5 morgen en 2 roeden land gelegen 'opt wildeveldt'. Perk met 3 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo. nr. 22.
- 14 maart 1612, Documentum transactionis. Contract tot betaling aan Transcedron van 300 guldens. Pap. Folio 1, R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 23.
- 31 maart 1612, Moeder Margriet Veraest, sr. Berber de Putt ondermoeder en de conventualen v. Transcedron confirmeren etc. een in 1595 gedane verkoop van 11½ morgen land aan Johan in de leger, genaamd Swolghen, op nieuwe voorwaarden. Pap. Fol. B.A.R., ongenummerd.
- ... 1614, Rekest van alle zusters van Transcedron aan de Magistraat om een consentbrief ter instemming met de voorgenomen mutatie. Pap. folio, kloosterzegel. G.A.V. Tr. nr. 1722.
- ... 1614, Aantekeningen van de magistraat in verband met de mutatie. G.A.V., Tr. nr. 1723.
- ... 1614, Consent van de aartshertogen betreffende de mutatie. Ondert. door Albertus. Pap. in folio. G.A.V., Tr. nr. 1724.

- ... 1614 Arnoldus ab Yscha aan de magistraat van Venlo over hetgeen hij bepaald heeft ten aanzien van de opname van nieuwe zusters en de verkoop van goederen. Pap. fol. met zegel, G.A.V., Tr. nr. 1725.
- 28 maart 1617, Schepenen van Venlo. Verkoop door Johan Engelen en Jonas Cabeliau koopman te Rotterdam van een jaarrente van 296 gld. 28 st. Perk. 1 zegel. R. A.L.M. Ann. Venlo nr. 24.
- 1617 Moeder Ancilla Sara Herlin. Korte notities over het leven v. Sr. Ida van Lom. Kwarto, 7 bl. B.A.R., ongenummerd.
- 27 juni 1618, Bisschop J. a Castro bericht de magistraat van Venlo, dat hij de zusters Regularissen niet dwingen kan hun bleekwei af te staan aan de Annunciaten. Met een schr. van de superintendent P. Verreycken van 5 aug. 1618. G.A.V., Tr. nr. 1726.
- 20 okt. 1618, C. Verreycken van het Souverein Hof te Brussel verzoekt de magistraat de door hem gedane schenking van een stukje erf aan het klooster weldra ook wettig te transporteren. Pap. fol. G.A.V., Tr. nr. 1727.
- 21 maart 1619, De religieuzen van Tr. verzoeken de magistraat van Venlo de eigenaar van het huisje voor de ingang van hun kerk gelegen een andere woning aan te wijzen. Pap. fol. G.A.V., Tr. nr. 1728.
- ... 1620, De pandheer van de heerlijkheid Wachtendonk, de drossart van Kriekenbeek en Erkenlentz en de regering van Wachtendonk. Verkoop van 16 Holl. morgen gemeenteground van de heerlijkheid Wachtendonk. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 25.
- 20 maart 1621, Schepenen van Venlo. Overdracht aan het klooster van een huis en erf naast dat op de beek gelegen. Perk. met 2 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 26.
- 27 juli 1621, Getuigenis van Sr. Margriet, Sr. Neescken en Toenicken voor de schepenen van Venlo over een uiterwaarde bij Velden. Pap. folio. R.A.L.M. nr. 3128 depot IV nr. 3.
- 14 febr. 1623, Schepenen van Venlo, Het klooster Mariaweide te Venlo geeft in ruil voor andere goederen aan dat der Ann. 5 roeden erfgronden die naast het Ann. klooster liggen. Perk. met 2 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 27.
- 18 sept. 1625, Verkoop door Coen Jacobs van $\frac{1}{2}$ morgen akkerland gelegen op het veld geheten 'den hamer'. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 28.
- 24 febr. 1628, Schepenen van Venlo, Overdracht door het klooster van een weide en erf van twee morgen 'in de grunstraat' gelegen. Perk. met 2 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 29.
- 11 maart 1628, Schepenen van Venlo, Verkoop en overdracht aan Steven Stams en zijn huisvrouw Agnes van een aandeel in een huis met erf gelegen 'aen gen oeyen veen'. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 30.
- 2 juli 1628, Kwitantie gegeven aan het klooster wegens de ontvangst van 870 gld. afgegeven door Meurs Raemaker aan Wilhelm Duicker voor de pottenbakkerij. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 31.

- 8 juli 1628, Contract van de verkoop aan het klooster van een huis met erf en moestuin naast dat gelegen op de 'cedronsbeek'. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 32.
- 10 juli 1628, Schepenen van Venlo. Verkoop aan de Ann. van een huis met koolhof naast het klooster. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 33.
- 20 nov. 1629, Schepenen van Venlo. Overdracht aan het klooster van een erf met huis en schuur groot $2\frac{1}{2}$ morgen en gelegen 'int Oeyer Veen'. Perk. 2 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 34.
- 22 april 1630, De religieuzen kopen een huis met erf 'op die beeck' gelegen naast hun klooster. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 35.
- 24 april 1630, Schepenen van Venlo, Overdracht aan het klooster van een huis en erf gelegen 'op die beeck' naast het klooster. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 36.
- ... 1637, Naamlijst van Kruisbroeders, Minderbroeders, Conventualen in de Weide, der Annunciaten en der zusters in het klooster van de H. Geest. Pap. fol. G.A.V. nr. 1685.
- 19 sept. 1638, Caspar Engelbert Bree heeft in naam van Sr. Geertruit van Berghen en de andere zusters ontvangen in leen de hof 'ingen heesken'. Leenvrouwe Margaretha van der Lippe gent hoen vrouwe tot Gribbenvorst. Perk. zegel weg. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 37.
- 6 juli 1645, Schepenen van Venlo, Overdracht aan Catharina van Schelbergen, echtgenote van Maarten van Cronenborch van een jaarrente van 35 gld. op de helft van een huis met erf 'in der weyde' gelegen. Perk met 3 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 38.
- 13 febr. 1651, Schepenen van Venlo, Overdracht aan Mathias Deckers en Dirksken Scherers van een weide van ongeveer $1\frac{1}{2}$ morgen, gelegen te Venlo buiten de Laerpoort. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 40.
- 15 sept. 1653, Schepenen van Venlo. Overdracht aan het klooster van 5 morgen akkerland en weide 'opt groene veldt' gelegen. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 44.
- 25 febr. 1655, De magistraat getuigt in antwoord op een rekest van de conventualen der Annunciaten, dat zij sedert hun vestiging in Venlo nooit om aalmoezen zijn rondgegaan. Pap. folio 1, G.A.V., Tr. nr. 1729.
- 26 maart 1658, De Annunciaten vragen de magistraat om attestatie van grote armoede om steun te verkrijgen, omdat het klooster anders te gronde gaat. Pap. fol.
b. De magistraat van Venlo geeft attestatie in die zin. Pap. kwarto G.A.V., Tr. nr. 1730 a. en b.
- 29 okt. 1658, Het Hof zendt aan de magistraat een rekest over de last die de Annunciaten ondervinden van de pottenbakkers die achter het klooster hun ovens hebben. G.A.V., Tr. nr. 1731, fol.
- 20 juli 1662, Schepenen van Venlo. Verkoop aan Johan Duycker en zijn echtgenote, Wilhelmina Honner, van een weide van ruim $2\frac{1}{2}$ roeden 'aende schutroede' gelegen. Perk. met 3 zegels, R.A.L.M. Ann. Venlo. nr. 45.

- 21 aug. 1663, Fr. Guil. Herincx te Leuven aan vic. sr. Elisabeth v. Lom te Transcedron. Over geschriften v. d. hand van sr. Agnes Huijn. Kwarto. B.A.R. ongenummerd.
- 1663 Vic. sr. Elis v. Lom (Transcedron) aan p. Mathias Croonenborch o.f.m. (?) te Roermond. Begel. schr. bij zending papieren over sr. Agnes Huijn. (Copie) B.A.R. Ongenummerd.
- 1663 Sr. Elis v. Lom, vic. v. Transcedron. Copieën van brieven van fr. Gerardus v. Suchtelen o.f.m. (1647) en fr. Guil. Herincx aan gaande sr. Agnes Huijn. Cort register v. d. opzet v.h. boekje over sr. Agnes Huijn. B.A.R., ongenummerd.
- 3 febr. 1666, Schepenen van Velden. Verkoop aan Elias Oort (?) burgemeester van Venlo, van een stuk grond geheten 'de Cuycxschen morgen' en van nog andere goederen. Perk. met 2 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 46.
- 1667 Fr. Franciscus v. Gendt aan vic. sr. Elis. v. Lom. Begel. schr. bij approbatie voor het boek over sr. Agnes. B.A.R. ongenummerd.
- 5 juni 1671, Toestemming verleend aan Margaretha van Blitterswijk tot het aanleggen en bouwen van een raam op de helft van de tuin van het klooster. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 39.
- 25 okt. 1672, Anna Maria Moutz, mater ancilla etc. bekennen te leen te hebben ontvangen van Paulus Heyn de som van 200 daalders. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 41.
- 1673 Brieven (3) en copieën (3) uit de Annuntiatenkloosters te Gent en Maastricht aan vic. sr. Elis v. Lom over wonderlijke gebeurtenissen op voorspraak v. sr. Agnes. B.A.R., ongenummerd.
- 22 mei 1683, Schepenen van Venlo. Overdracht aan het klooster van goedere en erven tot een bedrag van een rente van 2000 gld. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 42.
- 22 maart 1690, Overdracht aan de religieuzen van een som van 100 gld, staande op een huis te Venlo aan de markt gelegen. Pap. fol. R. A. L. M. Ann. Venlo, nr. 43.
- 22 juni 1694, Arnold, vrijheer van Schenck van Nijdeggen, heer van hillenraedt Swalemn Asselt Blijenbeeck Afferden Gribbevorst nieuwstadt Bremt etc. schenkt aan Mater Ancilla (Anna Maria Moutz) een erfpacht van 2 malder en twee vat rogge die jaarlijks uit de hof Ingenheesken onder Grubbenvorst betaald moest worden aan Gribbe; op voorwaarde dat het Convent jaarlijks een mis zingt en twee vigiliën leest voor de zielerust van overledenen etc. Pap. Fol. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 47.
- 6 dec. 1700, De heerlijkheid Grubbenvorst neemt in leen van het Annuntiatenklooster te Venlo een som van 550 pattacons tegen 4 $\frac{3}{4}$ %. Perk. met zegel, R.A.L.M.
- 22 april 1702, Verzoek van pater Annuntiatarum, Marius Ingelberts aan de bisschop om de pastoor van Venlo te machtigen Sr. Cornelia Gilkens te 'examineren' voor haar professie. Pap. kwarto, B.A.R., Ann. Venlo, 69 XL mm. VIII.
- 16 febr. 17..., Mater Ancilla Basel aan de bisschop van Roermond. De arme zusters kunnen het gemaal niet betalen en zijn tot dan toe

- steeds daarvan vrij geweest. Verzoek aan de bisschop bij de Raad te Roermond te bemiddelen. Pap. R.A.R., Ann. Venlo nr. XLVIII.
- 21 maart 17..., Verzoek van Mater Ancilla Basel om toestemming van de bisschop om in Roermond rond te mogen gaan om steun, nu de magistraat uit medelijden de zusters aanspoort dit in Venlo te doen i.v.m. de kloosterverwoesting. Pap. B.A.R. Ann. Venlo nr. 69 XLVIII.
- 26 juli 1712, De Annunciaten verzoeken de magistraat om steun tot herstel van de afgebrande kerk. Pap. fol. G.A.V., Tr. Nr. 1731a.
- 9 april 1712, Door Mater Ancilla en discreten ondertekende bevestiging van de brief van 22 juni 1694 (nr. 47). Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, 47 b.
- 31 aug. 1722, Mater Ancilla en de discreten van het klooster constitueren en machtigen Josephus Pasch, zoon van Peter, om in haar naam te verheffen het leen van de hof Op Kurt, in het land van Wachtendonck gelegen, met 15 morgen land, leenroerig aan het huis van Wachtendonck, ten behoeve van het convent te verhergeweiden met 5 mark brabant. pap. fol. G.A.V., Tr. nr. 1731 b.
- 22 febr. 17... Mater Ancilla Moutz verwelkomt de bisschop met de gebeden van de gemeente en spreekt haar vreugde uit over de pogingen van Zijn Hoogeerw. de 'noit gehoorde accissen op alle graenen van broot en bier' van de kloosters af te weren. Pap. kwarto, B.A.R., Ann. Venlo nr. 69 XLVIII.
- 6 febr. 1720, Schepenen van Venlo. Verkoop ten behoeve van Stephanus Josephus Huberts van een jaarrente van 9 rksd.; perk. met 6 zegels, R.A.L.M., Ann. Venlo nr. 49.
- 1 nov. 1722, Verzoek van Johanna Spee aan de bisschop de 'scholtis' van Neer te willen aanzetten de 'rekeningh af te doen die wij arme kinders hebbe te doen met onsen Heer broider'. De scholtis heeft de zaak al twee jaar laten lopen. Pap. kwarto, B.A.R., Ann. Venlo nr. 69 XLVIII.
- 1738, Pachtcedel van de hof 'tot Velden in de Luttel vorst' etc. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 50.
- 30 mei 1739, Fr. J. L. de Leeuw o.f.m., commissaris te Brussel, aan de zusters v. Transcedron over de geldinzameling en het onderzoek i.v.m. de publieke verering v. Joanna v. Valois. Fol. B.A.R., ongenummerd.
- 16 mei 1744, Wilhelmus Josephus Heutz, scholtis van de heerlijkheid Elmt, neemt namens de erven van vrijheer E. von Rohe, heer tot Elmt middelbeck en Heege, een som op van 600 rkd. ten laste van de hoeve Luttelvorst. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 51.
- 8 aug. 1744, De vrijheer van Gelder verleent aan de vrijheer van Rohe te Elmt toestemming tot opname van een som van 100 carolinen ten laste van de hoeve Luttelvorst, leenroerig aan Gelder. Pap. kwarto, zegel. R. A. L. M. Ann. Venlo, nr. 52.
- 24 aug. 1745, A. Theunissen, J. Moesse al boergh (?), E. Linssen en Maria Theunissen geven een bekentenis af, dat zij opgenomen heb-

- ben een som van 300 gouden rkd. bij de Annunciaten. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 53.
- 24 febr. 1747, Pachtbrief van de hoeve Curckterhof te Wachtendonck. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 54.
- 14 jan. 1749, De markgraaf van Hoensbroeck geeft aan zijn rentmeester de opdracht ten overstaan van alle gerechthoven te mogen verpanden zijn marquisaat van Hoensbroeck ten behoeve van de Ann. van Venlo, bij wie hij 3000 pattacons geleend heeft. Pap. fol. met zegels van de markies en de markiezin. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 55.
- 27 aug. 1750, Schepenen van Velden certifiëren de verkoop van een kapitaal van 300 kleefse rkd. met de verlopen interest van 4 jaar. Pap. fol. met 2 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 56.
- 10 maart 1751, Schepenen van Venlo. Overdracht en schenking aan het klooster van een som gelds zijnde de opbrengst van de verkoop van een huis te Venlo aan de Nieuwstraat. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 57.
- 30 april 1751, Schepenen van Venlo. Verkoop ingevolge contract met het klooster van een stuk akkerland 'op den hamel' gelegen en groot ongeveer 2 morgen. Perk. met 3 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 58.
- 8 mei 1754, Wolfgang Christoph Vrij Heere van Rohe te Drove en M. A. van Rohe geborene van Blarick te Arweiler Vrowe te Drove verklaren bij de Ann. te hebben opgenomen 200 rkd. op de zgn. Lamershof in de Lüttelvorst. Pap. fol. Zegel van Rohe. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 59.
- 30 mei 1754, Schepenen van Velden getuigen dat de vrijheer Wolfgang Christoph Vrijheer van Rohe te Drove bij de Ann. heeft opgenomen 200 rkd. Pap. fol. R. A. L. M. Ann. Venlo, nr. 60.
- 12 sept. 1754, Wijziging der verpachtingsvoorwaarden van de hoeve Lüttelvorst te Velden; ook afrekening. Eén folio één kwarto. R.A.L.M. Ann. Venlo. nr. 61.
- 10 okt. 1754, Kwitantie aan de Ann. van de interest van een kapitaal van 500 rkd. ondertekend door de Vrijheer van Rohe te Drove. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 62.
- 20 nov. 1754, Wilhelmina ten Brugge neemt bij de Ann. een kapitaal op van 1200 rkd. Gelderse munt. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 63.
- 5 jan. 1757, Frans Arnold, markies van Hoensbroek en graaf van het H. Roomse Rijk etc, neemt door bemiddeling van zijn gevolmachtigde op bij de Ann. te Venlo 56 pistolen 37 dukaten en 100 pattacons in specie à 4 percent. Pap. fol. zegel, R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 64.
- 27 nov. 1758, De regeerders van Velden bekenen schuldig te zijn aan de Ann. een som van 1200 gld. waarvan zij 5% interest zullen betalen. Pap. fol. zegel. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 65.
- 29 dec. 1758, Kwitantie aan de Ann. van een som van 21 dukaten zijnde deze het hergeweid door die religieuzen te betalen van de hoeve 'ingenheesken'. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 66.

- 13 maart 1759, Opname bij het klooster van een kap. van 800 gld. door schepenen etc. van Wachtendonck ter voldoening van de door de intendant van de Fra. armée gevraagde som. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 67.
- 4 juni 1761, De Ann. ontvangen van Johanna Cath. Staal een kapitaal van 3000 gld. op bepaalde voorwaarden. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 68.
- 24 maart 1764, C. Duyis erkent van de Ann. opgenomen te hebben 80 rkd. op een 'baendt met holtgewass'. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 69.
- 26 aug. 1764, Pachtcedel van een stuk land aan Johannes Suckers. Pap. kwarto, R. A.L.M. Ann. Venlo, nr. 88.
- 26 aug. 1764, Pachtcedel van een stuk land aan Peter van Lypsich. Pap. kwarto. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 88.
- 1 mei 1765, Schepenen van Velden erkennen van de Ann. in leen te hebben genomen 1000 gld. cleefs ter afdoening van de door de Fra. intendant gevraagde som. Pap. fol. zegel, R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 70.
- 17 juni 1765, Verpanding aan de Ann. van een bandt aan de Doevenberg gelegen, voor 175 rksd. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 71.
- 30 nov. 1769, Pachtcedel van een stuk land aan Gradus Ingenhagh. Pap. kwarto. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 88.
- 13 juli 1776, Schepenen van Venlo. Bartholomaeus Kuenen en Eleonora Walravens erkennen van de Ann. te hebben opgenomen 300 gld. cleefs. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 72.
- 13 juli 1776, Schepenen van Velden. Barth. Keunen en zijn vrouw Eleonora Walravens verkopen een bandt aan Petrus Verbeek, kapelaan te Velden voor 200 gld. cleefs. pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo. nr. 73.
- 14 juli 1776, Petrus Verbeek, kapelaan te Velden schenkt een morgen land aan de Ann. 'om besondere reden die mij hier toe beweeght hebben'. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 73.
- 2 april 1777, Octrooi door de heer van Baerlo verleend aan de echtgenoten Gerardus Wolters en Gertrudis Knippenberg om een stuk land op 'hunnemayerveld' gelegen te mogen bezwaren. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 74.
- 3 april 1777, Schepenen van Baerlo. Gerard Wolters en Gertrudis Knippenberg willen de geregelde betaling verzekeren van de interest van 425 gld. kapitaal en stellen een stuk land in 'hunnemayerveld' als onder pand. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 75.
- 18 sept. 1783, Huurcedel van een huisje aan J. B. Alberts en Wendelina Putmans voor 30 gld. cleefs s'jaars. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 76.
- 15 dec. 1783, Huurcedel van een huisje aan Wed. Mighels voor 30 gld. cleefs s'jaars. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 77.
- 15 dec. 1783, Huurcedel van een huis aan Simon Hersenag en Joanna Willemse voor 29 gld. cleefs s'jaars. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 78.

- 15 dec. 1783, Huurcedel van een huis aan Maria en Lucia Evers voor 25 gld. cleefs s'jaars. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 79.
- 20 april 1784, Belasting van een huis met erf gelegen te Venlo aan de Steenstraat met 10 gld. jaarrente ten behoeve van Sr. Marg. van Kaldekerken. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 80.
- 18 jan. 1785, Schepenen van Hinsbeck. Jan Nooten verklaart aan de Ann. schuldig te zijn een som van 250 gld. à 4 percent; hij stelt tot onderpand 4½ morgen akkerland te Leuth. Pap. fol. met schepenstempels. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 81.
- 27 juli 1786, Pachtcedel van een stuk land aan Mathis Peter. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 88.
- 19 okt. 1787, Henrina van Kaldekercken schenkt aan de Ann. de som van 425 gld. cleefs op bepaalde voorwaarden. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 82.
- 24 aug. 1790, Verzoek van mater-ancilla M. A. Mons aan Bisschop Phil. Damianus om de pastoor van Venlo te machtigen Sr. Bernaedin Jansen voor haar professie te 'examineren'. Pap. kwarto. B.A.R., Ann. Venlo. nr. 69 XLVIII.
- 17 juli 1791, Pachtcedel van Lamershof. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 83.
- 17... Specificatie van de landerijen etc. van de Lamershof. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 91.
- 25 april 1792, Contract opgemaakt bij de intrede v. sr. M. M. Tytulaer. Fol. B.A.R., ongenummerd.
- 27 febr. 1793, Schepenen van Venlo. Verkoop aan het klooster van een rente van 144 gulden cleefs. Perk. met 2 zegels. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 84.
- 22 april 1793, Contract door ouders v. sr. M. M. Titulaer, ten behoeve van die zuster en betreffende de jaarlijkse speelpenning en de erfenis. Fol. B.A.R., ongenummerd.
- 26 april 1793, Regeerders van Grubbenvorst nemen bij de Ann. op 300 gld. cleefs tegen 4 percent. Pap. kwarto. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 85.
- 14 juli 1793, Nighte Rahmans schenkt aan het klooster bij testament 400 gld. De rente daarvan moet besteed worden voor waskaarsen bij het uitgestelde Sacrament. Pap. 1 fol. en 1 kwarto; R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 86.
- 20 dec. 1793, Contract opgemaakt bij de intrede v. sr. C. Elis. van der Hoeve. Fol. B.A.R., ongenummerd.
- 25 dec. 1794, Pachtcedel van de hoeve bij Genoy. Pap. fol. R.A.L.M. Ann. Venlo, nr. 87.
- 1794 Inkomstenregister 1794. R.A.L.M. Ann. Venlo. nr. 3130.
- 1794, 1795, 1796, Rekeningen en kwitanties van leveranciers van het klooster. R.A.L.M. Ann. Venlo nr. 89.
- 17... Verschillende kwitanties aan Transcedron i.v.m. Lamershof te Velden. R.A.L.M. Ann. Venlo. nr. 92.
- 17... Register van de zegelebrieven des Cloosters der Annuntiate tot Venlo'; pap. 3 fol. laatste jaartal 1787. R.A.L.M. Ann. Venlo. nr. 93

- 1795, Rekest van de Ann. aan de Municipalité de Venlo i.v.m. de suppressie van de kloosters. Pap. fol. G.A.V., Tr. nr. 1732.
- 3 nov. 1796, La communauté des Annonciades demande au Dir. des Domaines nationaux du Dept. de la Meuse inférieure 600 livres pour les défenses nécessaires pour noirrir 32 personnes pendant un mois. Accordé. Pap. fol. G.A.V., Tr. nr. 1733.
- 1796, Register van geldrenten 1749-1796. R.A.M.L. Ann. Venlo, nr. 3131 Dep. IV.
- 1796, De commandanten der burgerwijken vragen de municipaliteit te willen bewerken, dat de kloosters in Venlo niet gesupprimeerd worden. G.A.V., Tr. nr. 1692.
- 1797, Inventaire des meubles etc. du couvent des Annonciades. Pap. fol. G.A.V., Tr. nr. 1734.
- 5 oktober 1819, Kantonrechter te Roermond aan (sr.) Ald. Dungelhoff en (Sr.) M. M. Tytulaer om te verschijnen i.v.m. het verslag v. d. experts en de vaststelling v. d. verkoopdatum v. d. hoeve te Genooi. (copie). B.A.R., ongenummerd.
- 21 dec. 1831, C. Th. Schrijnen, pastoor te Venlo aan de Paus ter verkrijging van dispensatie ten aanzien v. d. gelofte v. armoede v. sr. M. M. Titulair i.v.m. te erven goederen van haar broer. Met visum en zegel v. d. bisschop v. Luik. Kwarto. B.A.R., ongenummerd.
- z.j. Sr. Aldegonda Dungelhoff aan de ontvanger der Domeinen, de hr. Lysens. Begel. schr. met 100 kronen om de achterstallige pachtgelden te voldoen en de belofte de rest te voldoen bij likwidatie. Fol. B.A.R., ongenummerd.
- N.B. De charters van het Annunziatenklooster te Venlo in het R.A.L.M. worden ook wel tezamen genoemd 'Archief Transcedron nr. 5'.

INHOUD

INLEIDING	1
TRANSCEDRON EN DE ORDE VAN DE ANNUNTIATEN . . .	3
Verbreiding van de orde in de Nederlanden (5-6); Bronnen en litteratuur (6-8); Oorspronkelijkheid en auteurschap van het Leges-Boeck (8-16); De be- woonsters van Transcedron in Mechteldis' tijd (16- 19); Ned. Annuntiatenlitteratuur omstreeks 1614 (19-21); Ambten en werkzaamheden in Transcedron (21-36); Rekreatie (36-40); Kapitteldag (40-42); Bezit en inkomsten (42-46)	
DE SPIRITUALITEIT VAN TRANSCEDRON	47
Moeilijkheden vóór de 'reformatie' (47-52); De An- nuntiatenregel; polemieken in Frankrijk (52-56); Kern- punten van de regel en uitwerking ervan (56-60); Moeilijke tijdsomstandigheden (60-63); Pessimisme t.a. van de menselijke natuur (63-69); Verhouding tot jansenistische opvattingen (69-75); ascese en mystiek (75-77); Invloeden (77-80)	
MECHTELDIS VAN LOM	81
Haar litteraire nalatenschap (81-85); Verhouding tot het lijden (85-90); Strijd tussen 'geest' en 'natuur' (91-94); Berusting en overgave (94-97); Liefde tot de God-Mens (97-101); Mystieke begenadiging (101- 108); Mariale godsvrucht (108- 111); Devotie jegens de engelen (111-113); Heiligenverering (113-114); Dialoogvorm (114-119); Vriendschap jegens Agnes Huyn (119-131)	
MECHTELDIS' TECHNIËK	132
Gebruik van de 'vosen' (132-137); Streven naar gro- ter gebondenheid (137-142); Beelden en motieven (143-146)	
MECHTELDIS' TAAL EN STIJL	147
De verhouding teken-klank (149-155); Mengtaal van Transcedron (155-159); Woordvormen (159-161); Syntaktische structuur (161-165)	
LIJST VAN CHARTERS EN ANDERE STUKKEN VAN TRANSCEDRON	166

STELLINGEN

I

Tengevolge van het feit, dat Agnes Huyn, gravin van Amstenrade, Annuntiate te Venlo, hoofdzakelijk door toedoen van haar gezellin en geestelijke leidster Mechteldis van Lom, op de voorgrond werd geplaatst, geraakte laatstgenoemde, hoewel een dichteres van hoge mystieke begenadiging, ten onrechte op het tweede plan.

II

Mechteldis van Loms gedichten zijn taalkundig beschouwd typerende voorbeelden van taalmenging in een beperkt milieu.

III

De Regel van de Annuntiatenorde belichaamt een geheel oorspronkelijke gedachte, nl. die van de Mariale evangeliebeleving.

IV

Het gebruik van de vormen met -ou- of -al-, teruggaande op wgm. -al- in de mengtaal van het klooster Transcedron in de zeventiende eeuw, bewijst, dat het Venloos dialect er aan invloed herwon, toen het kwalitatief en affektief overwicht der Brabantse zusters afnam.

V

Het is onwaarschijnlijk te achten, dat hs. 2957 van de Koninklijke Bibliotheek te Brussel ('Drie Boecxkens vanden Voerworp' door Pelgrum Pullen) via de Franciskanessen van Transcedron de Annuntiaten van Leuven bereikte. (cf. Dr. L. Reypens s.j. in *Ons Geestelijk Erf* III, 1929, 129, noot 18)

VI

De devotie van de 'don total' aan Maria, in wezen dezelfde als die van de liefdesslavernij, wordt het eerst aangetroffen als de kern van een gesloten systeem in de voorschriften tot de geloofsbeleving bij de Annuntiaten.

VII

Er dient onderscheid gemaakt te worden tussen de geestelijke dialogen en samenspraken in de 17e eeuw, die enkel gezien moeten worden als een didaktische inkleding van de stof, en die welke bovendien of uitsluitend bedoeld waren om te worden gedramatiseerd.

VIII

Bij de litterair-historische beoordeling van liederen, geschreven om in de behoeften van een bepaalde gemeenschap te voorzien, dient meer dan totnutoe rekening gehouden te worden met de variabele, die de voltooiing van het kunstwerk door medewerking van die gemeenschap of van elke haar opvolgende, vertegenwoordigt.

IX

De figuur van Lanseloet in het abele spel van die naam vertoont enige verwantschap met de grote tragische helden; als type van de 'sentimentele' mens verschilt hij van hen evenwel in belangrijke mate.

X

Godefried in Vondels Harpoen is een portret van Jacobus Arminius, ingegeven door de lektuur van enkele geschriften van Johannes Wtenbogaert.

XI

De diminutieven in het Venloos van de zeventiende eeuw vertonen het beeld van het overgangsstadium naar het moderne dialekt.

XII

De moderne, zgn. structurele taalkunde heeft totnutoe het typisch eigen begrip van taalkundige abstraktie niet voldoende uitgewerkt.

XIII

Het bewijs dat de intonatievormen in het Nederlands geen criterium zijn voor de zinstypologie is door P. C. Paardekooper in zijn 'Syntaxis, spraakkunst en taalkunde' niet geleverd.

cf. Dr. P. C. Paardekooper, *Syntaxis, spraakkunst en taalkunde*, Den Bosch, 1955, X, 155 e.v.

XIV

P. C. Paardekoopers resultaten van het onderzoek betreffende gefluisterde zinnen in Limburgs dialect geven een duidelijk voorbeeld van funktionele suppletie in de structuur van de Nederlandse intonatie. Zijn konklusies uit deze feiten zijn daarom niet juist.

cf. Dr. P. C. Paardekooper, *Syntaxis, spraakkunst en taalkunde*, Den Bosch, 1955, X, 163, noot 3.

XV

Het verdient geen aanbeveling predikatieve konstrukties, van het type 'Allah Tuhanku' in de Bahasa Indonesia, in de oorspronkelijke taal zonder copula gebezigd, bij vertaling in een westerse taal te vervangen door appositionele konstrukties. (cf. G. A. Deleury. *Toukaram, Psaumes du Pélérin*, Mayenne, 1956, 64, ps. XVIII; 138, ps. LXXXIV)

XVI

B. Rangkuti's vertaling van H. Marsmans VIRGO in de Bahasa Indonesia moet als een mislukte poging beschouwd worden, omdat de vertaler niet bij machte was de gevoelssfeer van het gedicht weer te geven.

(cf. B. Rangkuti, *Virgo*, Gema 7, 1948)

XVII

In het kwatrijn:

‘De wereld schuilt in een korrel zand,
het heelal in een bloemblad puur;
de oneindigheid in de palm van uw hand
en de eeuwigheid in een uur’,

van Gabriël Smit, toont de dichter een levenshouding die geheel verschillend is van die van de auteur van het origineel, William Blake:

‘To see a world in a grain of sand
and a heaven in a wild flower,
hold infinity in the palm of your hand
and eternity in an hour.’

(cf. Gabriël Smit, *Ternauwernood*, Utrecht-Brussel, 1951, 68; Max Plowman, *Poems and Prophecies by William Blake*, London-New York, 1945, 333)

XVIII

Dat Limburg in de zeventiende eeuw in verhouding tot andere Nederlandse gewesten zo weinig kulturele figuren met ruime bekendheid bezat, moet ten dele geweten worden aan de omstandigheid, dat het toen geen kulturele eenheid was, waardoor krachten van enige betekenis gemakkelijk werden weggezogen naar de centra van de kultuurgebieden eromheen.

XIX

Er is niet voldoende reden om aan te nemen, dat het Regulierenklooster Sint-Agnietenberg bij Zwolle behoord zou hebben tot het Kapittel van Venlo.

(cf. M. Schoengen, *Monasticon Batavum* II, 220; A. M. Frenken, *Bossche Bijdragen* XI, 1932, 184)

XX

In zijn traktaat 'De twee Geestelyke Kolommen' tracht de auteur een bemiddelend standpunt in te nemen tussen attritionisten en contritionisten.

(cf. p. Mathias Croonenborch o.f.m., De Twee Geestelyke Kolommen, Antwerpen, 1681)

XXI

Instructie in het gebruik van de uitdrukkingsmiddelen door de beeldende kunstenaar en van de technieken van de beeldende kunst dient op de middelbare school vooraf te gaan aan het onderwijs in de kunstgeschiedenis.

XXII

De filmologie dient zo spoedig mogelijk een verplicht vak te worden op kweekscholen.

